Conferința științifică internațională
Digitalizarea actelor juridice
în contextul modernizării serviciilor publice

National Scietific international conference ‘Digitalization of legal deeds in the context of the modernization of public services’

01.11.2022

Chișinău 2024

CZU 004.9:34(082)=135.1=111
C 65

Responsabil de ediție:
Aliona Cara-Rusnac, dr. în drept, conferențiar universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, Coordonator Filierea Anglofonă

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Conferinţa ştiinţifică internaţională "Digitalizarea actelor juridice în contextul modernizării serviciilor publice" = National Scientific international conference "Digitalization of legal deeds in the context of the modernization of public services", 1.11.2022 / comitetul ştiinţific: Sergiu Băieşu [et al.]. – Chişinău : [S. n.], 2024 (CEP USM). – 189 p.

Cerinţe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Agenţia de Guvernare Electronică, Universitatea de Stat din Moldova. – Texte: lb. rom., engl. – Rez.: lb. engl. – Referinţe bibliogr. în subsol.

ISBN 978-9975-62-741-2 (PDF).
004.9:34(082)=135.1=111
C 65

ISBN 978-9975-62-741-2 (PDF)

https://doi.org/10.59295/daj2022

© Universitatea de Stat din Moldova, Agenția Guvernare Electronică, 2024

Comitetul științific / Scietific Committee

1. **Sergiu Băieșu**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
2. **Olga Tumuruc**, Agentia Guvernare Electronica
3. **Tatiana Cazacu**, Agentia Guvernare Electronica
4. **Olesea Bobescu - Bereștean**, Agentia Guvernare Electronica
5. **Aliona Cara-Rusnac**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
6. **Natalia Chibac**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
7. **Liliana Chirtoacă**, Președintele Camerei Notariale din Moldova
8. **Rodica Ciobanu**, Șef Departamentul Drept Publica, Facultatea de Drept, USM
9. **Vitalie Pistriuga**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
10. **Sorin Dolea**, Departamentul Drept Internațional și European, USM
11. **Vlad Bercu**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
12. **Felicia Păscăluță**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
13. **Tatiana Mihailov**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
14. **Oksana Kyriac,** Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Comitetul Organizatoric / Organizational committee

1. **Sergiu Băieșu**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
2. **Olga Tumuruc**, Agentia Guvernare Electronica
3. **Aliona Cara-Rusnac**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
4. **Tatiana Cazacu**, Agenția Guvernare Electronică
5. **Olesea Bobescu - Bereștean**, Agenția Guvernare Electronică
6. **Liliana Chirtoacă**, Președintele Camerei Notariale din Moldova
7. **Rodica Ciobanu**, Șef Departamentul Drept Publica, Facultatea de Drept, USM
8. **Vitalie Pistriuga**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
9. **Sorin Dolea**, Departamentul Drept Internațional și European, USM
10. **Vlad Bercu**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
11. **Natalia Chibac**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
12. **Felicia Păscăluță**, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM
13. **Oksana Kyriac,** Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

CUPRINS:

BAIEȘ Sergiu, CARA-RUSNAC Aliona
UNELE ASPECTE PRIVIND APĂRAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII 6

CHIBAC Natalia
DIGITALIZAREA ÎN TURISM ȘI A CONTRACTULUI PRIVIND PACHETELE DE SERVICII DE CĂLĂTORIE: NECESITATE SAU TREND LA MODĂ? 16

ARAPU Elena
RESPECTAREA PRINCIPIULUI DE BUNĂ-CREDINȚĂ ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII ACTELOR JURIDICE 27

MIHAILOV Tatiana
MODUL DE UTILIZARE A SEMNĂTURII ELECTRONICE LA PERFECTAREA DOCUMENTELOR DE MUNCĂ 35

CARA-RUSNAC Aliona
ASPECTE PRACTICE DE APLICABILITATE ALE CONTRACTULUI SMART BAZAT PE SISTEMA BLOCKCHAIN 40

SCHMETTERER Christoph
TRACKING KARL FRIEDRICH ADLER'S PUBLICATIONS 49

KIRIIAK Oksana
RESHAPING DIGITALIZATION: TOWARDS IN-WAR UKRAINIAN ARCHITECTURE 61

GETMANTSEVA N. D., PROTSKIV N. M.
POSSIBILITIES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF PRIVATE LAW 66

VOLOSHCHUK Victoria, KIRIIAK Oksana
ONLINE VS OFFLINE ARBITRATION IN THE FIELD OF RESOLVING COMMERCIAL DISPUTES 70

MALOFY Ksenia, KIRIIAK Oksana
USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN CIVIL LEGAL RELATIONS 75

PAVLIUK Anna, KIRIIAK Oksana
PROTECTION OF PERSONAL DATA IN THE CONDITIONS OF THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES 81

SHEVCHUK Oleksandr, KIRIIAK Oksana
THE INFLUENCE OF MARTIAL STATUS IN UKRAINE ON DIGITALIZATION PROCESSES IN THE CONTEXT OF CIVIL LAW.....86

BAIURCHAK Mariia, KIRIIAK Oksana
INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITHIN THE DIGITIZATION 93

DRAHOMERETSKA Diana, KIRIIAK Oksana
DIGITAL CONTRACTS IN CIVIL LAW OF UKRAINE 99

HALAK Anastasiia, KIRIIAK Oksana
IN-WAR ELECTRONIC FINANCIAL SECURITIES: MILITARY BONDS.....106

HALKEVYCH Serhii
CRYPTOCURRENCY MARKET REGULATION IN UKRAINE 113

DOLEA Sorin
INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ARBITRAJUL INTERNAȚIONAL 119

RENIȚĂ Gheorghe
DESFĂȘURAREA ONLINE AȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ *VERSUS* RESPECTAREA DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL 126

MIHALAȘ Ion
IMPORTANȚA FUNCȚIONĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA A REGISTRULUI ÎMPUTERNICIRILOR DE REPREZENTARE – MPOWER.....141

PISTRIUGA Vitalii
POSIBILITATEA EXERCITĂRII DE CĂTRE NOTAR A COMPETENȚELOR PE SUPORT ELECTRONIC ȘI LA DISTANȚĂ 149

BELIBAN-RAȚOI Ludmila
DIGITALIZAREA ACTIVITĂȚII NOTARIALE, TENDINȚE ACTUALE ÎNTRE NEVOIE ȘI NECESITATE.....160

CIOBANU Rodica
DILEMA MODERNIZĂRII ȘI CONSTRUCȚIA CREDIBILITĂȚII 166

ANEXE.....176

CZU: 342.7:347.23:004 **https://doi.org/10.59295/daj2022.01**

UNELE ASPECTE PRIVIND APĂRAREA DREPTULUI DE PROPRIETATE ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII

SOME TRENDS OF THE DEFENDING OF THE OWNDERSHIP RIGHT IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

Baieș Sergiu, Doctor în drept, Profesor Universitar, Șef Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-2343-420X
Cara-Rusnac Aliona, Doctor în drept, Conferențiar Universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0002-2026-2206

Abstract: This article will research the aspects of the protection of the right of ownership in metaverse world. The digitalization is like "pandemic" that invaded the new generation and reality, even the elder population is quite resistant to the new 'metaverse world' from the security point of view it invaded all the domains. The right of ownership is also influenced by the digitalization and metaverse world, thus this research is imperious necessary to identify the gaps that exist in the zone of the protection of the rights of ownership. This research will be focused on the protection and defence of the rights of ownership of digital goods and protection of the owner in the online area. It will conclude with some recommendations on protection of the owner in online sphere.

Keywords: *digitalizare, bun digital, non fungible token, acțiunea reală, acțiunea în revendicare, acțiunea negatorie,*

Iscusința informatizării pătrunde pe toate tărâmurile vieții publice și private este, în zilele noastre, simultan este încurajată și disuasivă. Instituția apărării drepturilor reale există datorita utilității practice. Informatizarea are două fațete, pe de o parte este încurajatoare pentru simplificarea vieții cotidiană, pe de altă parte descurajatoare deoarece viteza amețitoare cu care sunt efectuate schimbările aduce o lipsă de control pe care utilizatorii o are și o experimentează necătând la faptul că instrumentele au fost create tot de însuși persoana. Necesitatea actuală a membrilor societății noastre de a-și apăra drepturile, face ca instituția apărării drepturilor reale să reglementeze relațiile sociale respective. În condițiile economiei de piața, importanța apărării drepturilor reale crește substanțial, fapt datorat consolidării dreptului de proprietate privată. Dreptul de proprietate, precum si dezmembrămintele acestuia, determină necesitatea identificării modalităților de apărare a acestora, precum și a lacunelor în domeniu.

Dreptul de proprietate pe bună dreptate este considerat ca fiind unul dintre cele mai vechi drepturi ale persoanei. Dreptul real de proprietate este recunoscut ca drept fundamental al omului, fiind prevăzut în această calitate în tratatele și convențiile internaționale. Ca exemplu, poate servi articolul 17 al Declarației Universale a Drepturilor Omului care prevede că : *„Orice persoană are dreptul la proprietate atât singură cât și în asociere cu alții. Nimeni nu va fi lipsit în mod arbitrar de proprietatea sa"* [1]. La fel prin Protocolul nr.1 adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale semnat la Paris la 20.03.1952 [2], in art.1 *"protecția proprietății"* s-a statuat că: *"orice persoană fizică sau juridică are dreptul la respectarea bunurilor sale*" (alin. (1), iar alin. (2) al aceluiași articol prevede că*:" nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa decât pentru cauză de utilitate și în condițiile prevăzute de lege și de principiile generale ale dreptului internațional"*.

Constituția Republicii Moldova, în cadrul drepturilor și libertăților fundamentale include și dreptul la proprietate. Astfel, art. 46 intitulat "Dreptul la proprietate privată și protecția acesteia" prevede în alin. (1) ca: "Dreptul la proprietate privată, precum și creanțele asupra statului, sunt garantate", alin. (2) al aceluiași articol stabilește: "Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică, stabilită potrivit legii, cu dreaptă și prealabilă despăgubire" [3]. Acestea, precum și alte prevederi constituționale stabilesc principiile generale de reglementare, inclusiv de protecție, a relațiilor de proprietate, astfel într-o rezumare am putea spune că prin apărarea dreptului de proprietate se înțelege utilizarea mijloacelor juridico-civile, prevăzute de lege, în scopul înlăturării obstacolelor în realizarea acestui drept [3, pag. 265]. Acțiunile de apărare al dreptului de proprietate sunt reglementate de art. 581-585 Cod civil (acțiunea în revendicare și acțiunea negatorie), proprietatea este apărată prin intermediul mijloacelor juridice specifice sau nespecifice (directe sau indirecte). Deși, există garanții ale dreptului de proprietate în diverse ramuri de drept, cele mai multiple sunt ale dreptului civil. Din punctul de vedere al profesorului Liviu Pop, mijloacele de apărare s dreptului de proprietate au fost definite ca: *"totalitatea acțiunilor în scopul de a înlătura orice atingere adusă dreptului său în justiție prin care titularul dreptului solicită instanței de judecată să pronunțe hotărâri în scopul de înlătura orice atingere sau încălcare a dreptului său"* [4, pag. 215]. Un alt autor Corneliu Bîrsan a expus noțiunea de mijloace de apărare drept „ *actiuni prin care proprietarul tinde sa inlature atingerile aduse dreptului sau si sa ajungă la restabilirea lui"* [5, pag. 224], toate definițiile expuse expun dreptul titularului dreptului de proprietate de a tinde spre înlăturarea încălcării dreptului său fundamentul fie pe cale extrajudiciară și/sau pe cale judiciară.

Doctrinarii reprezentanți de V.P. Mozolin, A.I. Masleaev [6], A.N. Sergheev [7], și alții au clasificat mijloacelor juridico-civile de apărare al dreptului de proprietate în dependență de caracterul atingerilor și al conținutului aduse acestuia pot fi tentativ clasificate în următoarele categorii (grupe): prima categorie include mijloacele de apărare a dreptului de proprietate care se caracterizează prin aceea că sunt îndreptate nemijlocit la apărarea acestui drept, ca drept subiectiv absolut, a doua categorie include mijloacele obligaționale pot fi utilizate în cazurile în care titularul dreptului de proprietate intră în raporturi obligaționale cu persoanele terțe, acțiuni din această categorie care sunt cel mai frecvent întâlnite: acțiunea de reparare a prejudiciului cauzat prin neexecutare sau executare necorespunzătoare a obligației, restituirea bunului în natură, iar în caz de imposibilitate restituirea echivalentului acestuia; mijloacele din a treia grupă sunt acelea care nu fac parte nici din categoria mijloacelor reale și nici din rândul celor obligaționale, dar care reies din diferite instituții ale dreptului civil. De exemplu, este posibil ca dreptul de proprietate sa fie apărat în cazul apariției persoanei declarate dispărute fără urmă sau declarate moartă (Cod civil al Republicii Moldova art. 165-167 si 168-169), în cazul declarării nule a actului juridic civil; a patra grupă, se includ acele mijloace juridico-civile care sunt îndreptate la apărarea intereselor proprietarului în cazul încetării dreptului de proprietate în condițiile prevăzute de lege. Ca exemplu de situații în care dreptul de proprietate încetează în condițiile prevăzute de lege poate servi exproprierea și rechiziția.

Sistemul mijloacelor juridico-civile de apărare al dreptului de proprietate fiind un subiect cercetat și analizat de diferiți autori a fost convențional clasificat în diferite grupe, astfel conform opiniei autorului român Chelaru Eugen [9, pag. 219] - sistemul mijloacelor juridico-civile de apărare a dreptului de proprietate cuprinde: a. mijloace juridice specifice sau directe (acțiunea în revendicare și acțiunea negatorie), b. mijloace juridice nespecifice sau indirecte (acțiunile înaintate ca rezultat al neexecutării sau executării necorespunzătoare a obligațiilor, acțiunile în răspundere contractuală sau delictuală, acțiunea în declararea nulității etc.)

În continuare vom pune în discuții cazurile de modificare a legislației în vederea facilitării accesului persoanelor la serviciile digitalizate, dar care a avut un efect advers de cel așteptat.

Apărarea dreptului de proprietate a trezit interes cercetătorilor, dar în particular în prezent o temă ce trezește interes este apărarea dreptului de proprietate în mediul online, apărarea dreptului de proprietate în cadrul relațiilor contractuale de dobândire a dreptului de proprietate legal/ilegal prin utilizarea mijloacelor electronice, și alte cazuri similare.

Înaintarea acțiunii în revendicare presupune existența următoarelor condiții: proprietarul să fi pierdut posesia asupra bunului; bunul sa fie individual deter-

minat; bunul să se afle în posesie străină, iar această posesiune sa fie ilegală; acțiunea să fie înaintată în interiorul termenului de prescripție [10].

Efectele acțiunii în revendicare, referitor la cazul admiterii acțiunii în revendicare, instanța de judecata urmează în baza hotărârii care o emite să clarifice câteva aspecte precum sunt: problema restituirii bunului revendicat; problema fructelor acestui bun; problema cheltuielilor făcute cu bunul de posesorul neproprietar în timpul în care acesta a stăpânit bunul.

Pentru a putea fi înaintată acțiunea negatorie, este necesară existența acțiunilor (inacțiunilor) sau temeiului de a presupune că pe viitor vor apărea astfel de acțiuni (inacțiuni) ce nu permit sau, respectiv, nu ar putea permite exercitarea normală a dreptului de folosință și de dispoziție asupra bunului. Important este ca aceste acțiuni să poarte un caracter ilegal. Ori, după cum s-a exprimat, pe buna dreptate, în literatura de specialitate [10] obstacolele create în baza acțiunilor legale de exemplu dacă lângă o casa a fost săpat un șanț.

La fel, pentru satisfacerea acțiunii negatorii, după cum am mai menționat, proprietarul trebuie să dețină bunul în posesiune, deoarece în caz contrar va fi posibil de înaintat acțiunea în revendicare și nici într-un caz acțiunea negatorie. Spre regret, în instanțele judecătorești nu în toate cazurile sunt calificate corect normele dreptului material [11]. În mediul online acțiunea negatorie ar putea fi înaintată în cazul impunerii anumitor restricții de utilizare a deținătorilor de bunuri/drepturi de către administratorii platformelor, în acest sens proprietarii bunurilor/drepturilor pot înainta pretenții în condițiile expuse anterior.

Conform art. 585 Cod civil acțiunea negatorie, în vederea admiterii acțiunii negatorii este necesar existența a câtorva condiții și anume: săvârșirea din partea unei persoane terțe a acțiunilor ce ar împiedica exercitarea normală a folosinței și dispoziției bunului; caracterul ilegal al acestor acțiuni; deținerea de către proprietar a tuturor atributelor dreptului de proprietate.

Reglementarea privind faptul ce instanța de judecată va judeca cauza, în mediul online are aplicabilitate dual, mediul online în anumite cazuri nu are reglementări clare în ce privește faptul legislația cărei țări va fi aplicată, implicând respectiv și în consecință neclarități privind competența instanței care va soluționa cazul (litigiul), ceea ce respectiv 'îngreunează' situația revendicatorului și îi oferă oportunități de eschivarea dobânditorului de reacredință.

Reieșind din importanța reglementării și cercetării raporturilor digitalizate în cadrul Agenției Proprietății Publice (APP), cu suportul Fundației Soros Moldova și cu sprijinul Centrului Analitic Expert-Grup este implementat proiectul de asistență pentru reforma guvernanței în cadrul întreprinderilor de stat în domeniul digitalizării administrării proprietății publice.

Menționăm că principalele activități ce sunt implementate în cadrul proiectului sunt:

a. digitalizarea registrelor cu informații despre proprietatea publică,
b. actualizarea și îmbunătățirea paginii web al APP,
c. elaborarea politicii de stat în domeniul proprietății publice,
d. stabilirea mandatelor oficiale pentru întreprinderile de stat,
e. îmbunătățirea legislației privind activitatea întreprinderilor de stat, în conformitate cu recomandările Fondul Monetar Internațional,
f. oferirea suportului întreprinderilor de stat cu privire la implementarea în practică a Codurilor de bună guvernare și a cerințelor de control intern, în conformitate cu cele mai bune practici de guvernanță corporativă [12].

Astfel de proiecte sunt necesare pentru dezvoltarea serviciilor online și accesului facilitat al persoanelor la serviciile online.

În Republica Moldova au fost dezvoltate serviciile publice de digitalizare precum Mpay (achitare), Mdeliver (livrare), Mcloud (stocare), Mpass (autentificare și control al accesului), Msign (semnătura electronică) servicii ce facilitează accesul atât al celor aflați pe teritoriul Republicii Moldova cât și a celor aflați în afară acestuia în accesul la serviciile publice utilizând semnătura electronică, inclusiv în domeniul înregistrării bunurilor mobile și imobile. Înregistrarea electronică al tranzacțiilor imobiliare presupune anumite riscuri ce pot fi reduse doar prin stabilirea clară al principiilor și condițiilor de activitate, prin instalarea sistemelor și softurilor de securitate care pot bloca orice tranzacție ce poate afecta dreptul subiectiv al persoanei.

În continuare vom pune în discuții modificările legislative în domeniul înregistrării electronice a dreptului de proprietate în Federația Rusă care au avut drept consecință încălcări și deprivări de dreptul de proprietate. În anul 2019 conform Legii Federale FR din 02.08.2019 nr. 286 – F3 cu referire la modificările Legii Federale au fost introduse modificări privind înregistrarea imobilelor care permis înregistrarea online a tranzacțiilor (forma autentică nu este obligatorie pentru majoritatea contractelor) cu ajutorul semnăturii electronice. Potrivit serviciului de presă al Camerei Federale Cadastrale din Rosreestr, în anul 2020, cererea de eliberare al semnăturii electronice calificate îmbunătățite aproape sa dublat față de anul precedent. Creșterea cererii pentru o semnătură electronică a fost logică în perioada pandemiei deoarece au fost facilitate restricțiile, precum și de trecerea la gestionarea electronică a documentelor. O semnătură electronică (ES) este un analog digital al unei semnături obișnuite care este valabilă pentru perioada pentru care este emisă (de exemplu, timp de un an). Conform Legii federale a Federației Ruse din 6 aprilie 2011 nr. 63-FZ „Cu privire la semnătura electro-

nică", aceasta este o informație în formă digitală electronică care este utilizată pentru a identifica o persoană fizică sau juridică. O semnătură electronică calificată îmbunătățită permite persoanelor de a accesa serviciile la distanță servicii publice din cadrul Rosreestr și alte departamente, transmiterea rapoarte la impozit, accesul la fondul de pensii, fondul de asigurări sociale, participarea la licitații electronice și semnarea de documente electronice. Pentru a obține un certificat de semnătură electronică, condițiile sunt similare altor țări de este nevoie de act de identitate, număr de identificare, număr de identificare solicitare în centrul de certificare al camerei cadastrale, pentru aceasta persoanele înaintează un demers si respectiv achită serviciul.

Pe parcursul anului 2022, în Federația Rusă au fost înregistrate circa 2 milioane de drepturi asupra proprietăților imobiliare achiziționate cu ipotecă, 747 mii dintre ele în formă electronică, transmite serviciul de presă al Rosreestr. Ponderea creditelor ipotecare înregistrate online în 2020 a crescut de peste o dată și jumătate și a depășit 37% din totalul creditelor. În volumul total al tranzacțiilor cu bunuri imobiliare primare, a crescut și ponderea celor electronice - de la 20 la 44% [13].

Peste o perioadă scurtă de timp norma dată a fost stringent necesară de a fi modificată, deoarece a apărut numărul enorm de cereri când titularul informa despre faptul că el nu a înstrăinat bunul său imobil, cu toate că a fost înregistrată tranzacția și vândut bunul acesteia.

În final, s-a modificat pe sistem, când persoana înainte se prezintă la centrul de certificare al camerei cadastrale și depune cerere că ulterior să permită acest mod și doar după asta se acceptă cereri online.

În continuare vom pune în discuție o altă chestiune privind statutul bunului digital. Conform alin. (3) al art. 477 Cod civil al RM *bun digital* se consideră conținutul digital la care ea are dreptul și contul la o poștă electronică, la o rețea sau alt cont online, la care ea are dreptul, în același sens, conform aceluiași articol alin. (1) este dată definiția de *conținut digital* fiind stabilite datele produse și livrate în formă digitală, cum sunt programele de calculator, aplicațiile, jocurile, muzica, înregistrările video sau textele, indiferent dacă sunt accesate prin descărcare sau prin flux continuu, de pe un suport material sau prin alte mijloace. Astfel, ce prezintă interes este apărarea bunului digital care va apărea o valoare mobiliară/document digital care va însemna bun respectiv. Respectiv, transmiterea acestuia va fi echivalată cu transmiterea dreptului asupra bunului, ceea ce poate fi demonstrată prin intermediul contractelor bazate pe blockchain. Contractele bazate pe blockchain sunt preponderent întâlnite în Statele Unite ale Americii, pe când în Republica Moldova o mare amploare a au contractele bazate pe Fintech. În același sens, conform art. 2 legii nr. 124/2022 *document electronic – conținut*

în formă electronică, în special sub formă de text ori de înregistrare sonoră, vizuală sau audiovizuală, căruia i-a fost aplicată semnătura electronică sau sigiliul electronic, dar trebuie să înțelegem valoarea bunului versus riscuri prin prisma dreptului/obligației de a utiliza acest suport/transformare. De altfel spus, un bun este egal cu un document digital, ne referim exclusiv la mediul online. Toate aceste interpretări duble pot aduce atingeri dreptului de proprietate al persoanei. Un alt aspect este evidența drepturilor și titlurilor în mod digital. Tendința actuală al statelor este de a digitaliza și de a minimiza documentarea în sens clasic (pe format de hârtie), însă aceasta presupune și un risc legat de păstrarea documentației în format digital.

În continuare vom pune un alt aspect în discuție privind bunuri digitale, Non Fungible Token-urile [14] (jeton non-fungibil), este o unitate de date unică dintr-un registru contabil informatic denumit blockchain, sunt considerate a oferi o dovadă imuabilă a proprietății activelor digitale. Din 2020, au câștigat popularitate pentru lucrările de artă 2D, cum ar fi Crypto Punks și Bored Ape Yacht Club. Deși, NFT-urile sunt capabile să susțină o varietate mult mai largă de active, de la clipuri muzicale la articole scrise la imobiliare virtuale, ideea predominantă este că achiziționarea unui NFT va dovedi în mod indiscutabil și nelimitat proprietatea asupra activului pe care îl reprezintă, pe care niciun intermediar sau supraveghetor nu ți-l poate lua [14]. João Marinotti, profesor de drept la Universitatea din Indiana, specializat în dreptul proprietății, politica tehnologică și proprietatea legală, subliniază într-un articol pentru 'The Conversation' că NFT-urile nu oferă de fapt nivelul de proprietate pe care susținătorii susțin. Cred că, ceea ce multe companii numesc „proprietate" în Metaverse nu este același lucru cu proprietatea în lumea fizică, iar consumatorii riscă să fie înșelați", scrie Marinotti.

Motivul pentru aceasta este că un NFT este doar un identificator al persoanei (ID) aparținând unui anumit cont pe un blockchain, de obicei Ethereum. Acest ID este apoi cuplat cu un activ digital de către platforma pe care se află acel activ. NFT nu este activul în sine, indiferent dacă este un JPEG, un videoclip sau un teren virtual. Activele în sine există doar pe serverele private, centralizate, ale unor platforme precum OpenSea sau The Sandbox.

„*Interoperabilitatea și portabilitatea sunt caracteristici definitorii ale Metaversei, ceea ce înseamnă că ar trebui să poți transporta proprietatea virtuală care nu este imobiliară - avatarul tău, arta digitală, bagheta ta magică - dintr-o lume virtuală în alta. Dar lumile virtuale de astăzi nu sunt conectate una cu cealaltă și nu există nimic într-un NFT în sine care să-l eticheteze ca, să zicem, o baghetă magică. Așa cum stau lucrurile, fiecare platformă trebuie să conecteze NFT-urile la propriile active digitale proprii*", spune Marinotti. Acest lucru îi face să se supună termenilor și acordurilor de licență ale organizației din spatele

acelei platforme. Atunci când utilizatorii se alătură unei platforme precum OpenSea sau The Sandbox, trebuie să fie de acord cu acești termeni, dar un procent foarte mic îi citește de fapt. „*Spre deosebire de blockchain-ul în sine, termenii și condițiile pentru fiecare platformă Metaverse sunt centralizați și sunt sub controlul complet al unei singure companii*", continuă Marinotti. „*acest lucru este extrem de problematic pentru proprietatea legală*". Acești termeni își rezervă adesea dreptul de a-și revendica bunurile dacă le încalci și chiar dreptul de a se modifica fără notificare utilizatorului, inclusiv pentru proprietatea imuabilă.

Conexarea ID-ului la activul (NFT) în sine se face, de asemenea, pe bază de proprietate. În timp ce administrația platformei nu are control asupra ID-ului al NFT în sine, ea poate realoca ce activ reprezintă, poate decupla toate activele de ID-ul sau pur și simplu vă poate interzice și/sau restricționa de pe platformă. Utilizatorii rămân apoi doar cu un ID și nu sunt în stare să exercite careva acțiuni, termenii și condițiile blocând orice posibilitate de acte de represalii legale.

Aceste NFT-urile prin existența neconectată la un ID singure nu pot rezolva problema proprietății, astfel în vederea rezolvării situației de încălcare a dreptului este nevoie de o modificare legislativă care să lege care impune ca ID-urile NFT să fie conectate permanent la activele digitale din serverele proprietare, unde nu este permisă schimbarea asocierii ID-ului cu activ. S-ar putea chiar să fie posibilă stocarea informațiilor despre material în lanț, cum ar fi instrucțiunile de cod HTML și CSS necesare pentru redarea activului real. Dacă se pune în aplicare o lege care impune executarea codului NFT, activul nu poate fi eliminat de pe platformă fără permisiunea proprietarului codului respectiv. O altă întrebare interesantă este, puteți rula un Metaverse în întregime cu o organizație autonomă descentralizată (DAO), poate chiar cu un sistem de calcul distribuit care susține back-end-ul? Sau poate un server central, dar operat de oameni angajați de un DAO? Deși aparent naivi, acestea sunt întrebări pe care trebuie să ni le punem dacă vrem ca Metaversul să fie cu adevărat deschis. În caz contrar, vom rămâne pentru totdeauna blocați cu un decalaj între blockchain și Metavers, creând doar mai multe lumi cu grădini cu pereți, care se află la mila câtorva selectați [15].

Un alt aspect ce trezește interes în acest domeniu este precăutarea dosarelor de către instanțele de judecată „Potrivit unui articol al lui Razamani A., privind inteligența judiciară artificială în instanțele de judecată, „aproximativ 3.81 milioane de cazuri sunt pendinte în diferite instanțe districtuale și taluka din India și mai mult de o sută de mii de cazuri sunt încă nesoluționate de mai mult de 30 de ani." SUPACE își propune să contribuie la ameliorarea situației în acest sens prin menținerea unui număr mare de documente digitalizate ale instanțelor[1]. Instanțele

[1] Razamani Anthony, SUPACE: Inteligența artificială în instanțele de judecată indiene https://www.justitietransparenta.md/supace-artificial-intelligence-indian-courts/ (accesat 01.01.2023).

de judecată cu inteligența artificială în SUA, India ș.a. unele procese au trecut în acest format, când inteligența artificială singură dă soluție astfel economisind bani, timp și alte resurse care vor lua decizii în domeniul proprietății.

Un alt aspect important dacă transformăm un bun corporal într-un drept/bun digital ccare sunt rezultatele, ce cerințele legale de protecție și circulație a acestui bun: se vor aplica și în continuare reguli față de bun corporal sau se vor aplica reguli noi, care au ca obiect un drept digital, toate aceste aspecte spre regret nu sunt reglementate de către legislația în vigoare, lăsînd administratorii și/sau proprietarii platformelor să soluționeze prin reguli interne aceste întrebări.

În Concluzie serviciile electronice au multe avantaje: economisesc timp, accelerează procesarea cererilor, reduc numărul de vizite și fac interacțiunea cu agențiile guvernamentale mai convenabilă, iar procedura de furnizare a unui anumit serviciu electronic mai clară și mai ușor de înțeles. Spre regret proprietatea și în special dreptul proprietarului are riscuri de a fi atins, lezat, în acest sens sunt necesare prevederi speciale care vor reglementa acest aspect.

În acest sens, informațiile tehnologice oferă o mulțime de oportunități dar, cu excepția la două lucruri: abuz de drepturi a unora și lipsă de educație/cultură în domeniul IT a altora, ceea ce rezultă în încălcarea drepturilor proprietarilor în mediul online.

***Referințe bibliografice*:**

1. Declarației Universale a Drepturilor Omului, adoptată și proclamată la New York la 10.12.1948 de Adunarea Generală a O.N.U. prin Rezoluția 217(A), ratificată prin Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldovenești nr. 217 din 28.07 1990.
2. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale semnat la Paris la 20.03.1952, ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997.
3. Constituția Republicii Moldova, nr.1 din 29.07.1994, Monitorul Oficial nr. 78, art. 140 din 29.03.2016.
4. Гражданское право. Часть первая: учебник для вузов/ отв. ред.: В. П. Мозолин, А. И. Масляев, Москва, 2007, 719 с., с. 265.
5. Bîrsan C., Drept civil. Drepturi reale principale. Vol. I, Ed. Humanitas, 2004, p. 224.
6. Chelaru E., Drept civil, Drepturile reale principale. Bucuresti, 2019, 540 pag.,
7. Гражданское право. Под ред. А.Н.Сергеева, Ю.К. Толстого, Москва, 2017, pag. 445, 880 pag.

8. Пиляева В.В., Гражданское право, Части общая и особенная. Москва, Изд-во: Кнорус, 2009 г., с.146.
9. Baies S., Volcinschi V., Baiesu A., Cebotari V., Cretu I. Drept civil. Teoria Generală a Obligatiilor, editura CEP USM, 2015, p.178.
10. Decizia Colegiului Civil și de Contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 24 octombrie 2007, pronunțată în dosarul nr.2ra-1334/07.
11. Digitalizarea administrării proprietății publice, https://monitorul.fisc.md/editorial/digitalizarea-administrarii-proprietatii-publice.html/ (accesat 01.06.2023).
12. Федеральный закон от 02.08.2019 N 286-ФЗ "О внесении изменений в Федеральный закон "О государственной регистрации недвижимости", Собрание законодательства Российской Федерации, 2015, N 29, ст. 4344; 2016, N 18, ст. 2495; N 27, ст. 4287, 4294; 2017, N 27, ст. 3938; N 31, ст. 4767, 4796; 2018, N 1, ст. 70; N 32, ст. 5134; 2019, N 25, ст. 3170
13. Non Fungible Token - sunt jetoane criptografice unice care există pe un blockchain și nu pot fi replicate. NFT-urile pot reprezenta elemente digitale sau reale, cum ar fi lucrări de artă și imobiliare
14. Witt Toni, the legal issues with NFT-Based Digital asset ownership, https://accelerationeconomy.com/metaverse/the-legal-issues-with-nft-based-digital-asset-ownership/ (accesat 12.12.2022)
15. Razamani Anthony, SUPACE: Inteligența artificială în instanțele de judecată indiene https://www.justitietransparenta.md/supace-artificial-intelligence-indian-courts/ (accesat 01.01.2023).

CZU: 347.451:338.48:004 https://doi.org/10.59295/daj2022.02

DIGITALIZAREA ÎN TURISM ȘI A CONTRACTULUI PRIVIND PACHETELE DE SERVICII DE CĂLĂTORIE: NECESITATE SAU TREND LA MODĂ?

DIGITALIZATION IN TOURISM AND THE TRAVEL PACKAGE CONTRACT: NECESSITY OR FASHION TREND?

Chibac Natalia, doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova
ORCID 0000-0003-3934-0777

Abstract. This article analyzes the need for new trends in the world such as digitalization in tourism and the contract for travel service packages. The digitalization of society is a dynamic process that affects various spheres of life of citizens, who fulfill the role of employees or employers in various economic entities; consumers of products, who act in economic circulation as individuals or organizations, who purchase goods and services on the market. This is due to the fact that digitalization plays an important role in the promotion of tourism products as well, as it is a special form of communication between buyers and sellers of travel services. The new trend of tourism persists in the increased attention to global trends, as well as the rapid development of strategic approaches, adaptation to dynamic changes in society, modernization of the legal framework, etc.

Keywords: *digitization, tourism, electronic means, distance contract, consumer.*

Digitalizarea societății este un proces dinamic care afectează diverse sfere ale vieții cetățenilor, care îndeplinesc rolul de angajați sau angajatori în diverse entităților economice; consumatorii de produse, care acționează în circulație economică ca persoane fizice sau organizații, care achiziționează bunuri și servicii pe piață.

Totodată, indiferent ce rol joacă cetățenii, folosind tehnologii digitale, aceștia urmăresc să simplifice accesul la servicii, să reducă timpul de căutare a produselor în funcție de parametrii de interes, să primească/furnizeze servicii de consultanță fără a fi prezenți fizic și să minimizeze costurile de utilizare a serviciilor.

În acest sens, digitalizarea este o nouă formă de interacțiune de comunicare între cumpărătorii și vânzătorii de servicii, inclusiv turismul, ea joacă un rol important în promovarea produselor. În consecință, odată cu creșterea alfabetizării digitale a participanților pe piață, furnizorii de servicii turistice sunt nevoiți să introducă noi forme de digitalizare în activitățile lor de afaceri pentru a dobândi

avantaje competitive suplimentare și pentru a nu fi obligați să inițieze un proces de lichidare din cauza unei afaceri neprofitabile.

Astăzi, nivelul de dezvoltare al inovațiilor digitale este unul dintre factorii determinanți în competitivitatea economiei naționale. Economia digitală, care implementează inovațiile digitale, este un anumit sistem de relații economice, sociale și culturale bazat pe utilizarea TIC digitale.

Procesul de digitalizare în acest caz presupune trecerea de la transmisia analogică la cea digitală a informației. Avantajele digitalizării sunt reducerea costului serviciilor în comparație cu economia tradițională, creșterea productivității muncii, apariția unor oportunități de creare de valoare adăugată în diverse industrii.

Digitalizarea proceselor de lucru la nivelul autorităților publice, agenților economici și a persoanelor fizice este direct condiționată de utilizarea semnăturii electronice în activitatea lor zilnică.

În contextul pandemiei, necesitatea utilizării acestui instrument de lucru a crescut considerabil, precum și volumul de documente semnate și transmise electronic, fapt pentru care apar și mai multe întrebări din partea utilizatorilor privind valoarea legală, aplicabilitatea, nivelul de securitate a semnăturii electronice, etc. [25].

Spre deosebire de reglementările anterioare regăsite în Codul Civil de până la modificările intervenite în martie 2019, se consideră valabil încheiat actul care are formă electronică. Vechea reglementare conținea doar admisibilitatea formei verbale, scrise și autentice a actului juridic. Era permisă încheierea actului juridic în formă scrisă prin „utilizarea mijloacelor tennice...în cazul şi în modul stabilit de lege ori prin acordul părţilor." (art.210 alin.(3) Cod Civil nr.1107 din 06.06.2002 [8]).

Autorii comentariului vechiului Cod Civil din 2002, au remarcat încă atunci că tehnologiile informaționale iau amploare, au recunoaștere largă și răspândire tot mai resimțită la încheierea actelor juridice. Încă la acea vreme, era reglementată semnătura electronică ca mijloc de încheiere a actelor juridice.

În acest sens, autorii menționează Legea model C.N.U.D.C.I. asupra comerțului electronic, aprobată de Adunarea Generală a O.N.U. la 16.12.1996, Directiva 1999/93/CE a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.1999 privind regimul comunitar al semnăturilor electronice [2].

De asemenea, doctrinarii au utilizat drept exemplu de utilizare a tehnologiilor informaționale la semnarea actelor juridice în domeniul contractelor încheiate între bănci și clienți referitoare la utilizarea cardurilor bancare, reglementate la art.1289 Cod Civil nr.1107 din 06.06.2002. Conform acestor contracte, formarea numărului personal de dentificare a clientului era echivalată cu semnătura lui manuscrisă [18, p.423-424].

În redacția actuală a Codului Civil al Republicii Moldova [9], prevederile referitoare la forma electronică pe care o poate îmbrăca actul juridic, indică faptul că toate tipurile de semnături electronice care pot fi aplicate unui document electronic, gradul de protecție al fiecărui tip și valoarea lui juridică sînt determinate de lege. Prin urmare, în cazul în care regăsim dispoziții diferite ce țin de semnătura electronică în alte legi speciale, forță juridică superioară vor avea prevederile din legile speciale față de cele generale.

Sediul materiei cu privire la semnătura electronică este stabilit de Legea nr.124 din 19.05.2022 privind identificarea electronică și serviciile de încredere [10]. Prin intermediul acestei legi, a fost creat cadrul necesar aplicării Directivei nr. 1999/93/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 13 decembrie 1999 privind un cadru comunitar pentru semnăturile electronice. Respectiva Directivă stabilește un cadru comunitar pentru semnăturile electronice, în scopul garantării bunei funcționări a pieței interne în domeniul semnăturilor electronice, instituind un cadru juridic armonizat și potrivit pentru utilizarea semnăturilor electronice în interiorul Comunității Europene.

Cu atât mai mult că art. 5 (1) al Directivei consacră egalitatea de tratament juridic între semnătura electronică extinsă (avansată) și semnătura olografă, stipulând că numai semnăturile electronice extinse (avansate) au același efect egal ca și semnătura scrisă de mână în statele membre, ceea ce rezultă că aceste tipuri de semnături vor fi admise în calitate de probă legală. Privitor la semnăturile electronice simple, art. 5 (2) al Directivei prevede ca statele membre trebuie să se asigure că unor astfel de semnături nu li se refuză efectul legal sau nu sunt refuzate ca probe în procese numai pe baza faptului că nu sunt calificate drept semnături electronice extinse (avansate).

În lumea contemporană, se observă tot mai frecvent tendința de a utiliza diverse servicii electronice care eficientizează activitățile pe care le desfășurăm zilnic. Oamenii recurg la utilizarea serviciilor de e-plăți, e-comerț, e-afaceri, e-educație prin intermediul aplicațiilor sau paginilor web de pe telefonul mobil sau calculator. Însă, pentru a putea beneficia de asemenea mijloace flexibile și utile, utilizatorul trebuie, întâi de toate, să-și demonstreze identitatea, că anumea ea este persoana care se pretinde. Stabilirea identității se realizaează printr-un proces numit autentificare. Conform Legii nr.124/2022 autentificarea este un proces electronic care permite confirmarea identificării electronice a persoanelor fizice și/sau juridice sau a originii și integrității anumitor date în formă electronică.

Utilizarea practică a mecanismelor semnăturii electronice în Republica Moldova este implementată prin serviciul electronic guvernamental de autentificare şi control al accesului (MPass) [26].

Acesta reprezintă un serviciu, furnizat la nivelul platformei tehnologice co-

mune a Guvernului, care are scopul de a oferi un mecanism integrator, securizat şi flexibil de autentificare şi control al accesului utilizatorilor în sistemele informaţionale, inclusiv serviciile electronice. Funcţia de autentificare a utilizatorilor poate fi exercitată prin diverse metode de autentificare oferite de furnizorii de autentificare.

Modul de funcționare și administrare a serviciului electronic guvernamental de autentificare și control al accesului (MPass) este reglementat de Regulamentului privind serviciul electronic guvernamental de autentificare și control al accesului (MPass), aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 1090 din 31 decembrie 2013 [15].

Ca factor untr-u creșterea în dezvoltarea și utilizarea TIC-ului în lume, dar și în Republica Moldova a fost pandemia de COVID-19, care a accelerat ritmul deja ridicat al digitalizării tehnologii în toate etapele de formare, promovare și consum a produslui turistic, a făcut ajustări la funcționarea industriei turistice în ansamblu și la comportamentul turiştilor în special.

Soluțiile digitale sunt văzute ca un factor care are impact semnificativ asupra transformării vieții cotidiene, dar mai cu seamăși în industriei turismului, iar în viitor, după cum va arăta timpul, influența sa va crește doar. Serviciile digitale sunt numite unul dintre cele mai promițătoare instrumente în dezvoltarea durabilă a sectorului turistic și promovarea integrată a produselor turistice. Se prevede că soluțiile digitale vor însoți turiștii în toate etapele - de la planificarea unei vacanțe până la împărtășirea impresiilor după finalizarea acestuia.

Accelerarea și schimbarea ritmului vieții moderne a omenirii duce la faptul că oamenii caută să reducă timpul petrecut pe orice tip de activitate, inclusiv în industria turismului. Rezolvarea acestei probleme este facilitată de introducerea realizărilor digitalizării nu numai în procesele de producție, ci și în viața de zi cu zi a oamenilor.

Nu a trecut acest proces și industria turismului. Acest lucru se datorează faptului că digitalizarea joacă un rol important în promovarea produselor turistice, întrucât este o formă specială de comunicare între cumpărătorii și vânzătorii de servicii de călătorie. Deja astăzi turismul și standardele sale semnificative diferită de ceea ce a fost pe piaţa turistică încă zece ani în urmă. Pe măsură ce alfabetizarea digitală a populației crește, profesionaliștii sunt forțați să introducă în mod constant noi forme de digitalizare în activitatea lor pentru a obține avantaje suplimentare față de concurenții săi.

Unul dintre motivele principale de apariție a contractelor la distanță, inclusiv contractului de vânzare la distanță, este revoluția tehnică și apariția noilor mijloace de comunicare la distanțe foarte mari. Dezvoltarea revoluționară a sectorului Tehnologiei Informaţiei şi Comunicaţiilor înlătură orice limite spațiale,

temporale și legislative dintre cumpărători și vânzători. Cercetătorii din domeniu remarcă că tehnologia informațională împuternicește, beneficiază și leagă oamenii din întreaga lume ... accesul la oportunitățile digitale trebuie, prin urmare, să fie deschis tuturor [19, p.9].

Întru dezvoltatea și apărarea drepturilor consumatorului în ceea ce privește contractele la distanță a fost aprobarea de către Parlamentul European și a Consiliului a Directivei UE 2011/83/UE din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor [3]. Ghidul Comisiei Europene privind aplicarea Directivei 2011/83/EU neavând caracter juridic obligatoriu, este un act ce oferă unele explicații utile referitor la drepturile consumatorilor în cadrul contractelor la distanță și contractelor încheiate în afara spațiilor comerciale. Ghidul oferă unele soluții practice privind domeniul de aplicare a directivei, analizează foarte minuțios cerințele de informare în cadrul contractelor la distanță, identifică condițiile speciale pentru contractele la distanță, tratează unele momente problematice privind realizarea dreptului de revocare și altele [7].

În prevederile Hotărârii Guvernului RM privind Strategia Naţională de dezvoltare a societăţii informaţionale -»Moldova Digitală 2020» este prevăzut, că construirea unui viitor al ţării este de neconceput fără o strategie digitală care să creeze în baza tehnologiilor informaţiei şi comunicaţiilor oportunităţi de inovare şi dezvoltare, iar antreprenorii şi instituţiile guvernamentale să maximizeze utilizarea datelor guvernamentale în beneficiul serviciilor pentru cetăţeni[16].

Ca parte integrantă a mediului economic general, industria turismului este supusă unor tendințe majore pe termen lung în economia globală: schimbări în clima, demografie, schimbarea cererii de bunuri. Acești factori împreună cu revoluția digitală nu numai că deschid noi oportunități pentru industrie, dar ridică și provocări cu totul noi. Noua tendință a turismului persistă în atenția sporită la tendințele globale, precum și la dezvoltarea rapidă la abordările strategice, adaptare la schimbările dinamice din societate, modernizare cadrul legal etc.

Întru susținerea noilor prevederi legale din lume și Uniunea Europeană, Republica Moldova a adoptat Hotărârea Guvernului nr.129 din 02.03.2022 cu privire la aprobarea Programului de transformare digitală a întreprinderilor mici și mijlocii [17], unde în art.4 al prezentului act au fost introduce unele noțiuni privind digitalizarea, astfel: *digitizare* – crearea unei reprezentări digitale a obiectelor sau atributelor fizice, trecând de la procesele manuale la cele digitale, conversia datelor, documentelor și proceselor de la cele analoge la cele digitale;

digitalizare – facilitarea sau îmbunătățirea proceselor prin utilizarea tehnologiilor digitale și a datelor digitizate, dezvoltând o cultură a utilizării tehnologiei informaționale în derularea afacerilor, transformarea proceselor de afaceri exis-

tente prin valorificarea tehnologiilor digitale, având ca rezultat oportunități de creștere a competitivității companiilor;

transformare digitală – integrarea tehnologiilor digitale în toate procesele unei afaceri, schimbând fundamental modul în care operează și oferă valoare către clienții săi.

În țările europene, există tendința de a reduce ponderea apelurilor către touroperatorii tradiționali, în special, nu vin la biroul unei agenții de turism mai mult de o treime dintre consumatorii de servicii de călătorie [21, p.106-126]. În consecință, două treimi utilizatorii potențiali ai produselor turistice folosesc serviciile online, iar ponderea lor crește de la an la an.

Există două domenii de vânzări online:

1) consumatorii de servicii de călătorie cumpără separat transportul (aerian și feroviar). bilete) și cazare (hoteluri), formând turul pe cont propriu. În prezent timp, turiștii rezervă activ tururi online, le formează în mod independent de la termeni-servicii individuale [22];

2) agențiile de turism se dezvoltă activ online, promovează produse turistice gata făcute.

Unul dintre cele mai importante criterii pentru calitatea unui produs turistic în prezent poate fi considerată siguranţa, care direct influințează la decizia consumatorului cu privire la excursie turistica. În plus, consumatorii sunt din ce în ce mai mult interesați de a primi oferte personalizate după propiul plac, dorință și posibilitate.

Crearea condițiilor pentru formarea unui sistem turistic, unirea tuturor participanților pe piață pe o platformă online este una dintre cele mai importante sarcini de dezvoltare a turismului intern și receptiv. Sistemul turistic, ce va integraîn sine cu date externe și platforme sociale, va contribuie la „conturarea unei experiențe mai bune pentru clienți”. Introducerea instrumentelor digitale poate fi văzută nu numai ca răspuns la schimbarea structurii și canalelor de consum, dar și ca un stimulent pentru dezvoltarea tuturor industriilor legate de turism [21, p.106-126]. Înţelegerea necesității a unor schimbări de infrastructură este o condiție importantă pentru digitalizare.

Potențialul de digitalizare a afacerilor în domeniul turismului depinde de starea financiară și capacitățile tehnologice ale fiecărui subiect și ale industriei în ansamblu.

Acum există posibilitatea de a avea miliarde de persoane conectate prin dispozitive mobile simultan, ceea ce generează o cantitate mare de date, putere de prelucrare, capacități de stocare și a accesul la cunoștințe fără precedent. Inovaţiile tehnologice emergente acoperă domenii ample cum ar fi inteligența artificială (AI), robotica, internetul obiectelor (IoT), internetul obiectelor în industrie (IIoT),

vehiculele autonome, imprimarea 3D, nanotehnologia, biotehnologia, știința materialelor, calcul cuantic, etc. Inovaţiile se construiesc și se amplifică reciproc într-o fuziune a tehnologiilor în întreaga lume fizică, digitală și biologică. Sunt schimbări profunde în toate industriile, marcate de apariția unor noi modele de afaceri și de restructurarea sistemelor de producție, consum, transport și distribuție. În societate are loc o schimbare de paradigmă determinată de modul în care lucrăm, comunicăm, ne exprimăm, ne informăm și ne distrăm[20].

O contribuție importantă în dezvoltarea turismul o are și Uniunea Europeană prin aprobarea unui șir de acte normative privind turismun, dar mai cu seamă Rezoluţia Parlamentului European din 29 octombrie 2015 referitoare la noile provocări și concepte pentru promovarea turismului în Europa (2014/2241(INI))[6], unde s-a ridicat problema cu privire la digitalizarea canalelor de distribuție, dezvoltarea noului sector al economiei colaborative, schimbarea comportamentului consumatorilor, nevoia de a atrage și a menține personal calificat, schimbările demografice și caracterul sezonier.

În legătură cu faptul că, Republica Moldova tinde spre asociere cu UE și a fost semnat Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană care a fost parafat la Vilnius la 23 noiembrie 2013 [1], Republica Moldova s-a obligat să armonizeze legislația țării noastre[11] cu legislația Uniunii Europene.

Legea nr. 6 din 26 februarie 2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative [12] în scopul transpunerii Directivei Consiliului 90/314/CEE din 13 iunie 1990 privind pachetele de servicii pentru călătorii, vacanţe şi circuite [4]. Între timp Directiva de 90/314/CEE a fost abrogată și expusă în redacție nouă, cu un regim care mai bine protejează călătorii, prin Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie asociate [5].

Acest fapt a influiențat la adoptarea Legii nr133 din 2018 privind modernizarea Codului Civil și modificarea unor acte legislative [13], unde au fost introsude prevederi cu privire la contrcatele încheiate prin mijloace electronice în Cartea a treia, Titlu II. Despre contracte în general, Capitolul II. Obligații precontractuale.

Totodată, în Secțiunea 3: Obligații specifice în cazul contractelor încheiate prin mijloace electronice în art. 678^{10} actual art.1020 CC RM și următoarele) s-a transpus art. 10 al Directivei 2000/31/EC privind comerţul electronic și prevede regula că, dacă un contract urmează a fi încheiat prin intermediul mijloacelor electronice, profesionistul are obligația, înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta, să furnizeze informație cu privire la următoarele: a) pașii tehnici care trebuie urmaţi pentru a încheia contractul; b) dacă profesionistul va genera un document care reprezintă contractul și dacă documentul va fi acce-

sibil; c) mijloacele tehnice pentru identificarea și corectarea erorilor comise la introducerea datelor înainte ca cealaltă parte să facă oferta sau să accepte oferta; d) limbile care vor fi oferite pentru încheierea contractului; e) toate clauzele contractuale. În cazul contractelor de furnizare a conţinutului digital, clauzele care nu au fost negociate individual pot fi incluse prin una din următoarele metode: a) clauzele sunt prezentate celeilalte părţi în formă textuală înainte ca consumatorului să i se permită să încheie contractul, iar cealaltă parte îşi dă consimţământul expres pentru aplicabilitatea clauzelor şi, în final, să încheie contractul (numită metoda „click-wrap"); b) cealaltă parte este informată despre existenţa clauzelor şi i se acordă posibilitatea clar identificabilă să acceseze clauzele înainte ca celeilalte părţi să i se permită să încheie contractul şi, în final, să încheie contractul (numită metoda „browse-wrap") [14].

Este binevenit faptul că în Republica Moldova cu ajutorul parteneriatului public-privat Asociația Națională pentru Turism Receptor și Intern din Moldova în anul 2020 a fost lansat portalul turistic de țară Moldova.travel, care este o platformă informativă ce deschide dialogul despre Moldova ca destinație turistică pe piețele internaționale, cu o vitrină a patrimoniului cultural-turistic și un eficient instrument de marketing și popularizare a Moldovei [23].

Totodată, după cum informează ANTRIM șase unități turistice au integrat deja cu succes sistemul de plată pe platformele lor online, devenind primii beneficiari ai inițiativei: vinăriile **Castel Mimi, Milestii Mici, Chateau Vartely**, și pensiunile **Eco Resort Butuceni, Casa din Luncă și Casa Verde**. Pe lângă acestea, **Vinăria Cricova** este și ea în proces de digitalizare a serviciilor [24].

Acest fapt denotă că în viitor, va exista o integrare a operatorilor de turism, hotelurilor, companiilor aeriene și platformele online, iar linia dintre ele va fi ștearsă treptat.

Una din condiții importante pentru dezvoltarea digitalizării este realizarea cooperării coordonate și integre intre interesele statului, companiilor private, guverne, autorități locale și comunităților, care se vor exprima în stimularea și controlul participării generale la diferite stadii de dezvoltare a industriei turimului.

Referințe bibliografice:

1. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova, pe de o parte și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a energiei atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. *L 260 din 30.08.2014, p. 4–738. Disponibil:* http://infoeuropa.md/acordul-de-asociere-ue-rm/, (Accesat 14.10.2022).

2. Directiva 1999/93/CE a Parlamentului European și a Consiliului Uniunii Europene din 13.12.1999 privind regimul comunitar al semnăturilor electronice.î în: Jurnalul Oficial al Comunităţilor Europene nr. L 13 din 19 ianuarie 2000. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX:31999L0093 (Accesat 10.10.2022).
3. Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. Disponibilă: http://data.europa.eu/eli/dir/2011/83/oj (Accesat 14.10.2022).
4. Directiva Consiliului 90/314/CEE din 13 iunie 1990 privind pachetele de servicii pentru călătorii, vacanţe şi circuite. Abrogată. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=celex%3A31990L0314 (Accesat 14.10.2022).
5. Directiva (UE) 2015/2302 a Parlamentului European şi a Consiliului din 25 noiembrie 2015 privind pachetele de servicii de călătorie și serviciile de călătorie associate. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32015L2302&from=LV (Accesat 14.09.2022).
6. Rezoluţia Parlamentului European din 29 octombrie 2015 referitoare la noile provocări și concepte pentru promovarea turismului în Europa (2014/2241(INI)). Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0391_RO.html (Accesat 14.10.2022).
7. Ghidul de justiție privind Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului. Disponibil: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/crd_guidance_ro.pdf (Accesat 11.10.2022).
8. Codul Civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.82-86 din 22.06.2002.
9. Codul civil al Republicii Moldova nr.1107 din 06.06.2002. *Republicat: în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.66-75 din 01.03.2019.*
10. *Legea nr.124 din 19.05.2022 privind identificarea electronică şi serviciile de încredere. În: Monitorul Oficial al Republicii Molsova, nr. 170-176 din 10.06.2022 (în continuare – Legea nr.124/2022)..*

11. Legea nr.112 din 02.07.2014 pentru ratificarea Acordului de Asociere între Republica Moldova, pe de o parte, și Uniunea Europeană și Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și statele membre ale acestora, pe de altă parte. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.185-199 din 18.07.2014 art. nr: 442. Disponibil: http://lex.justice.md/md/353829/ (Accesat 15.10.2022).
12. *Legea nr. 6 din 26 februarie 2016 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.79-89 din 01.04.2016.*
13. Legea nr.133 din 15.11.2018 privind modernizarea Codului civil și modificarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 467-479 din 14.12.2018. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=34327&lang=ro (Accesat 18.10.2022).
14. Nota informativă la proiectul Legii privind modificarea şi completarea unor acte legislative, p.43-44. Disponibil: https://justice.gov.md/public/files/transparenta_in_procesul_decizional/coordonare/2017/aprilie/Nota_informativ_proiect_amendare_Cod_civil_xxxxxxx.pdf (Accesat 15.10.2022).
15. *Hotărârea Guvernului nr. 1090 din 31 decembrie 2013* ***privind serviciul electronic guvernamental de autentificare şi control al accesului (MPass). În:*** *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 4-8 din 10-01-2014.*
16. Hotărârea Guvernului al Republicii Moldova nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia Naţională de dezvoltare a societăţii informaţionale - "Moldova Digitală 2020". În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 252-257 din 08.11.2013.
17. *Hotărârea Guvernului nr.129 din 02.03.2022* ***cu privire la aprobarea Programului de transformare digitală a întreprinderilor mici și mijlocii. În:*** *Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 68-71 din 11.03.2022.*
18. Băieșu Aurel, Băieșu Sergiu și alții, Codul Civil al Republicii Moldova, Comentariu, art.1-511,Vol.I.Firma editorial-poligrafică, Tipografia Centrală, Chișinău, 2006.
19. MANSELL, R., WHEN, U. Knowledge societies. Information technology for sustainable development. New York: Oxford University Press, 1999. 323 p. ISBN 978-01982-94-108 După: Calmîc Vlada. Cadrul juridic actual al vânzării la distanță. Teza de doctor, Chișinău, 2020, p.9
20. Viorel Iulian Tănase, Ruxandra Victoria Paraschiv. Digitizare, digitalizare și transformare digitală. Disponibil: http://www.cercetari.institu-

tuldefilosofie.ro/e107_files/downloads/Extrase%20C.F.P.%20anul%2010,%20nr.%202%20[2018] (Accesat 22.10.2022).
21. Овчаренко Л.А., Лебезова Э.М. Цифровизация как новая парадигма управления развитием туризма. Электронный научный журнал «Век качества». 2021, №4, стр. 106-126. Доступно: http://www.agequal.ru/pdf/2021/421006.pdf (Accesat 15.10.2022).
22. Когда туристы снова смогут путешествовать и как будет выглядеть туризм после пандемии. Обзор. Доступно: https://www.interfax.ru/world/703736 (Accesat 15.10.2022).
23. Portalul național turistic www.moldova.travel lansat în nouă versiune pentru promovarea digitală a Republicii Moldova ca destinație turistică. Disponibil: http://www.mc.gov.md/en/node/12420 (Accesat 15.10.2022).
24. Turismul din Moldova, în plină tranziție digitală. Șase unități turistice, inclusiv eco, au integrat deja soluții inteligente. Disponibil: https://ecopresa.md/digitalizare-turism-moldova-antrim/ (Accesat 15.10.2022).
25. www.stisc.gov.md (Accesat 15.10.2022).
26. www.mpass.md (Accesat 15.10.2022).

CZU: 347.441.62:004:347(478)(094.4) https://doi.org/10.59295/daj2022.03

RESPECTAREA PRINCIPIULUI DE BUNĂ-CREDINȚĂ ÎN CONTEXTUL DIGITALIZĂRII ACTELOR JURIDICE

COMPLIANCE WITH THE PRINCIPLE OF GOOD FAITH IN THE CONTEXT OF THE DIGITALIZATION OF LEGAL DOCUMENTS

Arapu Elena, doctorandă, Școala Doctorală de Științe Juridice, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0001-8678-291X

Abstract. Civil relations are in constant development, and laws are required to meet the challenges of providing a constant current regulation of them. The need for digitization of civil legal documents, conditioned by the current stage of development of civil legal relations, determined the operation of some important changes within the civil legislation. In general, any modernization brought to the legislative framework does not affect the applicable fundamental principles at the concept level, as long as they are not in contradiction with the new trends in the development of society. In the same way, the principle of good faith, through the modernizations brought to the Civil Code didn't undergo conceptual changes, new norms are aimed to strengthen the importance of the principle and raise its degree of applicability to another level. The obligation to respect the principle of good faith by the participants in civil legal relations inevitably remains valid, but the necessary requirements to be met in order to correspond to the behavior of the standard are of course to be adapted. The change in the circumstances of the conclusion of legal acts, such as the situation of contracts concluded at a distance, requires the introduction of certain additional protection measures for the contracting parties, and their observance exactly outlines a behavior assimilated to a good faith co-contractor.

Keywords: *good faith, digitization, distance contract, information.*

Introducere. Codul civil stabilește la art.11 alin.(1) că: „**Buna-credinţă este un standard de conduită a unei părţi, caracterizată prin corectitudine, onestitate, deschidere şi luarea în cont a intereselor celeilalte părţi la raportul juridic.**" De asemenea, la art.775 alin.(1) Cod Civil se prevede că: „Debitorul şi creditorul trebuie să se comporte cu bună-credinţă la momentul naşterii, pe durata existenţei, la momentul executării şi stingerii obligaţiei." Pentru faza precontractuală, fază determinantă pentru luarea deciziei de contractare, legiuitorul după modernizare, pune pe seama debitorului anumite obligații de informare generale specifice. Articolului **1011 „**Obligația generală a profesionistului de a furniza informații" prevede la alin.(1): „Înainte de încheierea contractului de livrare a bunurilor, executare a lucrărilor, prestare a serviciilor, furnizare a conținutului digital sau a altei prestații de către un profesionist altei persoane, profesionistul

are obligația de a furniza acelei persoane, prin orice mijloace adecvate, informații cu privire la caracteristicile esențiale ale prestației care trebuie furnizate, pe care acesta le deține sau se poate aștepta să le dețină și ***a căror nefurnizare ar contraveni bunei-credințe.*** După cum se observă legiuitorul tratează lipsa îndeplinirii acestei obligații de furnizare a informațiilor drept un comportament contrar bunei- credințe, adică lipsit de **corectitudine, onestitate, deschidere şi luarea în cont a intereselor celeilalte părţi la raportul juridic. Bunăoară, prin aceste norme legiuitorul dezvoltă cerințele care urmează a fi întrunite pentru atingerea unui nivel de bună-credință în faza precontractuală. La realizarea testului respectiv, urmează să se țină cont nu doar de faptul dacă profesionistul a furnizat sau nu aceste informații, dar și de anumite circumstanțe care sunt prevăzute la alin. (2) al aceluiași articol. Nu întotdeauna comportamentul unui profesionist care nu a oferit anumite informații este contrar bunei-credințe, volumul și necesitatea furnizării acestora diferă de la caz la caz. Nu se necesită furnizarea tuturor informațiilor pe care profesionistul le poate avea despre prestație, ci doar a informațiilor care sunt relevante pentru evaluarea calității și caracteristicelor acesteia**. Pot exista diferite scenarii cu referire la achiziționarea unui bun, spre exemplu [1, p.246]: Profesionistul A este vânzătorul unei mașini, iar B este cumpărătorul, a) în cazul în care mașina funcționează normal și corespunde caracteristicilor mărcii respective, A nu are obligația de a furniza careva informații legate de caracteristicile bunului; b) în cazul în care există o problemă cu motorul acestei mașini când mașina este condusă pe distanțe scurte, A este obligat să-i furnizeze lui B aceste informații; c) în cazul în care, deși mașina este într-o stare corespunzătoare, însă e de modelul sezonului precedent, iar un nou model este pe cale să înlocuiască modelul mașinii care urmează să fie vândută în următoarele zile, A trebuie să-i comunice aceste informații lui B.

Nu se poate aștepta ca profesionistul să furnizeze toate informațiile, inclusiv pe cele care nu le are sau nici nu ar trebui să le aibă, ci doar pe care acelea pe care le deține sau se poate aștepta cealaltă parte să le dețină. Prin urmare, în cazul în care profesionistul deține astfel de informații, acestea trebuie furnizate pentru a evita orice răspundere ulterioară pentru executarea unei prestații neconforme cu contractul. [1, p.245] La aprecierea volumului informațiilor pe care profesionistul este obligat să le furnizeze, trebuie să se țină seama de toate circumstanțele, inclusiv: a) dacă profesionistul avea cunoștințe speciale în domeniu; b) costul pe care îl presupune pentru profesionist dobîndirea informațiilor relevante; c) ușurința cu care cealaltă persoană ar putea obține informațiile prin alte mijloace; d) natura informațiilor; e) importanța probabilă a informațiilor pentru cealaltă parte; și f) dacă cealaltă persoană este de asemenea un profesionist, de bunele

practici comerciale în situația dată. Punctul ”f”, al acestei norme permite a face concluzia că pentru cazul când destinatarul informațiilor este un profesionist, pentru volumul informațiilor relevante se aplică un test destul de jos, cel al corespunderii bunelor practici comerciale. [1, p.245]

În doctrina română [2, p.73] se afirmă că obligația precontractuală de informare, reprezintă o exigență a bunei-credințe. Părțile aflate în negocieri trebuie să se informeze reciproc asupra tuturor elementelor de care depinde soarta negocierii încheierii contractului. Abținerea unei părți de la furnizarea anumitor informații în faza precontractuală care sunt determinante pentru încheierea contractului se apreciază [3, p. 73] drept reticență dolozivă, iar întrucât reticența dolozivă constă în tăcerea unei părți în privința unor elemente care dacă ar fi fost cunoscute de cealaltă parte ar fi determinat-o să nu mai contracteze, aceasta este echivalentă dolului. În aceeași ordine de idei, se afirmă, că se poate vorbi de dol prin reticență atunci când cel ținut de obligația de informare acționează cu rea-credință, cu intenția de a provoca eroare, de a înșela buna-credință a partenerului de negociere. Simpla neglijență sau imprudență în neinformarea partenerului nu constituie o vinovăție calificată caracteristică relei-credințe, căreia îi este specifică intenția sau culpa gravă. [4, p.73] În conformitate cu art.341 Cod Civil al Republicii Moldova alin. (2): „Dacă una dintre părți trece sub tăcere anumite împrejurări la a căror dezvăluire cealaltă parte nu ar mai fi încheiat actul juridic, anularea actului juridic poate fi cerută numai în cazul în care, în baza principiului bunei-credințe se putea aștepta ca cealaltă parte să dezvăluie aceste împrejurări” Prin urmare nu orice abținere de la dezvăluirea unor împrejurări incidente încheierii actului juridic ar duce la anularea acestuia, ci doar cele la care ***se putea aștepta în baza principiului bunei-credințe*** să fie dezvăluite. Cu toate acestea, ținem să atragem atenția asupra corelației stabilite de legiuitor la art.1019 ”Drepturile în caz de neîndeplinire a obligațiilor de informare”, care prevede la alin. (4) că: „Drepturile persoanei îndreptățite prevăzute de prezentul articol nu împiedică exercitarea dreptului de anulare a contractului pe baza dispozițiilor art.339.”

Obligația de informare își are fundamentul în teoria libertății contractuale, în cerința caracterului real al voinței juridice, întemeiată pe o informație veritabilă. Inegalitatea accesului la informații poate altera consimțământul părților și afecta libertatea de a a contracta. Problema obligației de informare trebuie analizată și corelată cu obligația de auto-informare, cu accesul partenerului la procurarea informației. [5, p.73] Pertinența informației presupune din partea debitorului acestei obligații cunoașterea, deținerea informației, dar și influența pe care cunoașterea informației de către partenerul negocierii o exercită asupra comportamentului acestuia, în sensul încheierii contractului, renunțarea la încheierea contractului sau a condițiilor de încheiere a acestuia. [6, p.73]. Obligația de in-

formare se pune în discuție în strânsă corelație cu legitimitatea ignoranței creditorului acestei obligații, în sensul ca aceasta să nu decurgă din încălcarea propriei sale obligații de a se autoinforma. [7, p.73] Această ignoranță poate fi justificată de o imposibilitate ori de o dificultate de descoperire a informației sau de relația de încredere existentă între parteneri în privința creditorului informației de a se încrede în informația oferită de celălalt. [8, p.73] Toate aceste aspecte dezvoltate amănunțit în doctrina română cu referire la obligația de informare se regăsesc în prevederile alin. (2) al art.1011 Cod Civil al Republicii Moldova. Legiuitorul nu împovărează profesionistul să ofere informații în toate cazurile fără excepție, volumul acestora fiind corelat cu obligația și ușurința celeilalte părți de a se „autoinforma", calitatea de profesionist a celeilalte părți, impactul acestor informații asupra încheierii contractului etc.

Starea de neinformare în unele cazuri poate prezenta consecințe negative reduse față de încheierea unui act juridic pornind de la o informare eronată. **Având în vedere faptul că consumatorii reprezintă părți mai slabe ale contractului, legiuitorul din intenția de protejare a acestora la alin.(1) al art.1012** impune profesioniștilor obligația de ***a nu furniza informații eronate consumatorilor***, după cum urmează: „Dacă propune consumatorilor bunuri, lucrări, servicii, conținut digital sau oricare alte prestații, profesionistul are obligația de a nu furniza informații eronate. Informația se consideră eronată dacă denaturează sau omite circumstanțe esențiale pe care un consumator mediu poate aștepta să-i fie furnizate pentru a lua o decizie informată despre încheierea contractului. Se consideră consumator mediu consumatorul care este suficient de bine informat și de atent, ținînd seama de factori sociali, culturali și lingvistici." Astfel, această normă impune obligația față de profesioniști, de a nu furniza față de consumatori informații eronate în privința bunurilor și serviciilor procurate de aceștia. Referința vizează în special reclamele "momeală" concepute pentru a atrage clienții într-un magazin cu informații înșelătoare despre produsele ș serviciile oferite. [1, p.249]

În conformitate cu alin.(2) al aceluiași articol, pentru a stabili ce informație un consumator mediu poate aștepta să-i fie furnizată, se vor lua în considerare ***toate circumstanțele***, precum și limitările tehnice ale mijlocului de comunicare utilizat. Întrucât dintr-o comunicare comercială, inclusiv publicitate sau marketing făcută de un profesionist, consumatorii își pot crea impresia că ea conține toată informația relevant necesară pentru a lua o decizie despre încheierea contractului, profesionistul are obligația de a se asigura că, de fapt, comunicarea conține toată informația relevantă. Dacă nu reiese din contextul în care se face comunicarea comercială, informația care urmează a fi furnizată, în conformitate cu alin.(3) al aceluiași articol, aceasta trebuie să cuprindă: a) caracteristicile principale ale bunurilor, ale lucrărilor, ale serviciilor, ale conținutului digital sau ale

altor prestații, identitatea și adresa profesionistului, dacă este relevantă, prețul și, după caz, existența unui drept de revocare acordat de lege;b) particularitățile cu privire la plată, livrare, garanție și depunerea reclamațiilor, dacă ele sînt diferite de cerințele de diligență profesională, diligența profesională, în conformitate cu prevederile alin.(4) al aceluiași articol, presupunând nivelul de competență specializată și prudență așteptate, în mod rezonabil, de la profesionist față de consumatori, în conformitate cu practicile corecte de piață și/sau cu ***principiul general al bunei-credințe***, în domeniul de activitate al profesionistului. Spre exemplu: Profesionistul X comercializează consumatorilor telefoane decorative „vechi", iar conectarea acestor telefoane la rețeaua de telefonie nu este permisă. În corespundere cu normele analizate, X este obligat să furnizeze aceste informații în "marketingul" său chiar înainte de a intra în orice comunicare cu un anumit potențial cumpărător. [1, p.250]

Fenomenul digitalizării și-a lăsat amprenta asupra diferitor tipuri de contracte și modalități de încheiere a acestora, totuși studiul de față își propune să atragă atenția în mod special asupra contractelor la distanță. În conformitate cu art.**1013, un contract la distanță, este orice contract** ***negociat și încheiat*** între ***profesionist și consumator*** în cadrul unui ***sistem de vînzări sau de prestări de servicii la distanță*** organizat, fără prezența fizică simultană a profesionistului și a consumatorului, cu utilizarea exclusivă a unuia sau a mai multor mijloace de comunicare la distanță, pînă la și în momentul în care este încheiat contractul, inclusiv orice comandă făcută de consumator care produce efecte obligatorii asupra lui;

Încheierea unui act juridic în condiții de neinformare poartă diferite nuanțări, dar având în vedere particularitățile contractelor la distanță, s-a impus trasarea clară de către legiuitor a cerințelor de conținut și de formă a informațiilor. Astfel, pentru contractele la distanță, legiuitorul prevede suplimentar la art.**1015 anumite** cerințe de conținut al informațiilor. În corespundere cu alin. (1), înainte ca un contract la distanță…să producă efecte obligatorii pentru consumator, profesionistul trebuie să furnizeze consumatorului într-un mod clar și inteligibil următoarele informații: a) principalele caracteristici ale bunurilor sau serviciilor, corespunzător cu mijlocul de comunicare utilizat și cu bunurile sau serviciile în cauză; b) denumirea completă sau prescurtată, în limba de stat, și numărul de identificare de stat (IDNO) ale profesionistului persoană juridică ori, respectiv, numele, prenumele și numărul de identificare de stat (IDNP) ale profesionistului persoană fizică; c) adresa sediului la care este stabilit profesionistul, numărul de telefon, numărul de fax și adresa de poștă electronică ale acestuia, în cazul în care sînt disponibile, pentru a-i permite consumatorului să ia rapid legătura cu profesionistul și să comunice cu acesta în mod eficient, și, dacă este cazul, adresa sediului și identitatea profesionistului în numele căruia acționează

intermediarul; d) adresa locului în care profesionistul își desfășoară activitatea, în cazul în care aceasta este diferită de adresa furnizată în conformitate cu lit. c), și, după caz, adresa poștală a profesionistului în numele căruia acționează intermediarul, la care consumatorul poate trimite eventualele reclamații; e) prețul total al bunurilor sau serviciilor cu toate taxele incluse sau, în cazul în care costul nu poate fi calculat din timp în mod rezonabil dată fiind natura bunurilor ori a serviciilor, modalitatea de calcul al prețului și toate costurile suplimentare de transport, de livrare, taxele poștale ori de orice altă natură sau, în cazul în care acestea nu pot fi calculate din timp în mod rezonabil, menționarea faptului că aceste costuri suplimentare ar putea fi suportate de consumator. În cazul unui contract pe durată nedeterminată sau al unui contract care include un abonament, prețul total va include costurile totale pe perioada de facturare. Dacă aceste contracte sînt taxate la un tarif fix, prețul total va cuprinde și costurile lunare totale. În cazul în care costul total nu poate fi calculat din timp, trebuie indicată modalitatea de calcul al prețului; f) costul de utilizare a mijloacelor de comunicare la distanță în vederea încheierii contractului, atunci cînd acesta este calculat pe baza unui alt tarif decît tariful de bază; g) modalitățile de plată, livrare, executare, data pînă la care sau termenul în care profesionistul se angajează să livreze bunurile sau să presteze serviciile și, acolo unde este cazul, procedura de soluționare a reclamațiilor derulată de profesionist; h) în cazul în care există un drept de revocare, condițiile, termenul și procedurile de exercitare a dreptului respectiv conform art. 1053 și art. 1062 alin. (1), precum și formularul standard de revocare prevăzut în anexa nr. 6 la Legea nr. 1125/2002 pentru punerea în aplicare a Codului civil al Republicii Moldova; i) acolo unde este cazul, faptul că consumatorul va trebui să suporte costul aferent returnării bunurilor în caz de revocare și, pentru contractele la distanță, dacă bunurile, prin însăși natura lor, nu pot fi, în mod normal, returnate prin poștă, costul aferent returnării bunurilor; j) în cazul în care consumatorul își exercită dreptul de revocare după formularea unei cereri conform art. 1016 alin. (3) sau art. 1017 alin. (10), informația potrivit căreia consumatorul este obligat să achite profesionistului costuri rezonabile potrivit art. 1064 alin. (6); k) în cazul în care dreptul de revocare nu este prevăzut în conformitate cu dispozițiile art. 1065, informația conform căreia consumatorul nu va beneficia de un drept de revocare sau, acolo unde este cazul, circumstanțele în care consumatorul își pierde dreptul de revocare; l) o mențiune referitoare la existența unei garanții legale privind conformitatea bunurilor; m) acolo unde este cazul, existența și condițiile de asistență după vînzare acordată consumatorului, serviciile prestate după vînzare (inclusiv adresa sediului la care se prestează și cine suportă cheltuielile de transport, dacă acestea sînt aplicabile) și garanțiile comerciale; n) existența codurilor de conduită relevante, astfel cum sînt definite de legislația privind protecția consumatorilor,

și modalitatea în care pot fi obținute copii de pe acestea, după caz; o) acolo unde este cazul, durata contractului sau, dacă contractul este încheiat pe o durată nedeterminată ori urmează să fie reînnoit de plin drept, condițiile de rezoluțiune; p) acolo unde este cazul, durata minimă de valabilitate a obligațiilor care revin consumatorului conform contractului; q) acolo unde este cazul, existența și condițiile aferente avansurilor (cauțiunile, inclusiv blocarea unor sume pe contul de card al consumatorului) sau altor garanții financiare care trebuie plătite ori oferite de consumator la cererea profesionistului; r) acolo unde este cazul, funcționalitatea, inclusiv aplicarea unor măsuri tehnice de protecție pentru conținutul digital; s) acolo unde este cazul, orice interoperabilitate pertinentă a conținutului digital cu componentele hardware și software despre care profesionistul deține informații sau despre care se poate presupune în mod rezonabil că acesta deține informații; t) acolo unde este cazul, posibilitatea și modalitatea de a recurge la o procedură extrajudiciară de depunere și soluționare a reclamațiilor, căreia i se supune profesionistul.

Dispozițiile prezentei norme permit a afirma că informațiile furnizate către consumator trebuie furnizate într-un mod clar și inteligibil. Aceasta însemnând că informațiile nu ar trebui să fie ambigui și trebuie, în mod rezonabil, să evite să lase loc pentru interpretări diferite. În plus, limbajul tehnic trebuie evitat pe cât posibil. Acolo unde trebuie folosit un astfel de limbaj, acesta trebuie explicat în mod adecvat. Spre exemplu: Compania S operează un site web pentru vânzarea de laptopuri on-line. Având în vedere obligația profesionistului S de a furniza anumite informații consumatorului, S trebuie să se asigure că acestea sunt clare și inteligibile. Eventual, o declarație despre costul furnizării unui laptop de tipul „499,99 EUR, cu taxe suplimentare și taxe de livrare, așa cum sunt notificate în termenii și condițiile noastre standard", este insuficient de clară, în timp ce o declarație conform căreia furnizarea laptopului „costă 549,99 EUR (inclusiv toate taxele și costurile de livrare)" ar fi acceptabilă. [1, p.260]

Obligația de furnizare a principalelor caracteristici ale bunurilor în cazul contractelor la distanță este determinată de imposibilitatea consumatorului de a examina bunurile de sine stătător.

Anumite cerințe de formă în cazul contractelor la distanță sunt stabilite la art.1017 Cod Civil, acestea variind în dependență de mijlocul de comunicare la distanță utilizat, legiuitorul recurgând la mecanisme de protecție suplimentare pentru anumite momente cheie precum sunt cele de plată a anumitor sume de bani, confirmarea încheierii contractului etc.

Legiuitorul oferă o protecție avansată consumatorului la art.1019, inclusiv și prin prisma răspunderii profesionistului pentru neîndeplinirea obligațiilor de informare, și anume prin punerea pe seama profesionistului a sarcinei probei de a

demonstra îndeplinirea cerințele dispozițiilor art. 1015-1017, prin impunerea profesionistului de a purta obligații contractuale așa cum cealaltă parte le-a înțeles în mod rezonabil din cauza absenței informației sau incorectitudinii ei, prin impunerea profesionistului de a purta răspundere față de persoana îndreptățită pentru prejudiciul cauzat prin această neîndeplinire chiar și în cazul în care contractul nu a fost încheiat etc.

Concluzii. Contractele la distanță prin modalitățile lor de încheiere corespund noilor cerințe de dezvoltare a societății, fiind deopotrivă și atractive și utile, însă, spre deosebire de alte tipuri de contracte, în cazul contractelor la distanță, consumatorul este cel care se plasează într-o zonă sporită de risc, etapa negocierii, încheierii și executării contractului fiind influențată de informațiile furnizate de către profesionist și buna-credință a acestuia.

***Referințe bibliografice*:**

1. Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law Draft Common Frame of Reference (DCFR). Full Edition (Eds. Christian von Bar & Eric Clive). Vol. I-VI. Oxford University Press, Oxford, 2010. [accesat: 17 octombrie 2021] Disponibil pe: https://animus.md/wp-content/uploads/2022/11/DCFR-european-private-law_en.pdf.
2. Chirică, D. Obligația de informare și efectele ei în faza precontractuală a vânzării-cumpărării, în Revista de Drept Comercial nr.7-8/1999, p.52-53, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
3. Pena, A. Buna credință în jurisprudența română și europeană. București: Hamangiu & Literis e-Publishing, 2019, p.131-132, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
4. Petru, A. Dolul prin reticență în literatura juridică. În Revista Română de Drept, nr.9/1982, p.36-37, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
5. Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
6. Pătulea, V. Obligația de informare în formarea contractelor. În Revista Română de Drept nr.6/1998, p.77-78, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
7. Floare, M. Buna și reaua credință în negocierea și executarea contractelor, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.
8. Căpățină, O. Obligația vânzătorului comercial de informare a cumpărătorului. În Revista de Drept Comercial nr.10/1999, p.12-13, apud Belu Magdo, M-L. Teoria Contractului. București: Hamangiu, 2021.

CZU: 347.135.224:004.056.55:349(478)(094.4)
https://doi.org/10.59295/daj2022.04

MODUL DE UTILIZARE A SEMNĂTURII ELECTRONICE LA PERFECTAREA DOCUMENTELOR DE MUNCĂ

HOW TO USE THE ELECTRONIC SIGNATURE WHEN COMPLETING WORK DOCUMENTS

Mihailov Tatiana, Doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-4527-3144

Abstract: The current labor legislation gives a decisive role to the age criterion and conditions the appearance or termination of an employment relationship based on it. And if, in this particular case, the legality of establishing a minimum age for obtaining labour capacity is not in doubt, then establishing at the legislative level an age limit which, once reached, entails to the termination of contractual employment relationship, is to be analyzed in terms of legality and compliance with the non-discrimination principle within the employment relationships.

Keywords: *contractual termination, dismissal, retirement age, non-discrimination within the employment relationships.*

Chiar dacă la momentul actual, pandemia - care a generat trecerea masivă a raporturilor de muncă în regim de muncă la distanță, este în declin, totuși părțile contractuale pledează în continuare pentru păstrarea în mod integral sau parțial, a muncii la distanță, în domeniile în care aceasta este posibilă, datorită avantajelor, de ordin economic și social, pe care acest tip de muncă le poartă atât pentru angajatori, cât și pentru salariați. În acest context, este salutabilă introducerea noilor reglementări în Codul Muncii al Republicii Moldova în vederea acordării posibilității subiecților raportului juridic de muncă de a semna anumite acte din domeniul administrării resurselor umane cu utilizarea semnăturii electronice sau prin schimbul de documente electronice. Totodată, la momentul actual, Codul Muncii nu are reglementări concrete privind mecanismul de implimentare a semnăturii electronice în mod practic, ceea ce generează apariția unui șir de probleme.

În conformitate cu art.56 alin.(3) din Codul Muncii „contractul individual de muncă se semnează de către părți:

a) fie cu semnătură olografă – în două exemplare, dintre care un exemplar se înmânează salariatului, iar celălalt se păstrează la angajator;

b) fie cu semnătură electronică avansată calificată – în cazul în care părţile contractului individual de muncă au convenit încheierea acestuia prin schimb de documente electronice" [1].

Analiza acestei norme legale ne permite a elucida câteva aspecte importante ce urmează a fi respectate, astfel încât semnarea electronică a contractului individual de muncă să producă efecte juridice. În primul rând, la încheierea contractului individual de muncă poate fi utilizată doar semnătura electronică avansat calificată, și nu un alt tip de semnătură elctronică. În acest sens, potrivit art.4 alin. (4) din Legea privind semnătura electronică și documentul electronic „semnătura electronică avansată calificată este o semnătură electronică care îndeplinește toate cerinţele semnăturii electronice avansate necalificate (face trimitere exclusiv la semnatar, permite identificarea semnatarului, este semnată prin mijloace controlate exclusiv de semnatar și este legată de datele la care se raportează, astfel încât orice modificare ulterioară a acestor date poate fi modificată) şi, suplimentar: se bazează pe un certificat calificat al cheii publice emis de un prestator de servicii de certificare acreditat în domeniul aplicării semnăturii electronice avansate calificate; este creată prin intermediul dispozitivului securizat de creare a semnăturii electronice, indiferent de amplasarea fizică a acestuia, şi se verifică securizat cu ajutorul dispozitivului de verificare a semnăturii electronice şi/sau al produsului asociat semnăturii electronice, care dispun de confirmarea corespunderii cu cerinţele prevăzute de lege" [2].

La 10 decembrie 2022 Legea privind semnătura electronică și documentul electronic a fost abrogată prin intrarea în vigoare a Legii privind identificarea electronică și serviciile de încredere. În această lege nouă nu mai întâlnim un astfel de tip de semnătură electronică cum este semnătura electronică avansat calificată, ci întâlnim două tipuri distincte de semnături electronice cum sunt semnătura electronică avansată pe de o parte, și semnătura electronică calificată pe de altă parte.

În conformitate cu art.23 din Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere „semnăturile electronice avansate și sigiliile electronice avansate întrunesc cumulativ următoarele cerințe: fac trimitere exclusiv la titular; permit identificarea titularului; sunt create utilizând date de creare a semnăturilor electronice sau utilizând date de creare a sigiliilor electronice, pe care semnatarul sau, respectiv, creatorul sigiliului electronic le poate utiliza cu un nivel sporit de încredere, exclusiv sub controlul acestuia; sunt legate de datele la care se raportează, astfel încât orice modificare ulterioară a acestor date poate fi detectată" [3].

Analiza conținutului articolului redat anterior comparativ cu dispozițiile art.4 alin.(3) din Legea privind semnătura electronică și documentul electronic

ne permite a concluziona faptul că, la momentul actual, legiuitorul a substituit semnătura electronică avansat necalificată cu semnatură electronică avansată, diferența fiind doar în denumire, în esența ambele tipuri de semnături producând aceleași efecte juridice.

Potrivit art.24 din Legea privind identificarea electronică și serviciile de încredere „semnăturile electronice calificate și sigiliile electronice calificate întrunesc toate cerințele semnăturilor electronice sau, respectiv, a sigiliilor electronice avansate, precum și, suplimentar: se bazează pe un certificat calificat al cheii publice emis de un prestator de servicii de încredere calificat; se creează prin intermediul dispozitivului de creare a semnăturilor electronice sau a sigiliilor electronice și se verifică cu ajutorul dispozitivului de verificare a semnăturilor electronice sau a sigiliilor electronice și/sau al produsului, care dispun de confirmarea corespunderii cu cerințele prevăzute de lege" [3].

Deci, la momentul actual, urmare a modificărilor legislative introduse, și în vederea evitării confuziilor, urmează a fi modificate și prevederile din Codul Muncii, în vederea substituirii sintagmei de semnatură electronică avansat calificată cu sintagma semnatura electronică calificată, drept tip de semnătura necesară în vederea încheierii contractului individual de muncă.

O altă condiție necesară a fi respectată pentru ca părțile să poată semna electronic un contract individual de muncă este cea cu privire la existența prealabilă a acordului de voință a viitorului salariat în acest sens. Angajatorul în acest caz, pentru a avea un mijloc de probă, solicită de la salariat un acord semnat olograf în vederea utilizării semnăturii electronice la încheierea contractului individual de muncă.

De asemenea, semnarea electronică a unui contract individual de muncă este posibilă doar în cazul în care viitorul salariat dispune de această semnătură electronică calificată. Totodată, în cazul în care angajatorul insistă asupra utilizării semnăturii electronice calificate atât la încheierea contractului individual de muncă, cât și ulterior, în cadrul derulării raportului de muncă, iar salariatul nu dispune de acestă semnătură electronică calificată, apare întrebare cine va suporta cheltuielile de obținere a acestei semnături pentru salariat și dacă există posibilitatea legală de al atrage la aceste cheltuieli pe angajator. Codul Muncii al Republicii Moldova nu oferă un răspuns univoc în acest sens, așa că părțile contractuale pot conveni între ele cine va suporta aceste cheltuieli.

Ca urmare a celor menționate, considerăm necesară introducerea la nivel legislativ a obligației angajatorului de a suporta cheltuielile necesare obținerii pentru salariații săi a semnăturilor electronice calificate. În cazul când salariatul refuză utilizarea semnăturii electronice în cadrul raportului de muncă angajatorul nu îl poate obliga în acest sens.

Analiza prevederilor art. 48, art. 56, art. 68, art. $292^{3,}$ art. 292^{5} din Codul Muncii al Republicii Moldova ne permite a menționa faptul că la momentul actual legislația națională a muncii prevede expres doar posibilitatea încheierii, modificarii și încetării contractului individual de muncă tipic și a celui privind munca la distanță cu utilizarea semnăturii electronice calificate, nu și suspendării acestuia. Așadar, logica juridică a legiuitorului în acest sens nu este clară, deoarece poate duce la intrepretări contrare, cum ar fi spre exemplu: suspendarea poate fi făcută doar cu utilizarea exclusivă a semnăturii olografe sau pentru suspendare e suficientă semnătura electronică avansată și nu necesită semnătură calificată. Atâta timp, cât nu o să avem o reglementare univocă în acest caz, nici practica nu va fi uniformă.

În acest sens, cu titlu de comparație, putem analiza art.16 alin.(1^{2}) din Codul Muncii al României, care prevede că „părțile pot opta să utilizeze la încheierea, modificarea, suspendarea, sau, după caz, la încetarea contractului individual de muncă semnătura electronică avansată sau semnatura electronică calificată" [4]. Considerăm necesară introducerea unei astfel de norme juridice în Titlul III din Codul Muncii al Republicii Moldova deoarece, în primul rând, ar permite utilizarea semnăturii electronice la toate etapele de derulare a unui raport juridic de muncă (încheiere, modificare, suspendare, încetare), în al doilea rând, fiind o normă generală ar putea fi transpusă spre aplicare și în cazul raporturilor juridice de muncă atipice, și într-un final considerăm necesară oferirea posibilității subiecților raportului juridic de muncă de a alege tipul de semnătură electronică aplicat, fie semnătura avansată, fie cea calificată. Totodată, trebuie să ținem cont și de faptul că la încheierea, modificarea, suspendarea sau încetarea contractului individual de muncă, părțile contractante trebuie să utilizeze același tip de semnătură, respectiv semnătura olografă sau semnătura electronică.

Codul muncii al Republicii Moldova a fost completat de asemenea cu prevederi legislative care acordă dreptul angajatorului de aduce la cunoștință salariatului deciziile sale fie personal sub semnătură, fie printr-o altă modalitate care permite confirmare recepționării/înștiințării.

Astfel, în conformitate cu prevederile art.1 din Codul Muncii „se consideră că recepționarea/înștiințarea este confirmată după îndeplinirea cel puțin a uneia dintre următoarele condiții, oricare dintre acestea fiind îndeplinită mai întâi:

a) notificarea este predată destinatarului;
b) notificarea este predată la adresa poștală indicată de destinatar în acest scop ori, în lipsa acesteia, la sediul destinatarului persoană juridică sau la domiciliul destinatarului persoană fizică;
c) notificarea este transmisă prin poștă electronică sau prin alt mijloc de comunicare individuală, când poate fi accesată de către destinatar, inclusiv

potrivit regulilor de expediere și recepționare a documentului electronic prevăzute de legislație;

d) notificarea este pusă în orice alt fel la dispoziția destinatarului într-un loc și într-un mod care fac posibil, în mod rezonabil, accesul destinatarului fără întârziere" [1].

La fel, legislația muncii nu prevede expres nici posibilitatea utilizării semnăturii electronice pe alte tipuri de acte din domeniul administrării resurselor umane, cum ar fi spre exemplu: regulamentul intern al unității, fișa de instruire în domeniul securității și sănătății la locul de muncă, acordul salariatului cu privire la prelucrarea datelor cu caracter personal, etc. În acest sens, conducându-ne după principiul ceea ce nu este expres interzis este permis, considerăm posibilă semnarea acestor documente cu utilizarea semnăturii electronice, alegerea tipului concret de semnătura electronică ce urmează a fi aplicat fiind lasat la discreția părților contractuale.

Totodată, pentru a creea o practica uniformă de utilizare a semnăturilor electronice în cadrul derulării raporturilor juridice de muncă, considerăm necesară aprobarea fie la nivel centralizat în Codul Muncii, fie la nivel local, în regulamentele interne ale unității, a procedurii concrete de utilizare a acestor tipuri de semnături electronice.

Apariția la nivel legislativ a posibilității legale de utilizare a semnăturii electronice calificate în vederea încheierii și modificării contractului individual de muncă este un pas important, dar insuficient pentru digitalizarea acestui sector. Fără a aveo o reglementare detaliată și fără univoc, a modului de utilizare a semnăturilor electronice în cadrul raporturilor de muncă, riscăm să creăm mai multe provocări decât beneficii atât pentru anagajatori, cât și pntru salariați.

***Referințe bibliografice*:**

1. Codul Muncii al Republicii Moldova, nr.154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159-162.
2. Legea privind semnătura electronică și documentul electronic, nr.91 din 27.06.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.174-177.
3. Legea privind identificare electronică și serviciile de încredere, nr.124 din 19.05.2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2022, nr.170-176.
4. Codul Muncii al României, nr.53 din 24.01. 2003. În: Monitorul Oficial al României, 2011, nr.345

CZU: 347.44:004.652.3.056.5 **https://doi.org/10.59295/daj2022.05**

ASPECTE PRACTICE DE APLICABILITATE ALE CONTRACTULUI SMART BAZAT PE SISTEMA BLOCKCHAIN

PRACTICAL ASPECTS OF APPLICABILITY OF THE SMART CONTRACT BASED ON THE BLOCKCHAIN SYSTEM

Cara-Rusnac Aliona, Doctor în drept, Conferențiar Universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0002-2026-2206

Abstract: Over the years, a number of applications of blockchain and smart contracts have been proposed in a variety of scenarios and sectors. Such applications use the blockchain to record different types of assets, from financial to public (e.g. vehicle registrations), semi-public (e.g. university degrees) and private (e.g. wills), as well as intangible (e.g. coupons) and tangibles (e.g. e-hotel). room keys) active.

In the following subsections, an overview of the developed/designed applications is reported, grouping them according to their sector and context. The objective here is to provide the reader with a list of existing, to be developed, or potential applications of blockchain and smart contracts to help them understand the huge impact this technology could have on society

Keywords: *contract smart, blockchain, asigurări, industrie, aviație*

De-a lungul anilor, au fost propuse o serie de aplicații de blockchain și contracte smart într-o varietate de scenarii și sectoare. Astfel de aplicații folosesc blockchain-ul pentru a înregistra diferite tipuri de active, de la financiare la publice (de exemplu, registre de vehicule), semipublice (de exemplu, diplome universitare) și private (de exemplu, testamente), precum și intangibile (de exemplu, cupoane) și tangibile (de exemplu, hotel electronic). cheile camerei) active [1].

În următoarele subsecțiuni, este raportată o prezentare generală a aplicațiilor dezvoltate/concepute, grupându-le în funcție de sectorul și contextul lor. Obiectivul aici este de a oferi cititorului o listă de aplicații existente, care urmează să fie dezvoltate, sau potențiale ale blockchain-ului și contractelor smart, pentru a-l ajuta să înțeleagă impactul imens pe care l-ar putea avea această tehnologie asupra societății. Aplicațiile din această zonă se leagă, în general, la adresa portofelului unui utilizator cu informații specifice legate de identitatea, interesele sau acreditările acestuia. Prin semnarea unei tranzacții folosind acreditările stocate în

portofelul său, utilizatorii pot dovedi proprietatea adresei și, prin urmare, își pot dovedi identitatea. Avantajul de a avea o dovadă a identității bazată pe blockchain constă în faptul că nu mai este nevoie să se bazeze pe o autoritate centralizată (ale cărei baze de date ar putea fi vulnerabile la atacuri sau modificări) și că indivizii au control deplin asupra acreditărilor lor. și, prin urmare, a datelor lor de identitate asociate [2].

Un prim exemplu în acest scenariu este Bitcoin Authentification Open Protocol (BitID), un prototip care permite utilizatorilor să se conecteze la unele siteuri web folosind portofelul Bitcoin. Pentru a se autentifica, utilizatorii trebuie să scaneze un cod QR (un cod asemănător unui cod de bare) cu aplicația mobilă a portofelului și să semneze un mesaj cu acreditările lor [2].

Un alt domeniu care primește o atenție din ce în ce mai mare este cunoaște-ți clientul (KYC) procesul de determinare a identității unui client, de exemplu atunci când deschide un cont bancar sau semnează o poliță de asigurare. În acest domeniu, mai multe companii lucrează la dezvoltarea unui KYC bazat pe blockchain. Ideea de bază constă din nou în furnizarea fiecărei persoane cu o adresă unică bazată pe blockchain. Ca un prim pas, identitatea persoanei ar fi verificată de către inspectori/instituții selectați (care ar verifica fizic cartea de identitate a acesteia). Ulterior, de exemplu, în timp ce deschide un cont bancar sau semnează o politică, persoana ar trebui doar să semneze o tranzacție cu acreditările sale, pentru a fi verificată.

Au fost concepute, de asemenea, aplicații mai complexe, al căror scop final este protejarea datelor personale ale utilizatorilor. Astfel de aplicații combină date în lanț și în afara lanțului. De fiecare dată când un utilizator dorește să acorde acces la datele sale unei aplicații externe, utilizatorul își poate dovedi identitatea pe blockchain și poate partaja datele personale legate de adresa ei, care sunt stocate în afara lanțului și criptate. În acest fel, utilizatorul poate decide ce date trebuie partajate cu aplicația externă.

Aplicabilitatea contractului inteligent serviciilor notariale

În context notarial, au fost propuse mai multe aplicații. Unii cercetători au propus înregistrarea în înregistrările publice blockchain, cum ar fi certificatele de căsătorie. O soluție mai complexă prevede posibilitatea de a exprima dorința de a se căsători prin semnarea și trimiterea unei tranzacții la o adresă de contract inteligent (smart) de căsătorie. Contractul inteligent (smart) ar putea codifica și condiții suplimentare care reglementează viața de familie. Cuplul ar putea decide chiar să se bazeze pe contract pentru a-și gestiona bugetul familiei. În cazul divorțului, împărțirea economiilor acumulate s-ar face automat, cu reducerea costurilor în procedurile notariale.

Similar certificatelor de căsătorie, înregistrările privind închirierile și schimburile de proprietăți ar putea fi, de asemenea, stocate pe blockchain. Studii recente au demonstrat avantajele exploatării contractelor smart într-un context imobiliar [3]. În primul rând, bazarea pe un registru unic partajat ar putea reduce fragmentarea informațiilor (de exemplu, casele de închiriere/vânzare sunt de obicei promovate pe o varietate de portaluri). În al doilea rând, identitățile părților implicate pot fi ușor verificate, împreună cu istoricul lor anterior. În al treilea rând, ar putea semna un contract de vânzare/închiriere bazat pe un contract smart. În cele din urmă, suma necesară de bani ar putea fi transferată automat vânzătorului/locatorului. S-a demonstrat că bazarea pe un contract inteligent (smart) pentru achiziționarea proprietății poate reduce timpul de la semnarea unui contract de vânzare până la înregistrarea dreptului de proprietate de la patru luni la două zile [3].

Eforturi considerabile de cercetare au fost dedicate protecției drepturilor de proprietate intelectuală. Din această perspectivă, au fost dezvoltate mai multe platforme pentru a le permite autorilor să demonstreze existența și calitatea de autor a unui document. Prin valorificarea caracteristicilor blockchain de imuabilitate și disponibilitate publică, astfel de platforme stochează hash-ul (rezumatul) documentului împreună cu un marcaj temporal, dovedind astfel existența documentului la un moment dat. Alte platforme fac un pas mai departe și se bazează pe regulile codificate în contracte inteligente (smart) pentru a permite licențierea automată, prin transferul de criptomonede către autor de fiecare dată când conținutul acestuia este vizualizat/ascultat de public [4].

Domeniul de aplicare al contractului inteligent în arealul Finanțelor

Finanțarea și transferurile de bani au fost primele scenarii de aplicație preconizate în inițiativa bitcoin. Deoarece transferurile bitcoin ar putea necesita ceva timp (în medie 10 minute), au fost concepute și alte blockchain-uri, cum ar fi Ripple, care se dorește a fi blockchain-ul adoptat de bănci și garantează un timp de executare al tranzacției de câteva secunde [5]. Unele aplicații interesante au fost create, concepute și în contextul comerțului, un exemplu elocvent dintre ele este EtherDelta, un schimb descentralizat care este gestionat prin contractele inteligente (smart).

Avantajul descentralizării este că utilizatorul nu trebuie să-și furnizeze fondurile unei platforme de tranzacționare deținute de o companie; în schimb, banii sunt stocați pe un contract inteligent (smart), care îi schimbă cu alte jetoane. Contractele inteligente (smart) au fost, de asemenea, utilizate în loteriile online și în sistemele de recompensare asemănătoare piramidei. În mod similar, au fost

folosite în pariurile sportive, pentru a oferi un mediu de pariuri mai transparent și mai ieftin. Trebuie menționate și pieţele de predicție. Astfel de piețe se bazează pe ipoteza „*înțelepciunea mulțimii*”, conform căreia predicțiile făcute de grupuri de oameni sunt mai probabil să se întâmple în raport cu cele făcute de un singur individ.

Utilizatorii acestor platforme pot face o ghicire despre o apariție viitoare și, dacă presupunerea lor este corectă, pot primi automat o recompensă, declanșată de un contract inteligent (smart). În acest scop, trebuie remarcat faptul că aceste platforme se bazează puternic pe oracole (de obicei mai multe oracole care adună informații din diferite surse și iau decizii în majoritate) pentru a verifica apariția unui eveniment în lumea reală. O aplicație finală, care a fost concepută, sunt fondurile de pensii bazate pe contracte inteligente (smart) [6]. În această perspectivă, un cetățean care lucrează ar putea trimite în mod regulat bani către un contract inteligent (smart), care apoi, când va veni momentul, ar returna în mod regulat fondurile de pensii. Contractul inteligent (smart) ar putea produce automat previziuni, de exemplu cu privire la beneficiile lunare viitoare așteptate, pe baza contribuțiilor reale.

Aplicabilitatea contractelor inteligente (smart) în Industrie

Acesta este unul dintre sectoarele în care blockchain și contractele smart ar putea oferi beneficii largi. Lanțurile de producție și de aprovizionare, de exemplu, ar putea profita de faptul că blockchain-ul este un registru nemodificat, partajat la nivel mondial, de mai multe organizații. Din această perspectivă, diferiții actori implicați în producția și furnizarea de produse ar putea inspecta sau scrie pe blockchain date legate de mărfuri (prin urmare, informațiile nu ar mai fi fragmentate pe mai multe baze de date). În consecință, de exemplu, s-ar putea cunoaște, în orice moment, stările actuale și anterioare ale unui produs, având garanția că datele introduse nu au fost manipulate [6] sau urmărirea autorului unui document (de exemplu, pentru gestionarea jurnalelor de bord de construcție). Acest lucru ar putea fi deosebit de util în industria aviației, unde fiecare componentă a aeronavei trebuie urmărită cu atenție și unde cantitatea de documente pentru a îndeplini această sarcină într-un mod „tradițional” este uriașă [7]. Nu numai industriile, dar și clienții ar putea beneficia de exploatarea blockchain-ului pentru a stoca informații. De fapt, există mai multe aplicații pentru înregistrarea mărfurilor de valoare pentru a preveni contrafacerea. Cel mai faimos exemplu este proveniența și deținerea diamantelor, autentificarea petrecerilor, dar alte bunuri, cum ar fi biletele pentru sport/muzică, electronice și produse farmaceutice, mașini, comerțul cu amănuntul și alte produse de larg consum precum lemnul au fost, de asemenea urmărite.

În acest context, contractele inteligente (smart) sunt frecvent utilizate pentru a gestiona interacțiunea dintre vânzător și cumpărător, un contract inteligent (smart) codifică regulile pentru livrarea de pizza. Dacă mâncarea este livrată cu întârziere, contractul inteligent (smart) transferă automat înapoi cumpărătorului jumătate din prețul produsului livrat (pizza) [8]. Contractele inteligente (smart) ar putea fi folosite și pentru a converti automat banii cheltuiți în magazine, restaurante etc. în puncte de fidelitate, care ar putea fi apoi schimbate cu reduceri. În scenariul comerțului electronic, soluția prezentată de Monetha se bazează pe contracte inteligente (smart) pentru a schimba automat reputația părților implicate în tranzacții (pe baza „*utilități*" a fost efectuată tranzacția). O soluție și mai complexă, vizionară este reprezentată de Prophet: aici contractele smart funcționează împreună cu inteligența artificială pentru a sprijini o economie bazată pe cerere și potrivirea cererii și ofertei.

În cele din urmă, merită remarcat faptul că blockchain-ul ar putea simplifica și procesele de audit. De fapt, dacă toate tranzacțiile dintre companii și persoane ar fi înregistrate pe blockchain, astfel de procese ar fi mai rapide și mai eficiente, cu o reducere dramatică a birocrației [9].

Domeniul de aplicabilitate al contractelor inteligente (smart) în asigurări

În sectorul asigurărilor, blockchain-ul ar putea aduce schimbări extraordinare. Ar putea fi utilizat, în special în combinație cu senzori Internet of Things (IoT), pentru a îmbunătăți experiența clienților și a reduce costurile de operare. În această perspectivă, contractele smart ar putea codifica regulile pentru o rambursare a daunelor, care ar putea fi declanșată de îndată ce un oracol detectează o situație dată, cum ar fi o întârziere a zborului sau o umiditate sub acoperișul unei clădiri.

O altă utilizare, care vizează reducerea fraudă, se bazează pe un blockchain scris de mai multe părți (de exemplu, nu numai companii de asigurări, ci și ofițeri de poliție, personal medical). Înainte de a plăti o despăgubire sau de a achiziționa un client, companiile de asigurări ar putea verifica reclamațiile și infracțiunile anterioare. În plus, contractele inteligente (smart) ar putea fi utilizate pentru a calcula automat riscul unui client și prima aferentă.

Contractele inteligente (smart) ar putea fi, de asemenea, exploatate într-un scenariu de asigurare cu plata pe utilizare. Senzorii ar putea fi folosiți pentru a activa sau dezactiva automat acoperirea unei polițe, în timp ce înregistrarea de pe blockchain ar fi o dovadă a schimbării. În cele din urmă, contractele inteligente (smart) ar putea fi elementul cheie pentru a sprijini asigurarea peer-to-peer.

Aplicabilitatea în domeniul administrării publice centrale

Mai multe aplicații pentru blockchain și contracte smart au fost propuse în context guvernamental. Estonia a propus recent adoptarea blockchain-ului pentru e-Residency, pentru a crește securitatea managementului identității [10, pag. 470-481].

Alte aplicații includ exploatarea blockchain-ului pentru a înregistra permanent voturile cetățenilor [11] (sau programele politicienilor, pentru a verifica dacă aceștia și-au respectat promisiunile). Un sistem de vot bazat pe blockchain ar putea fi structurat după cum urmează: cetățenilor care pot vota ar putea primi un jeton. Pentru a-și exprima preferința, ar putea trimite tokenul (adică să facă o tranzacție) la adresa portofelului unui politician. Autenticitatea și neschimbabilitatea votului ar fi garantate de blockchain. O soluție mai complexă ar fi să se bazeze pe contracte smart pentru a crea un sistem de guvernanță autonom [11], în care cetățenii ar putea sugera modificări ale legilor existente și ar putea vota asupra acestora.

În domeniul sănătății, blockchain-ul ar putea fi utilizat pentru a stoca datele medicale ale pacienților, cu multe avantaje. În primul rând, comunitatea de cercetare ar putea profita de o bază de date medicale largă pentru a efectua analize și studii asupra patologiilor existente. În al doilea rând, istoricul medical al fiecărei persoane ar fi înregistrat, îmbunătățind tratamentele medicale (de exemplu, în cazuri urgente, un medic ar putea fi alertat despre alergiile pacientului la tratamentele date). Mai multe companii investighează aceste scenarii, atât în contextul medical, cât și în cel stomatologic. În acest caz, obiectivul este îmbunătățirea calității sistemelor de sănătate. Aici, un contract smart conectează pacienții și furnizorii de servicii medicale, creând automat cea mai potrivită cale de tratament și reducând costurile birocrației tipice procesului tradițional.

În scenariul educațional, blockchain-ul ar putea fi folosit pentru a înregistra competențele dobândite de către cursanți [12, pag. 49]. Având toată istoria lor anterioară stocată într-un singur loc (compartit), cursanții ar putea identifica mai ușor competențele care le lipsesc și să planifice cum să le obțină, sau pentru a determina locurile de muncă pentru care să aplici. În mod similar, în scenariul de gestionare a datelor cu caracter personal, fiecărui cursant ar putea primi o adresă de portofel, care ar putea acționa ca un container de competențe. În unele cazuri, hash-ul unui certificat poate fi, de asemenea, stocat. Bazându-se pe blockchain, frauda cererilor de muncă ar putea fi redusă pe scară largă, deoarece personalul de resurse umane ar putea accesa cu ușurință istoricul de formare anterioară a unei persoane. O altă aplicație interesantă se bazează pe contractele smart pentru a calcula recompensele care urmează să fie acordate studenților (pe baza notelor lor), încurajând astfel învățarea.

Domeniul Software și Internet de aplicare al contractului inteligent (smart)

În contextul IoT, blockchain-ul ar putea aduce mai multe beneficii. De exemplu, ar putea fi folosit pentru a stoca jurnalele de sistem, făcând astfel imposibil ca un atacator să șteargă sau să modifice istoricul evenimentelor. În contextul internetului, blockchain-ul a fost folosit pentru stocarea numelor de domenii, cu scopul de a înlocui serverele de sisteme de nume de domenii (DNS) cu altele bazate pe blockchain [13]. Din nou, în contextul internetului, contractele smart au fost folosite în cloud. Stocare [14]. În acest scenariu, utilizatorii pot închiria spațiu pe hard disk-urile lor, iar un contract smart le-ar oferi automat o rambursare. Sisteme precum acesta împart porțiuni din fișierele criptate ale utilizatorilor între mai multe noduri de computer și, înainte de a le stoca, își calculează hash-ul pentru a descoperi dacă același fișier a fost deja stocat în rețea (evitând astfel duplicatele) [14].

În scenariul IoT, blockchain-ul și contractele inteligente (smart) oferă infrastructură pentru o interacțiune sigură și automată între dispozitive. De exemplu, mecanismul criptografic ar putea fi utilizat în timpul autentificării dispozitivelor IoT. Scenariile mai complexe se bazează pe contracte smart și oracole pentru a permite aparatelor smart să interacționeze cu lumea reală. În această perspectivă, o mașină de spălat smart ar putea comanda (și plăti automat) piese de schimb în cazul unei defecțiuni. O altă aplicație este legată de rețelele smart. În acest caz, contractele smart pot permite schimburile automate de energie între clădiri, permițând astfel vecinilor să cumpere/să vândă energie electrică.

După cum sa menționat anterior, contractele inteligente (smart) pot permite crearea de organizație descetralizată autonomă (descetralized autonomous organization DAO), care sunt una dintre coloana vertebrală a economiei de schimb. Grupuri de indivizi pot coopera pentru a oferi comunității bunuri corporale și intangibile valoroase. Comunitatea ar putea decide apoi cum să evalueze activul și să recompenseze creatorul/furnizorul [15]. Aplicațiile existente de economie de partajare se vor baza în curând pe tehnologia blockchain. De exemplu, mai multe companii reproduc servicii precum Airbnb, Uber sau Amazon”s Mechanical Turk. În cele din urmă, trebuie menționat că partajarea casei bazată pe blockchain ar putea beneficia de dulapuri smart care să permită accesul numai după rezervare.

Consecințele cu impact social al contractului inteligent (smart)

În domeniul social, au fost propuse mai multe aplicații bazate pe blockchain pentru a promova bunăstarea și a proteja drepturile omului în țările în curs de dezvoltare. De exemplu, pentru a crește incluziunea financiară, identificarea bazată

pe blockchain a fost folosită cu succes. Blockchain-ul va permite, de asemenea, persoanelor fără conturi bancare să fie implicate în schimburi de bani, deoarece toată lumea poate crea o adresă de portofel pentru a primi/trimite bani. În plus, comisioanele de tranzacție mai mici pun bazele micro plăților și transferurilor de bani mai accesibile [16, pag.3]. În cele din urmă, contractele smart ar putea fi folosite pentru urmărirea fondurilor donatorilor, pentru a se asigura că ajung la beneficiarul vizat.

În concluzie afirmăm necesitatea aprofundării studiilor în acest domeniu, deoarece este un domeniu necesar pentru economia tehnologizată, elaborarea cadrului normativ care va fi prielnic dezvoltării acestui contract, deoarece în actualele condiții acest contract se dezvoltă sporadic. Contractele inteligente ne permit să automatizăm procese complexe în mai mulți pași. Credem că integrarea continuă a blockchain-urilor în domeniul IoT va provoca transformări semnificative în mai multe industrii, aducând noi modele de afaceri și făcându-ne să reconsiderăm modul în care sunt implementate sistemele și procesele existente.

***Referințe bibliografice*:**

1. L. Capital, Bitcoin Series 24: The Mega-Master Blockchain List, 2014. [online] http://www.ledracapital.com/blog/2014/3/11/bitcoin-series-24-the-mega-master-blockchain-list [citat 17.09.2023].
2. V. L. Lemieux, *In Blockchain We Trust? Blockchain Technology for Identity Management and Privacy Protection* (2017), p. 57.
3. Deloitte Center for Financial Services, *Blockchain in Commercial Real Estate: The Future Is Here*, 2017, [online] https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/financial-services/us-dcfs-blockchain-in-cre-the-future-is-here.pdf [citat 17.09.2023].
4. Beck R., Becker C., Lindman J., Rossi M., [online] *Opportunities and Risks of Blockchain Technologies*, https://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2017/7363/pdf/dagrep_v007_i003_p099_s17132.pdf, [citat 17.09.2023].
5. Jarrett A., *Ripple and R3 Team up with 12 Banks to Trial XRP for Cross-Border Payments*, 2016, [online] https://ripple.com/insights/ripple-and-r3-team-up-with-12-banks-to-trial-xrp-for-cross-border-payments/ [citat 17.09.2023].
6. Beck R., Becker C., Lindman J., Rossi M., [online] *Opportunities and Risks of Blockchain Technologies*, https://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2017/7363/pdf/dagrep_v007_i003_p099_s17132.pdf, [citat 17.01.2023].

7. Mansfield-Devine S., Beyond Bitcoin: Using Blockchain Technology to Provide Assurance in the Commercial World https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1361372317300428 [citat 17.01.2023].
8. Sheridan I., *MiFID II in the context of Financial Technology and Regulatory Technology (2017) 12 (4)* Capital Markets Law Journal, 417–427.
9. Psaila S., *Blockchain: A Game Changer for Audit Processes*. https://www2.deloitte.com/mt/en/pages/audit/articles/mt-blockchain-a-game-changer-for-audit.html [citat 17.01.2023].
10. Sullivan C., Burger E., E-*Residency and Blockchain*, 2017, Computer Law & Security Review, p. 470–481.
11. S. Ølnes, Beyond Bitcoin Enabling Smart Government Using Blockchain Technology, (2016). International Conference on Electronic Government and the Information Systems Perspective. Is there a publisher? Pp. 253–64.
12. S. Huckle M. White, *Socialism and the Blockchain*, (2016) 8:4 Future Internet, Grech A., Camilleri A. F. ș.a. Blockchain in Education, JRC for Policy Report, 2017, p. 49.
13. Kalodner H., Carlsten M., Ellenbogen P., Bonneau J., Narayanan A., *An Empirical Study of Namecoin and Lessons for Decentralized Namespace Design,* În: Workshop on the Economics of Information Security (WEIS), 2015, pag.
14. Christidis K., Devetsikiotis M., *Blockchains and Smart Contracts for the Internet of Things, https://ieeexplore.ieee.org/document/7467408*
15. Pazaitis A., P. De Filippi, Kostakis V., *Blockchain and Value Systems in the Sharing Economy: The Illustrative Case of Backfeed* 2017: 125 Technological Forecasting and Social Change, 105–15.
16. Thomason J., *Blockchain: An Accelerator for Women and Children"s Health*? Global Health, 2017, pag. 3.

CZU: 347.965(436)(092) https://doi.org/10.59295/daj2022.06

TRACKING KARL FRIEDRICH ADLER'S PUBLICATIONS

Christoph Schmetterer
Tracking Karl Friedrich Adler's Publications
Digital Possibilities and Impossibilities,
ORCID 0000-0002-2996-7851

It is rather unusual to deal with legal history in the context of digitalization in law, because digitalization is a topic of the present and the future and not of the past – at least not of the time of Karl Friedrich Adler (1865–1924). During Adler's lifetime, just a few proto-digital systems were established: punch cards, the Morse code, Braille. Adler had no specific connection to any of them (although it is plausible that he sent telegrams and thus used the Morse code at least indirectly). Thus, this paper does not deal with Adler's personal experience of digitalization, but with the role of digitalization for research on Adler – specifically in finding his own publications.

Biographical sketch

Karl Friedrich Adler was born in Prague in 1865. He studied law at the University of Vienna and habilitated there for civil and commercial law with a monograph on the law auf Austrian storehouses ("Österreichisches Lagerhausrecht") in 1893. In 1898 Adler, who was born into the Jewish community, had himself baptized. In the same year, he became associate professor for commercial law at the University of Chernivtsi, Bucovina. The then German-speaking university had been founded in 1875 was the "youngest" in the Austrian part of the Habsburg empire. In 1902, Adler became full professor and in 1909/10, he served as president ("Rektor") of the university.

After World War I Chernivtsi became part of Romania and Romanian was decreed to be the sole language of instruction at its university. Adler could not speak Romanian and so he was dismissed by September 1919. He returned to Vienna and appointed by the Austrian government as professor. However, the faculty of law at Vienna University would not allow Adler to teach again. In 1916 and 1918, Adler had attacked Joseph von Schey, a Viennese professor for civil law, sharply in a series of articles dealing with the reform of the Austrian civil code (ABGB). The law faculty considered these attacks too personal and hence inappropriate for an academic discussion. Adler appealed against the faculty's

decision, but he died in 1924 – before the Austrian administrative court decided his case.

Adler's publications

So far, not too much detailed research has been conducted on Karl Friedrich Adler. However, there is plenty of material on Adler's life worth to be explored. The ways to exploit this material are quite different now to what they would have been some decades ago. The reason for that difference is digitalization.

Adler was a prolific academic author. He published a number of monographic works and many articles and reviews; some of his works are still cited in commentaries on Austrian civil and commercial law,[1] but it seems they have not been examined systematically for quite a while. Examining them is now much easier than it would have been some decades ago for two reasons. The first reason is that a large number of library catalogues are available online; the second is that quite a number of Adler's publications are available in full text too.

The following bibliography of Adler's academic writing has been compiled online by using digital resources only. It is not necessarily complete but it is definitely quite comprehensive. There were several starting points to do that. One starting point is worldcat, the world's largest bibliographic database.[2] Not all of the information there is too reliable in detail, but it works quite well for a first overview. Openlibrary is less useful because it focuses on books and thus usually lists monographs, but not articles and reviews.[3] A search in Hathi Trust digital library results in quite a number of Adler's publications and a few of them are not available online elsewhere.[4]

As Adler started his academic career in Vienna and always worked at – then – Austrian universities Viennese library catalogues are specifically relevant for research on him. The electronic catalogue of Vienna university (u:search) includes most books and articles published after 1931, and thus most of Adler's publications are not listed in u search.[5] Fortunately, scans of the old catalogues (some are hand written in large folios, some are card indices) are available online.[6]

One problem with older library catalogues is, however, that they usually

[1] E.g. Rudolf Reischauer, § 918, in: Peter Rummel, Kommentar zum Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuch, Bd. 1: §§ 1–1089 (Wien ³2000), who cites Karl Adler, Zur Lehre vom Leistungsverzug beim Kauf, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht 86 (1923) 1ff.

[2] worldcat.org

[3] openlibrary.org

[4] hathitrust.org

[5] Usearch.univie.ac.at; However, some of his works are listed in u:search either because they are available in digital form ("Bankpolitische Aufsätze") or because they were borrowed within the past few years (Any borrowed book is registered in u:search).

[6] bibliothek.univie.ac.at/bibliothekskataloge.html

list only books i.e. monographs by author, whereas they do not list individual articles in periodicals and anthologies. Fortunately, the old main catalogue of Vienna University's main library includes not only monographs but also offprints from journals.[1] Thus, this old main catalogue provides a good albeit not complete overview of Adler's longer publications.[2] The law faculty's has another catalogue that might include even more of Adler's publications, but this catalogue is unfortunately not available online.

The online catalogue of the Austrian national library (Östereichische Nationalbibliothek – ÖNB) does not include too many of Adler's works,[3] but the national library offers one resource that is most important to analyze his output online: AustriaN Newspapers Online (ANNO).[4] ANNO is a huge online collection of scanned newspapers and journals and fortunately, it includes two journals that regularly published articles by Adler[5] In addition, Adler published a few articles and reviews in other publications, which are available via ANNO.[6]

There is just one more resource which is as important to access Adler's publications online as ANNO: the digital libraries connected (DLC)[7] of the Max Planck Institutes which include several collections of the Max Planck Institute für Rechtsgeschichte und Rechtstheorie (Max Planck institute for legal history and legal theory). Two of these collections contain several of Adler's publications: The collection of "Privatrecht" (Private Law)[8] and the collection of "Juristische Zeitschriften des 19. Jahrhunderts" (19th century Legal Journals).[9]

The Privatrecht collection contains just three works by Adler but they are especially important, because two of them are monographs.[10] The journal collec-

[1] katzoom.univie.ac.at/ubwdb/cgi-bin/katzmf.cgi?katalog=1&faktor=3

[2] katzoom.univie.ac.at/ubwdb/data/nka/m001/z001/h005/e0000452.gif; katzoom.univie.ac.at/ubwdb/data/nka/m001/z001/h005/e0000453.gif; katzoom.univie.ac.at/ubwdb/data/nka/m001/z001/h005/e0000454.gif

[3] onb.ac.at

[4] anno.onb.ac.at

[5] "Allgemeine österreichische Gerichtszeitung (Austrian General Court Paper) published weekly (in Adler's time; it was published daily in 1851, every other day from 1852 to 1863, twice a week from 1864 to 1885, once a week from 1886 to 1918 and – usually – bi-weekly from 1918 to 1938) in Vienna from 1850 to 1938 and "Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart" (Journal for Contemporary Private and Public Law) published from 1874 to 1916 and usually called "Grünhuts Zeitschrift" (Grünhut's Journal) because of its founder and editor-in-chief Carl Samuel Grünhut.

[6] E.g. „Juristische Blätter" (Legal Papers), „Der Tresor – Zeitschrift für Volkswirtschaft und Finanzwesen" (The Safe – Journal for Macroeconomics and Finance); „Zentralblatt für die Juristische Praxis" (Central Paper für legal practice); „Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung" (Journal for Macroeconomics, Social Policy and Administration).

[7] Dlc.mpg.de

[8] dlc.mpg.de/partner/mpilhlt/search/-/-/1/-/DC%3Ajuristischezeitschriftendes19jahrhunderts

[9] dlc.mpg.de/partner/mpilhlt/search/-/-/1/- /DC%3Aprivatrechtliteraturquellenzumprivatundzivilprozessrechtdes19jahrhunderts

[10] „Das österreichische Lagerhausrecht" und „Zur Entwicklungslehre und Dogmatik des Gesellschaftsrechts"; the third („Realcontract und Vorvertrag") is an offprint of a journal article.

tion contains three journals with several articles by Adler,[1] although none of them includes as many of his publications as the two journals available via ANNO.

All the other online ressources include just a few of Adler's publication. Searching the internet archive[2] für „Karl Adler" results in just one hit,[3] but the internet archive offers a bit more. Adler authored two articles in lexica that are available at the internet archive.[4] However, one has to know that Adler was one of the authors of these lexica, because the internet archive does not identify all the contributors and thus does not show the lexicon as a result in a search for Karl Adler.

JSTOR,[5] the large US digital library especially for journals, contains just one of Adler's own articles,[6] one of his reviews and two reviews of one of his books.[7] These reviews are quite interesting, because they were published in an American and an Italian journal and thus show that at least some of Adler's works were noticed internationally.[8] Digizeitschriften,[9] the German counterpart to JSTOR, also contains just one article by Adler and a review of one his books – both in the same journal.[10]

Duncker & Humblot has reprinted one collection of Adler'a articles and published this collection online, too,[11] and one article in an anthology is available at the digital collections of the Bavarian State library (BSB).[12] Even the Digital Archives of Russia contains the full text for one of Adler's monograph that is not available online elsewhere.[13]

Adler published at least five monographs, including his inauguration speech as president of Chernivtsi University in 1909. The full texts for three of these monographs are available online, as well as reviews on four of them. Adler edited one volume of legal texts. The full text of this volume is not available online, but two reviews are.

---

[1] „Archiv für bürgerliches Recht" (Archives for Civil Law); „Deutsche Juristen-Zeitung" (German Lawyers Paper) und „Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts" (Yearbook for Civil Law Dogmatics).

[2] Archive.org

[3] An offprint of „Studien zur Lehre von dem Werthpapieren und von dem Wechsel".

[4] Conrad, Elster, Lexis, Loening, Handwörterbuch der Staatswissenschaften; Mischler, Ulbrich (Hgg.), Österreichisches Staatslexikon.

[5] Jstor.org

[6] „Kaufbegriff und Werklieferungsvertrag im Handelsrecht".

[7] „Kapitalzins und Preisbewegung".

[8] "The American Economic Review"; „Rivista Internazionale di Scienze Sociali e Discipline Ausiliarie" (International Revue of Social Sciences and Auxiliary Disciplines).

[9] Digizeitschriften.de

[10] "Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik" (Journal of Economics and Statistics).

[11] „Bankpolitische Aufsätze"; www-wiso-net-de

[12] „Geschichte der österreichischen Land- und Forstwirtschaft"; daten.digitale-sammlungen.de/~db/0007/bsb00074235/images/index.html

[13] „Kapitalzins und Preisbwegung"; https://cdn.ruarxive.org/public/minfin/0847.pdf

Adler also contributed at least two articles for lexica and both of them are available online. Interestingly Adler also published a review of one the lexika, the "Österreichisches Staatslexikon".There are minimum four contributions by Adler to anthologies (Festschriften). Just one of them is available as full text online, but tables of contents for the other ones can be found online.

Right at the moment 48 scientific articles by Adler can be traced. 32 full texts are available online. Finally, full texts for 30 reviews by Adler are available online right now. It is quite probable that Adler wrote more reviews, which are not (yet) available online.

The general impression is that more than the half of Adler's academic output is available online and can be analyzed almost anywhere in the world as along as one can access the internet. That would have been quite different just a few decades earlier, and hopefully (and likely) a higher percentage of Adler's works will be available online within the next few years in the next few years. Thus, digitalization has changed the possibilities for research on Karl Adler quite a bit.

Bibliography of Adler's publications

Monographs

Das österreichische Lagerhausrecht (Berlin 1892). online: DLC Rezension von Georg Cohn, in: Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 6 (1893) 124 Online: Digizeitschriften

Das österreichische Wechselrecht (Innsbruck 1904). not available online

Kapitalzins und Preisbewegung (München 1913). online: Digital Archives of Russia Anonymous review, in: Der Tresor Nr. 2200 v. 8.1.1914, 5. online: ANNO Review by Alvin S. Johnson, in: The American Economic Review 4 (1914) 358–359. online: JSTOR Review by C. G., in: Rivista Internazionale di Scienze Sociali e Discipline Ausiliarie 62 (1913) 554–555. online: JSTOR

Unverschuldetes Unrecht: Rektoratsrede, gehalten in d. Aula d. K.K. Franz-Josephs-Univ. in Czernowitz am 2. Dez. 1909 (Wien 1910). not available online Anonymous review, in: Dr. J. A. Seuffert's Blätter für Rechtsanwendung 75 (1910) 530–540 online: DLC

Zur Entwicklungslehre und Dogmatik des Gesellschaftsrechts (Berlin 1895). online: DLC

Review by Ulrich Stutz, in: Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Germanistische Abteilung 17 (1896) 158–159

online: DeGruyter Review by V. Ring, in: Zeitschrift für deutschen Zivilprozeß 23 (1897) 220–223. online: DLC

Review by Ehrlich, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 23 (1896) 368–372.

online: ANNO

Review by Gierke, in: Juristisches Literaturblatt. 7/8 (1895/1896) 82–85. online: Hathi-Trust

Edition of legislative texts

Das Handels- und Wechselrecht (Wien 1909). not available online Review by Karl Samuel Grünhut, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 35 (1910) 334.online: ANNO

Anonymous review, in: Der Tresor Nr. 1946 v. 11.12.1909, 399–400. online: ANNO

Articles in anthologies

Der landwirtschaftliche Personal- und Mobiliar-Credit in Österreich während der letzten 50 Jahre. 2. Der landwirtschaftliche Mobiliarkredit, in: Geschichte der österreichischen Land- und Forstwirtschaft und ihrer Industrien 1848–1898. Festschrift zur Feier der am 2. December 1898 erfolgten Wiederkehr der Thronbesteigung Seiner Majestät Kaiser Franz Joseph I. (Wien 1899) 773–784. online: BSB

Die Leistungsverweigerung nach Paragr. 320 BGB mit besonderer Rueecksicht auf den Handelskauf, in: Festschrift für Ernst Zitelmann zu seinem 60. Geburtstage (München 1913) II, 1–12. not available online table of contents available online[1]

Grenzen der kaufmännischen Rügepflicht nach dem deutschen Handelsgesetzbuch, in: Festschrift für Georg Cohn zu seinem siebenzigsten Geburtstage (Zürich 1915) 17–30. not available online table of contents available online[2]

Über Zwecke und Wirkungen der Gesamtschuld, in: Festschrift zur Jahrhundertfeier des Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches II. Teil (Wien 1911) 881–898. UBW II-369509/2 not available online table of contents available online[3]

Articles in Lexica

Wechsel I. Geschichtliche Entwickelung des Wechselrechts, in Johannes Conrad, Ludwig Elster, Wilhelm Lexis, Edgar Loening (eds.), Handwörterbuch der Staatswissenschaften, vol 7: (Jena ²1901) 684–697. online: Internet archive

Lagerhäuser und Warrants, in: Ernst Mischler, Josef Ulbrich (eds.), Österreichisches Staatslexikon, vol. 3 (Wien ²1907) 328–331. online: Internet archive

Journal articles

Beiträge zum Rechte der Gewährleistung, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 75 (1914) 453–512. not available online

Bemerkungen zum österreichischen Versicherungsgesetzentwurf, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 35 (1908) 641–666. online: ANNO

[1] https://d-nb.info/361429436/04

[2] http://digitale-objekte.hbz-nrw.de/storage2/2015/02/22/file_2/6026893.pdf

[3] http://media.obvsg.at/AC02112435-1001

Berichte über französische, italienische und englische Arbeiten auf dem Gebiete des Aktienrechts, in: Wochenschrift für Aktienrecht und Bankwesen, Steuer- und Stempelfragen, Details unknown[1] not available online

Betrachtungen und Vorschläge zur Reichstagsvorlage vom 22. November 1907, betr. Änderungen des Börsengesetzes, in: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht 61 (1908) 456–474. not available online

Das Anweisungsrecht des allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 40 (1914) 189–209. online: ANNO

Das österreichische Gesetz v. 28. April 1889, R.G.Bl. Nr. 64, betreffend die Errichtung und den Betrieb öffentlicher Lagerhäuser, in: Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik 53 (1889) 616–628. online: Digizeitschriften

Das sogenannte Recht auf die Deckung des gezogenen Wechsels und die Frage seiner Einführung, in: Recht und Wirtschaft 2 (1913) 241. not available online = Bankpolitische Aufsätze 1.2 (München 1913) 8–21. online: wiso eBooks

Das Streben nach Rechtsgemeinschaft, in: Recht und Wirtschaft 5 (1916) 111–114. not available online

Der §21 der Regierungsvorlage betreffend die Organisierung der Börsen etc. in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 53 (1903) 9–10, 20–23. online: ANNO

Der Annahmeverzug des Käufers beim Handelskauf, in: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht 71 (1912) 449–511. not available online

Der Fixkauf nach dem Handelsrecht des Deutschen Reiches, in: Prager juristische Zeitschrift 1 (1921)[2] not available online

Der Notstand im Strafgesetzentwurf und im Herrenhausentwurfe zur Zivilgesetznovelle, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart Z 38 (1911) 305–316. online: ANNO

Der Übergang der Gefahr beim Handelskauf, in: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht. 72 (1913) 388–441. not available online

Der Umlauf des Blankettwechsels, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 60 (1907) 112–123. not available online

Der Unterseebootkrieg und Gerards Einbrechergleichnis, in: Deutsche Juristen-Zeitung 22 (1917) 944–945. online: DLC

[1] Announced in: Juristische Wochenschrift 21 (1892) 36; online: https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.35112103073484&view=1up&seq=762&size=125

[2] Cited in: „Věstník Ministerstva vnitra“ (Journal of the – Czechoslovak – ministry of the interior) vol. 4 (January 1922) 484; play.google.com/store/books/details?id=cq9DAQAAMAAJ&rdid=book-cq9DAQAAMAAJ&rdot=1

Die inakzeptable Tratte mit Deckungsrecht, in: Neues Wiener Tagblatt, Nr. 193 vom 16. 7. 1913, 17 und Nr. 195 vom 18. 7. 1913, 15 online: ANNO
= Bankpolitische Aufsätze (München 1913) 21–29. online: wiso eBooks

Die Umgestaltung des deutschen Handelsrechts und deren Bedeutung für Österreich, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 49 (1897) 257–260, 265–268, 275–276 (336). online: ANNO

Die Verteidigung des Vorleistungspflichtigen und des Nachleistungspflichtigen bei gegenseitigen Verträgen, in: Leipziger Zeitschrift für Handels-. Konkurs- und Versicherungsrecht 7 (1913) 815–826. not available online

Die Wirkungen des Rechtsirrthums, mit einem Exkurs über den Ersitzungstitel, in: Jherings Jahrbücher für die Dogmatik des bürgerlichen Rechts 33 (1894) 149–224. online: DLC

Die Zivilrechtsreform in Österreich (Wien 1918), in: Österr. Zentralblatt für die Juristische Praxis 36 (1918) 289–296, 483. online: ANNO

Duplicate und Copien nach Wechselrecht, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 31 (1900) 305–309. online: ANNO

Ein Plenissimarbeschluss über den Blankettwechsel, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 65 (1914) 217–221. online: ANNO

Eine bedenkliche wechselrechtliche Entscheidung des Reichsgerichts, in: Deutsche Juristen-Zeitung (1914) 620–621 online: DLC

Eine Frage des Scheckwesens und der Scheckgesetzgebung, in: Deutsche Juristen-Zeitung 16 (1911) 806–807. online: DLC

Ergänzungen zu meiner Notstandlehre, in: Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 31 (1911) 914–923. online: Internet Archive

Gesetzgebungsfragen des Versicherungsrechts, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Konkursrecht 64 (1909) 1–26. not available online

Hindernisse auf dem Pfade der Rechtsvereinheitlichung, in: Recht und Wirtschaft 5 (1916) 186–189. not available online

Kaufbegriff und Werklieferungsvertrag im Handelsrecht, in: Archiv für die civilistische Praxis 109 (1912) 321–346. online: JSTOR

Kaufrechtliche Untersuchungen, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart (1912) 511–545. online: ANNO

Passivenübergang bei Uebernahme eines Handelsgeschäfts, in: Archiv für bürgerliches Recht 3 (1890) 1–31. online: DLC

Realcontract und Vorvertrag, in: Jahrbücher für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts 31 (1892) 190–279 online: DLC

Rechtsvereinheitlichung, Aktienreform, Staatsaufsicht und Behörden in Österreich, in: Zeitschrift für das gesamte Handels- und Konkursrecht 82 (1920) 178–190. not available online

Studien zur Lehre von den Werthpapieren und dem Wechsel, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 26 (1899) 19–54 online: ANNO

Syndizierte Aktien, in: Juristische Zeitschrift für das Gebiet der Tschechoslowakischen Republik[1] not available online

Teilentwurf eines Versicherungsgesetzes, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 63 (1912) 185–194. Berichtigung 203. online: ANNO

Über den Einfluß des Krieges auf Lieferungsverträge. Aus einem Rechtsgutachten, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 42 (1916) 137–158. online: ANNO

Über Doppelversicherung und Überversicherung, in: Leipziger Zeitschrift für Handels-, Konkurs- und Versicherungsrecht 6 (1912) 497–506 not available online

Umgestaltung des deutschen Handelsrechts, in: Monatschrift für Handelsrecht und Bankwesen, Steuer- und Stempelfragen 5 (1896) 277–280, 309–316, 349–352. online: Hathi-Trust

Weltwechselrecht, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 37 (1910) 117–128. online: ANNO

teilweiser Abdruck (§ 3) als: Das Recht des Wechselgläubigers auf die Deckung, in: Bankpolitische Aufsätze. 1. 2. Wesen und Zukunft des Schecks. (München 1913) 5–8. online: wiso eBooks

Wesen und Zukunft des Schecks, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 34 (1907) 425–434. online: ANNO

Anonymous review in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 58 (1907) 207 online: ANNO

Wesen und Zukunft des Schecks, in: Der Tag, Nr. 29. 4. 1909, und 5. 5. 1909 not available online

= Bankpolitische Aufsätze 2 (München 1913). online: wiso eBooks

Zum Rechte des Termingeschäfts, in: Archiv für bürgerliches Recht 17 (1900) 132–163. online: DLC

Zur juristischen Konstruktion des Kostgeschäftes, in: Zeitschrift für das Gesamte Handelsrecht 35 (1888) 418–428 online: Hathi-Trust

Zur juristischen Konstruktion des Urheberrechts, in: Archiv für bürgerliches Recht 10 (1895) 104–114. online: DLC

Zur Lehre vom Leistungsverzug beim Kauf, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht 86 (1923) 1–97. not available online

[1] Cited in: Leo Hamburger, [Review of] Heinrich Friedländer, Konzernrecht (Mannheim–Berlin–Leipzig 1927), in: Österreichisches Zentralblatt für die juristische Praxis 46 (1928) 345–346; online: ANNO.

Zur Lehre vom Übergange der Ware vom Verkäufer an den Käufer, in: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht 86 (1923) 272–324. not available online

Zur Revision des deutschen Handelsgesetzbuches, in: Das Handels-Museum 11 (1896) 625–627. online: Hathi-Trust

Reviews etc.

[Laudation for] Prof. Dr. Georg Cohn, in: Deutsche Juristen-Zeitung 20 (1915) 896–897. online: DLC

[Review of] Emanuel Adler, Das Publicitäsprincip im österreichischen Tabularrechte (Wien 1899), in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 51 (1900) 175–176. online: ANNO

[Review of] Paul v Beck-Mannagetta, Das österreichische Patentrecht (Berlin 1893), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 23 (1896) 147–149. online: ANNO

[Review of] Hermann Behrend, Die unvollkommenen Ordrepapiere insbesondere die indossable Namensactie (Leipzig 1892), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 20 (1893) 592-594. online: ANNO

[Review of] Gabriello Carnazza, Il diritto commerciale dei Romani (Catania 1891, in: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht 40 (1892) 606–607. online: Hathi-Trust

[Review of] Walter Conrad, Handbuch des deutschen Scheckrechts unter Berücksichtigung der ausländischen Gesetzgebung, in: Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 48 (1909) 512. online: DLC

[Review of] Heinrich Dernburg, Pandecten (Berlin ^{4}1894), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 23 (1896) 143–147. online: ANNO

[Review of] C. Aug. Enge: Der Vollzugsort beim gegenseitigen Vertrag (Hanau), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 38 (1911) 719–725. online: ANNO

[Review of] Otto Gierke, Deutsches Privatrecht. Zweiter Band: Sachen-Recht (Leipzig 1905), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 33 (1906) 737–743. online: ANNO

[Review of] Otto Gierke, Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtsprechung (Berlin), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 18 (1891) 219–224. online: ANNO

[Review of] Constantin Hohenlohe, Gründe der Schadenersatzpflicht in Recht und Moral, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 65 (1914) 284–285. online: ANNO

[Review of] Paul Holdheim, Wochenschrift für Actienrecht und Bankwesen, Steuer- und Stempelfragen Nr. 1–10, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 20 (1893) 240. online: ANNO

[Review of] H. Jacoby, Die Crediterkundigung nach ihrer wirtschaftlichen und ihrer rechtlichen Seite, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 21 (1894) 606–608. online: ANNO

[Review of] Bruno Kafka, Die eheliche Gütergemeinschaft auf den Todesfall nach österreichischem Recht (Wien 1906), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 34 (1907) 490–493. online: ANNO

[Review of] Manfred Kirschberg, Der Postscheck. Eine volkswirtschaftliche und juristische Studie mit Berücksichtigung österreichischer, deutscher und schweizerischer Verhältnisse, in: Kritische Vierteljahresschrift für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft 48 (1909) 512–515. online: JSTOR

[Review of] Max Kulisch, System des österreichischen Gewerberechtes. Vol. I in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 33 (1906) 539–541. online: ANNO

[Review of] Felix Meyer, Das Weltscheckrecht, in: Deutsche Juristen-Zeitung 18 (1913) 1329. online: DLC

[Review of] Max Mihurko, Die Revision des Schadenersatzrechts in den Entwürfen einer Novelle zum allg. bürgerlichen Gesetzbuche (Manz 1911), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 38 (1911) 725–729. online: ANNO

[Review of] Ernst Mischler, Josef Ulbrich, Österreichisches Staatswörterbuch (Wien ²1904), in: Juristische Blätter 33 (1904) 523. online: ANNO

[Review of] Leo Petritsch, „Zur Lehre von der Überwälzung der Steuern mit besonderer Beziehung auf den Börsenverkehr (Graz 1903), in: Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung 13 (1904) 258–259. online: ANNO

[Review of] G. Pfizer, Anti-Seuffert oder der Geist des Rechtes und der Buchstabe des Gesetzes (Berlin 1891), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 21 (1894) 443–448. online: ANNO

[Review of] Oskar Pisko, Das Unternehmen als Gegenstand des Rechtsverkehrs, in: Allgemeine österreichische Gerichtszeitung 59 (1908) 385–386. online: ANNO

[Review of] J. Riesser, Handelsrechtspracticum (Freiburg i.B.–Leipzig ²1893), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 21 (1894) 616–617. online: ANNO

[Review of] Walter Schiff, Grundriß des Agrarechtes unter Einschluß des Jagd- und Fischereirechtes (Leipzig 1903), in: Juristische Blätter 32 (1903) 594. online: ANNO

[Review of] Hermann Staub, Commentar zum ADHGB, 1.–7. Lieferung (Berlin 1891), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 20 (1893) 589–592. online: ANNO

[Review of] Hermann Staub, Oskar Pisko, Kommentar zum ADHGB, Ausgabe für Österreich (Wien 1904), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 31 (1904) 788–789. online: ANNO

[Review of] Karl Wieland, Der Wechsel und seine zivilrechtlichen Grundlagen (Basel 1901), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 31 (1904) 756–759. online: ANNO

[Review of] Willenbücher, Das allgemeine deutsche Handelsgesetzbuch mit Ausschluss des Seerechts, in: Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht 40 (1892) 591–593. online: Hathi-Trust

[Combined review] Franz Xaver Bruckner, Die custodia nebst ihrer Beziehung zur vis maior nach römischem Rechte (München 1889); Gotthold Gerth, Der Begriff der vis maior im römischen und Reichsrecht (Berlin 1890); Hans Stucki, über den Begriff der höheren Gewalt (Bern 1890), in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 18 (1891) 774–780. online: ANNO

[Combined review of] J. Riesser, Zur Revision des Handelsgesetzbuches; J.A. Levy, Der Warrant, A. Simonson, Das österreichische Warrantrecht; Wilhelm Wertheimer, Das Lagerhausgesetz vom 28. April 1889, in: Zeitschrift für das Privat- und öffentliche Recht der Gegenwart 17 (1890) 643–650. online: ANNO

CZU: 341.9:347(477):004.77 **https://doi.org/10.59295/daj2022.07**

RESHAPING DIGITALIZATION: TOWARDS IN-WAR UKRAINIAN ARCHITECTURE

PhD (in Law) **Kiriiak Oksana,** Private Law Department
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
o.kiriyak@chnu.edu.ua,
ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract: The main factor influencing world politics in the late twentieth and early twenty-first centuries is digitalization. Without considering its essence, causes, main forms and possible consequences for the world system, the analysis of modern world politics and security policy will be at least incomplete. The new quality of digitalization – globalization – consists not only in the fact that the level of interdependence and mutual vulnerability of states is increasing. In fact, the internal sovereignty of states is weakening in a growing range of political directions. Globalization limits the field of activity of the governments of individual countries in terms of the possibility of the sovereign formation of their societies, the isolated solution of problems affecting the national territory.

Keywords: `

In the conditions of martial law, there is an urgent need to develop effective security solutions in the economic sphere to restore economic activity, fight against poverty and unemployment, provide sufficient financial support for the army, overcome the migration crisis, etc. Analysing the experience of minimizing the consequences of the economic crisis caused by the COVID-19 pandemic, it is worth noting that despite all the losses from quarantine restrictions, in many ways the national economy of Ukraine has undergone a rapid transformation on the basis of distancing, digitalization, outsourcing and cervitization, and the developed infrastructure system, in particular, mail, mobile Internet, online banking – agreed that in today's conditions, in many respects, it allows maintaining economic activity and promptly responding to numerous challenges in the conditions of martial law. That is why, when considering the economic threats caused by war and martial law, the high level of risk of activity, it is worth turning to recent experience and evaluating the mobility potential and extra budgetary reserves of the Ukrainian economy, as well as the possibilities of preventing and countering modern threats.

The situation inside the Ukrainian-russian war is one of the most important "gravity centres" of global politics. The configuration of the world in the coming

century, as well as the position of Ukraine in Europe and in the world as a whole, depends on the unity of the transatlantic partners or a split between them. Partnership with both the US and the EU is extremely important for Ukraine and has its own long history and modern specifics. At the same time, Ukraine needs the progressive development of both complexes of relations without opposing one of them to the other. Such an approach and general understanding can be traced in the works of leading foreign researchers (Burwell F. G., Fleck J.[1], Pollitzer E.[2] etc)

The restrictions of both regimes – the state of emergency during the pandemic and the martial law – led to the emergence of similar threats and challenges to the economic security of the state, caused by the inability of employees to perform their duties due to objective reasons, such as a threat to life, an increase in budget costs and reduction of business activity. The threat to people's lives, brutal measures to preserve it, restrictions on rights and freedoms, business opportunities, general economic stagnation, falling incomes, reduced access to education and retraining are common threats to the economic security of the state during wartime and during a pandemic. However, unlike a pandemic, in a state of war these problems are exacerbated by the possibility of real destruction of assets, the need for logistical restructuring of business taking into account the limitations caused by hostilities. Given the presence of common threats, it is worth paying attention to the experience and reserves that were discovered during the pandemic in order to minimize new threats in wartime conditions.

Digitization processes gradually began to be implemented in the world with the second wave of powerful informational changes in the 70s and 80s of the 20th century. In the 90s of the 20th century, scientists began to develop the idea that machines and people will introduce a new form of interaction and communication with the help of various technical devices. The pace of technological innovation in the last decades of the 21st century is impressive, and their consequences are inevitable part of modern society.[3] The intensive use of information and computer technologies has acquired a global character at the current stage of social development. A powerful wave of computerization influenced the emergence of new goods and services, connected systems structurally entered education, governance, business, technology, created new jobs, fundamentally changed human behaviour, social norms, etc. The transformation of the world into a single infor-

[1] Burwell F. G., Fleck J. The Next Phase of Digitalization in Central and Eastern Europe: 2020 and Beyond. Feb. 1, 2020. https://www.jstor.org/stable/resrep26698

[2] Pollitzer E. Creating a better future. *Journal of International Affairs*. Vol. 72, No. 1, THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION (Fall 2018/Winter 2019), pp. 75-90.

[3] Digitalization will transform the global economy. International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). Oct. 1, 2018. https://www.jstor.org/stable/resrep24555

mation space, the constant increase and updating of information presented in various forms, give reason to consider the learning process in general as a process based on the search for information, its comprehension and processing.

Since 2019, Ukraine has been actively digitalizing at the official state level with the introduction of the "state in a smartphone" program, the main task of which was and remains the receipt of services in electronic form, the modernization of the processes of obtaining information services provided by state authorities and local self-government bodies to broad segments of the population in the so-called one-click method.

The Ministry and the Digital Transformation Committee have developed and implemented many effective initiatives, including: E-notary, E-property, E-permit, E-school, E-social protection, etc.

In the conditions of martial law, the Ministry of Digital, executive and local self-government bodies continue to improve, implement and restore digital projects. A particularly important event was Ukraine's acquisition of the status of a candidate for EU membership and joining the "Digital Europe" program, within which Ukraine will be able to submit applications for financing digitization projects and their scaling. According to the Minister of Digital Transformation of Ukraine, M. Fedorov, Ukraine in the conditions of war continues to wage a successful struggle on the physical and digital fronts (for example, such initiatives as the IT army, crypto fund, digital blockade, Starlink, etc.)

Along with this, the IT sector is developing and continues to function successfully in Ukraine, which fulfils contracts, exports its own services, provides foreign exchange earnings, and also supports the Ukrainian economy (only in the first quarter of 2022, the IT sector provided a record quarterly revenue of 2 billion dollars for all years of its existence export)

According to the joint analytical report of the World Bank, the Government of Ukraine and the European Commission dated 09/09/2022 "The Rapid Damage and Need Assessments (RDNA)",[1] the cost of direct damage in Ukraine as of June 1 in according to the report is 97 billion dollars. USA. Ukraine needs 349 billion dollars. USA for the restoration and development of infrastructure, production and social sector, which is 1.5 times higher than the GDP of Ukraine in 2021. Over the next 36 months, Ukraine needs about 105 billion dollars. USA to restore the systems of education, health care, infrastructure and prepare for winter

As of August 23, during the six months of the ussian federation's full-scale invasion of Ukraine, according to IOM, the number of internally displaced persons (IDPs) has increased again to 6.9 million. The Ministry of Digital Trans-

[1] https://reliefweb.int/report/ukraine/rapid-damage-and-needs-assessment-rdnaaugust-2022-enuk

formation has developed new state services for IDPs on a single portal. Among them, services for registering internally displaced persons, receiving payments for IDPs, finding a job, starting your own business, obtaining the status of a candidate for adoption, starting a family, having a child, increasing the level of digital literacy through educational miniseries and many others.

In contrast to a pandemic, the economic consequences of martial law are much larger, so the decline in GDP in 2022, according to various estimates, may range from 20% to 45%, which indicates the need to attract much larger reserves than those used during 2020-2021. Therefore, it may take decades to restore the lost economy, infrastructure, and investment attractiveness.

With each subsequent month of the war, the threat of unemployment increases due to the physical destruction of enterprises and entire industries, a decrease in the volume of foreign trade activity, the unfolding of a spiral of poverty due to a decrease in purchasing power, demand, access to investment resources, the attractiveness of entrepreneurial activity, its possibility and availability etc. Separately, it is worth noting that due to the military operations on the territory of Ukraine and the temporary occupation of certain territories, the industries that provided the highest indicators of Ukraine's exports, namely: the agricultural sector and metallurgy, are experiencing the greatest losses. This is due to the temporary occupation of parts of Luhansk, Donetsk and a number of other regions of our country, burdened by the remoteness of logistics and infrastructure, which in general threatens a global humanitarian crisis.

Under such conditions, the field of information technologies is the most stable and promising from the point of view of ensuring the economic security of the state. But with an increase in the number of people willing to join it, a decrease in wages, a decrease in business activity in Ukraine, state support for the IT industry must be ensured, taking into account the growth of digital crime in the conditions of information warfare.

Thus, the products and approaches of the digital state are gradually adapting and transforming to the new challenges and realities of martial law at the local, national, and international levels. Ukraine in the conditions of war continues to fight for independence on the physical and digital fronts. Changes are taking place in the sphere of providing administrative services, in the spheres of politics, economy, education, and culture etc. Such changes and processes require taking into account many factors, including economic, demographic, psychological, educational, cultural.

***References*:**

1. Burwell F. G., Fleck J. The Next Phase of Digitalization in Central and Eastern Europe: 2020 and Beyond. Feb. 1, 2020. https://www.jstor.org/stable/resrep26698
2. Digitalization will transform the global economy. International Institute for Applied Systems Analysis (IIASA). Oct. 1, 2018. https://www.jstor.org/stable/resrep24555
3. Pollitzer E. Creating a better future. Journal of International Affairs. Vol. 72, No. 1, THE FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION (Fall 2018/ Winter 2019), pp. 75-90
4. Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA) (August 2022) https://reliefweb.int/report/ukraine/rapid-damage-and-needs-assessment-rd-naaugust-2022-enuk

CZU: 347:004.77 **https://doi.org/10.59295/daj2022.08**

POSSIBILITIES OF USING DIGITAL TECHNOLOGIES IN THE FIELD OF PRIVATE LAW

LLD Getmantseva N. D., Head of the Private Law Department,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine
n.getmantseva@chnu.edu.ua

Protskiv N. M. PhD (in Law), the Private Law Department, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine n.protskiv@chnu.edu.ua

Abstract: in the report it is proved that the modern period of social development, reflected in the system of reforms of a political, economic, and social nature, requires the adaptation of legal problems that will arise on the one hand when using digital technologies, taking into account the advantages in the economic sense, on the other - guaranteeing with the help of the entire civil-law toolkit effective protection for the realization of property and personal non-property rights. It was stated that not the last role in this should be played by the state, whose task, in the form of legislative bodies, is the formation of new civil law structures in such a way that they can naturally correlate (combine) with the basic elements of the mechanism of civil law regulation, that is, in the legislative process it is necessary to use balanced paradigm of balance and flexibility.

Keywords: *digitalization, digital technologies, private law, digital contracts.*

In the conditions of the strengthening of globalization processes and the dynamic penetration of information and communication technologies into all spheres of life of a person, society, business entities, civil law as a branch of law cannot ignore the rapid development of new technologies, despite the fact that "as a whole, the Civil Code of Ukraine continues to preserve the importance of the core act in that part of the domestic legal system that regulates private law relations" [1, p. 40].

There are 200 independent states, thousands of different cultures and languages in the world. But digital technologies, which caused the fourth industrial revolution, know no borders. The world is entering a new industrial era, which is characterized by such rapid development rates that society has not yet known. Ukraine, like most countries that stimulate the development of the digital economy, is forming an appropriate base, a strategy that aims to create favorable conditions for the development of an information society with a market economy ... and the creation of many opportunities for meeting needs and free personal development [2].

The strategy for the development of the information society in Ukraine, approved by the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated May 15, 2013 No. 386, appeals with such definitions as: e-democracy, e-economy, e-culture, information infrastructure, etc. Against the background of such a general educational trend, an adequate understanding of what is happening, a rethinking of the purpose and tasks of civil law as a field, which form the basis of its legal regulation, is necessary. Therefore, it is necessary to re-ask a number of general questions, the answers to which seemed to be self-evident.

In the conditions of the development of the information society, it is necessary to take into account those factors that are naturally inherent in civil law as a field: subject, method, functions, principles of legal regulation, etc., "without which it is impossible to create law and improve legal regulation" [3, p. 12]. How will civil relations based on legal equality, free expression of will, and property independence of their participants react to the "digital era".

Today, the question is not whether the so-called revolutionary changes caused by digital technologies will affect civil relations, but how exactly they will affect them. After all, the globalization processes that lead to the introduction of digital technologies create a new environment for legal regulation and require appropriate legislative decisions. However, despite everything, one thing is certain: a new model of relations in the field of property and personal non-property rights is developing, which carries both new challenges and corresponding threats.

The development of digital technologies is associated with the formation of new ethics, new morality in relationships between people, which creates not only a number of legal, but also moral and ethical problems, therefore it is a huge challenge for the legal system as a whole. It should be noted that digital technologies should not affect in any way those conceptual foundations and foundations that have formed historically and carry continuity into civil law as a branch.

The question arises: will the civil legislation be able to protect the rights of subjects of civil legal relations through significant and fundamental changes? One thing is certain: digital technologies will change the nature of relationships between people in the realization of property and non-property rights, will change the "civil landscape", which will lead to changes in all spheres of social life as a whole. Over the last decade, digital technologies have changed the way business is conducted in various industries. The development of digital technologies has provided new levels of efficiency in almost all industries.

In 2016, the International Organization for Standardization (ISO) created a committee to develop an international standard for blockchain technologies. Blockchain allows you to automate transactions without using a third party; is a distributed system of consensus and trust; is an infrastructure that provides au-

thentication. All operations are carried out in the same environment and can be easily tracked by checking the corresponding addresses, has a feature of immutability and stability of information, which means the impossibility of changing or deleting records provides access to the registry of any subject.

Digital signatures have gained even greater recognition. For example, any electronic signatures must meet specific security requirements under American and European law. The power of digital signatures is obvious, because digital signatures attached to a document ensure its security because it cannot be copied. Security is the main priority of the E-contract. Through digital signatures, domestic, national and international subjects of contracts can conclude a contract on easier terms and speed up the process of signing it.

Technology has changed the way contracts are managed and archived. Implementing digital signatures allows partners to know that their counterparty has the latest technology when it comes to signing a contract. Gains appropriate updating, in the digital age, and protection of personal non-property rights. This is explained by the amount of information that a person independently publishes, first of all, on the Internet, and the collection and systematization of the database of citizens as business entities by enterprises, institutions, and organizations.

However, there are corresponding problems in the aspect of what information is considered to be transferred by the person himself for the processing of personal data. The problem is of a fundamental nature, and its solution requires new legislative approaches. What is needed is not patching of holes, but concrete steps to improve civil legislation, adopted taking into account the legislative norms of those industries that naturally fall under the influence of civil law norms and vice versa.

Digital technologies could not affect relations arising from the results of intellectual activity and means of individualization of goods, works, services, and legal entities. After all, in the conditions of the development of digital technologies, which determine the digital economy, the issue of intellectual property protection is strategic, since the protection of the latter stimulates the development of patent activity of subjects of civil legal relations. Despite the fact that today much attention is paid to the problems of legal protection of intellectual property and its protection takes on the role of one of the most important factors of political and economic relations and economic security both in the middle of every developed country and in international relations [4], of course, one thing is that the methods of protecting rights to the results of intellectual activity established in the Civil Code of Ukraine, in the conditions of the digital economy, need further improvement in terms of simplifying the procedure for the authors of the results of intellectual property. After all, “the presence of a modern, internationally rec-

ognized system of intellectual property is a necessary element for achieving high economic and social development of any state.

The protection of intellectual property promotes the use and further development of inventive and creative talents and achievements, supports and preserves the national potential in the field of intellectual activity and attracts investments, stabilizing the economic situation...” [4], therefore, to implement the idea of creating a more effective intellectual property management system, not only appropriate computing power, but also balanced, economically, legislative decisions.

The modern period of social development, reflected in the system of reforms of a political, economic, and social nature, requires the adaptation of legal problems that will arise on the one hand when using digital technologies, taking into account the advantages in the economic sense, on the other - guaranteeing with the help of the entire civil-law toolkit effective protection for the realization of property and personal non-property rights. Not the last role in this should be played by the state, whose task, in the form of legislative bodies, is the formation of new civil law structures in such a way that they can naturally correlate (combine) with the basic elements of the mechanism of civil law regulation, that is, in the legislative process it is necessary to use balanced paradigm of balance and flexibility.

***References*:**

1. Кузнецова Н. С. Перспективи розвитку приватного права в контексті європейської інтеграції в Україні. Проблеми цивільного права та процесу : тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам’яті О. А. Пушкіна, Харків, 25 трав. 2018 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2017. 376 р.
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від від 15 травня 2013 р. №386-р. Електронний ресурс. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/386–2013-%D1%80
3. Борисова В. І. Базові принципи цивільного права України. Проблеми цивільного права та процесу: тези доп. учасників наук.-практ. конф., присвяч. світлій пам’яті О. А. Пушкіна, Харків, 25 трав. 2018 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Харків. обласний осередок Всеукр. громад. орг. «Асоціація цивілістів України». Харків : ХНУВС, 2017. 376с.
4. Костюченко О. М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні .Електронний ресурс. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_4487

CZU: 341.63:341.9:004 **https://doi.org/10.59295/daj2022.09**

ONLINE VS OFFLINE ARBITRATION IN THE FIELD OF RESOLVING COMMERCIAL DISPUTES

Voloshchuk Victoria, 2nd year student of the Faculty of Law
of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

Scientific adviser: **Kiriiak Oksana,** PhD, docent of the department of private law of Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University o.kiriyak@chnu.edu.ua, ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract. In the article author declared that in the digital era, the digitization of civil-law relations and institutions, among which arbitration occupies an important place as an effective way of resolving commercial disputes, is an objective process that will simplify procedures and save time and funds. Obviously, online proceedings, hearings and meetings will not replace the offline format, but they have every chance to become an even better addition to the arsenal of official communication in the field of resolving commercial disputes between foreign partners. Also it is pointed that In the context of globalization of the modern world, commercialization and convergence of legal systems, businessmen who do business in different regions of the world are looking for new more mobile and effective means to resolve disputes, which would allow not only to save time, but also to qualitatively resolve the dispute on acceptable terms for both parties. It has long been necessary to recognize that international commercial arbitration is such a means. It is this alternative means of resolving commercial disputes, which is permeated with the principle of autonomy of the will of the parties, gives broad opportunities for the parties to choose the place of arbitration, language, rights on the basis of which the dispute will be resolved, as well as the arbitrators themselves. Undoubtedly, such opportunities place arbitration in a more favorable position in relation to the state court, where the parties must be aware of the law of the forum, speak the language of the proceedings and follow the clearly procedural rules of the state of the dispute.

Keywords: *digitalization, arbitration, commercial disputes, online arbitration, offline arbitration.*

In the context of globalization of the modern world, commercialization and convergence of legal systems, businessmen who do business in different regions of the world are looking for new more mobile and effective means to resolve disputes, which would allow not only to save time, but also to qualitatively resolve the dispute on acceptable terms for both parties. It has long been necessary to recognize that international commercial arbitration is such a means. It is this

alternative means of resolving commercial disputes, which is permeated with the principle of autonomy of the will of the parties, gives broad opportunities for the parties to choose the place of arbitration, language, rights on the basis of which the dispute will be resolved, as well as the arbitrators themselves. Undoubtedly, such opportunities place arbitration in a more favorable position in relation to the state court, where the parties must be aware of the law of the forum, speak the language of the proceedings and follow the clearly procedural rules of the state of the dispute. However, it is impossible to put an end to the benefits of arbitration. Given the mobility and flexibility of this way of resolving a dispute, it is possible to lead to other amenities and opportunities for the parties. In particular, it is about online arbitration, which has recently enjoyed incredible popularity. One of the reasons for this situation is the intensive development of information technology, which expands people's capabilities. Also, a kind of catalyst for these events can be recognized COVID-19, which has made significant changes in commercial legal relations, forcing entrepreneurs to look for the latest atypical ways to resolve disputes, which would allow to continue cooperation and develop international trade accordingly.

Despite the tendency to increase the number of online arbitrations, this issue at the level of legal doctrine is quite unexplored. In most scientific papers on commercial arbitration (to the example of domestic scientists - B. N. Komarov, O. D. Krupchan, M. M. Malsky, I.G. Pobirchenko, Y.D. Prytyki, T.V. Slypachuk, G.A. Tsyrata, etc., and foreign - G. Blanke, K. Gilles, I. Grayson, P. Mauda, R. Meyren, P. Heitzmann, A. Fiaggio, and a number of others), are raising questions about the organization and arbitration of offline arbitration and a rather fleeting mention of the online procedure. We believe that this state of affairs is unacceptable and these issues, given their relevance, require more meticulous attention from scientists.

First of all, it should be noted that there is no definition of «online arbitration ». This definition can be formulated by clarifying the general and specific features of online arbitration.

Considering that, according to the basic parameters, offline and online arbitration are similar legal phenomena, we propose to outline the general features of arbitration.

(1) Arbitration – is a non-governmental jurisdiction body. Accordingly, it is not created by the state, but solely on the basis of the mutual consent of the parties to the dispute, which is executed in the form of an arbitration agreement.

(2) Arbitration is based on the principle of the autonomy of the will of the parties - *lex voluntatis*, starting from the stage of concluding the arbitration agreement and ending with the stage of rendering, recognition and execution of the arbitration award.

(3) The composition of the arbitration is formed by the parties themselves, as well as the place of arbitration, the language and right of the arbitration process are determined by the consent of the parties to the dispute. Arbitrators may act as amicable mediators *ex aequo et bono* on the basis of justice and goodness.

(4) The confidential nature of the arbitration process.

(5) Indisputability of arbitration decisions.

(6) The existence of a number of international treaties, agreements and conventions that determine the basic principles of recognition and enforcement of foreign arbitration awards, to which most foreign states are parties. This greatly facilitates the procedure of recognition and execution of arbitration decisions, allows to more quickly reach a logical conclusion and exhaust the conflict between the parties.

In view of such general features of the arbitration procedure for resolving commercial disputes between participants in international trade, it can be stated that this means of resolving disputes is currently the most flexible, fast, cheap and enforceable. Such advantages of arbitration make this institution of private international law quite attractive for use between businessmen. Therefore, we believe that in this direction that alternative methods of conflict resolution will be developed in the future.

Taking into account the following characteristics of arbitration, most scientists give the following definition of this concept: *arbitration* is a method of resolving disputes in which the interests of two or more parties are present, where the decision is made by one or several persons - an arbitrator or arbitrators who have received the authority to do so as a result of a private contract, and not from the state, and who must follow the procedure and make a decision on the case on the basis of such a contract.

Thus, according to Y. Prytika, arbitration should be considered as a form of private justice, which is based on a specially concluded agreement between the parties, where the arbitrator is given powers similar to those of a judge; at the same time, these powers derive from the agreement between the parties [3, p. 44-47].

Another domestic scientist V. Komarov emphasizes that arbitration is a non-state court whose source of law enforcement activity is the agreement of the parties, and not the order of the law, which excludes the jurisdiction of the state court to consider a specific case within the framework provided by the agreement [1, p. 32].

For his part, H. Born emphasizes that arbitration is a means by which a dispute is resolved by a disinterested person who is not a representative of a state body, in accordance with a voluntary agreement of the parties [4, p. 1].

If we take into account the specifics of online arbitration - consideration of a dispute online, then in fact all these definitions are suitable for its definition.

Thus, online arbitration can be defined as a non-state court, the main purpose of which is to consider and resolve an international commercial dispute on the merits online in a defined procedural form by issuing a binding decision for the parties.

The convenience of the online procedure suggests, but is it possible to abandon the offline arbitration procedure altogether? To clarify this issue, it is necessary to outline the risks that may arise when applying for online arbitration.

First, it concerns technical problems that can lead to inconvenience, violation of the regulations for the speeches of the parties' defenders, interruption of hearings, etc., which in principle is very important, as it can lead to a violation of ensuring the equality of the parties when defending their position before the arbitration panel.

Secondly, the lack of an emotional connection with the arbitration panel and other participants in the arbitration process, limitations in the use of gestures and psychological pressure from communicating with one's own computer can, to a certain extent, negate the oratorical abilities of lawyers.

Thirdly, given the existing laboratories of so-called cyber spies that intercept commercial secrets, production secrets, it will not always be possible to ensure the confidential nature of online hearings.

Fourthly, the questioning of witnesses is also a significant problem (at the same time, it should be recognized that, with normal organization, hearing a witness online can be a good way to fight the delay of the process or reduce the cost of arbitration [2]). However, there are significant advantages of online arbitration compared to the offline procedure, among which experts primarily point to speed, cheapness and convenience. It can be assumed that in the future, thanks to the even greater development of information technologies, and for this humanity already has all the opportunities and resources, merchants will more often use the possibilities of online procedures.

So, on the basis of the above, we can conclude that in the digital era, the digitization of civil-law relations and institutions, among which arbitration occupies an important place as an effective way of resolving commercial disputes, is an objective process that will simplify procedures and save time and funds. Obviously, online proceedings, hearings and meetings will not replace the offline format, but they have every chance to become an even better addition to the arsenal of official communication in the field of resolving commercial disputes between foreign partners.

***References*:**

1. Komarov V.V. Mezhdunarodnыi kommercheskyi arbytrazh. Kh.: Osnova, 1995. 304 s.
2. Kuchmiienko O. Online vs Offline u mizhnarodnomu arbitrazhi ta laifkhaky dlia inshykh haluzei. Pohliady. 24 chervnia 2020. URL: https://thepage.ua/ua/experts/online-vs-offline-v-mizhnarodnomu-arbitrazhi
3. Prytyka Yu. Mezhi sudovoho kontroliu za rishenniam mizhnarodnoho komertsiinoho arbitrazhu. Pravo Ukrainy. 1997. № 10. S. 44-47.
4. Born G. International Commercial Arbitration in the United States. Deventer, Boston: Kluwer Law and Taxation Publishers, 2004. 306 p.

CZU: 347.91/.95:004.77 **https://doi.org/10.59295/daj2022.10**

USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN CIVIL LEGAL RELATIONS

Malofy Ksenia, student of the 4th year of the Faculty of Law Chernivtsi National University named after Yury Fedkovich Chernivtsi, Ukraine

Scientific adviser: **Kiriiak Oksana,** PhD (in Law), associate professor of the department of private law Yury Fedkovich Chernivtsi National University Chernivtsi, Ukraine o.kiriyak@chnu.edu.ua,
ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract: The everyday spread of information technologies in the life of society plays a significant role in the field of civil legal relations. The activity of any citizen in the virtual space is currently regulated by traditional norms of civil law, adapted for the regulation of this type of relationship, but outdated in modern technologies. Civil legal relations, as the most dynamic sphere of social relations, are in a constant process of adapting them to the realities of today. The influence of digital technologies requires the development of modern civil law regulation with the help of digital technological platforms, new types of digital services, civil law subjects. Wide use of modern digital technologies and technical capabilities contributes to the formation of a new technological environment of regulation and at the same time actualizes the problem of adaptation of civil law regulation to the possibilities of using digital technologies, legal protection and the use of modern results of intellectual activity in the field of digital technologies. The work conducts a theoretical and legal study of the use digital technologies in civil law, in particular in the regulation of civil legal relations. The application of the latest digital technologies in connection with the strategic orientation of the global and domestic development of the digital economy, the digitalization of various spheres of activity has caused a growing scientific interest in general theoretical and scientific-practical research, including in the field of legal regulation of property turnover with the help of digital technologies. Modern prospects for the development of civil law are largely related to the use of digital technologies in the field of property relations and are determined by the awareness of the effectiveness of the application of the model of civil law regulation of digital rights and the possibilities of civil circulation of digital technologies.

Keywords: *civil-legal relations, digital technologies, digital services, information technologies*

In the conditions of the new realities of today, the rapid development of science and technology caused the transition from an industrial to an information society, as a result of which the question arose about the large-scale introduction and use of digital technologies both in everyday life and in commercial activities,

as well as in the activities of subjects of power. Such technologies, being a dynamic factor, lead to the development of digitalization, which was the result of the expansion of the use of modern digital technologies in various spheres of social relations of people. Law as a regulator of social relations must reflect changes in these relations and respond to the emergence of new legal relations, because at the same time the scope of legal regulation is expanding to include relations that arise in virtual space. The use of digital technologies in the field of civil legal relations is not an exception. The introduction of digital technologies into civil circulation necessitates the development of a legal array in the field of regulation of contracts that mediate their circulation. Their peculiarity as an object of civil rights is due to the duality of their legal nature: on the one hand, digital technologies have properties that allow them to be classified as things and apply to legal relations in the sphere of their circulation the norms of property and obligation law, and on the other hand, they act as objects of intellectual property law, which are covered by property and personal non-property rights of a person [3, p. 3-5].

The legislative definition of digital technologies is reflected in such normative legal acts as: Law "On Electronic Commerce", Law "On Electronic Documents and Electronic Document Management", Law "On Protection of Information in Information and Communication Systems", etc. [6;7; 8].

In turn, the civil-law model of regulation of digital civil turnover is a way of regulating relations with the norms of civil law regarding the emergence and recognition of digital rights, their disposal in property civil turnover, as well as the formation of methods of disposal by subjects of digital civil turnover of authentic digital objects of civil turnover with the direct application of digital technologies. The civil law model provides for the application, based on the general principles of civil law and special principles of digital circulation, of the entire arsenal of legal means of civil law, including the institutions of subjective civil rights, civil law contract, property liability, representation and others [5].

In the legal literature, the concept of digital technologies is defined as a legally regulated and organized process of application by state bodies and local self-government bodies, other subjects of public management of computer and other electronic computing equipment, software, information and communication networks and other digital means for the purpose of collecting , recording, processing, storage and distribution of legal information, as well as creation of documents in electronic form. In turn, the law in the field of informational relations should be understood as a type of awareness of subjects and the degree of informatization of society, which reflects the informational needs of social development, which is basically formed in the process of repeated social relations and is recognized and protected by the state.

The development of the latest information technologies led to the emergence of new objects of civil rights. One of the most common objects from the field of digital technologies is digital information - its essence is expressed in a dual legal nature, according to which digital content has the characteristics of both things and intangible goods, which are covered by property and personal non-property rights of the author, which leads to the need to clearly enshrine in legislation the concept of digital content, its classification, as well as the definition of exclusive rights corresponding to its author, supplier and consumer, among which digital content occupies a prominent place.The different content of digital content leads to differences in the legal nature, which leads to the need to formulate a definition and develop an effective mechanism for legal regulation of the circulation of digital information as an object of civil rights. In addition to the emergence of digital information as a new object of civil legal relations, today electronic money is also an object of civil rights, because it performs the function of a means of payment and is a monetary obligation of the person issuing it. The given examples are not exhaustive and testify to the application of digital technologies in the field of civil legal relations, which makes the further need for such research urgent [2].

It should be noted that digital technologies have caused the emergence and development of such objects of digital circulation as legal Internet platforms, which allow any person to prepare online simple legal documents (claims, requests), and also provided the possibility of conducting online auctions for providing legal services and online mediation. In addition, artificial intelligence and modern robotics allow for quick analysis, systematization and forecasting of court decisions regarding various categories of civil cases. An important aspect is that the field of application of digital technologies in civil law is, first of all, settlement obligations, and the field of providing financial services in the field of credit and monetary relations. There is an active application of new technologies in the banking sector using the banking business model of online services and mobile banking.

Also, the use of digital technologies in civil legal relations ensures the transfer of property rights in the form of a digital form, the formation of digital circulation as a special form of civil legal relations. Digitization involves the establishment (recognition) of property rights in electronic form, namely: the electronic form of concluding and executing agreements, exercising the rights and obligations of subjects of civil legal relations, the availability of various methods of electronic protection of property rights [4].

In turn, in addition to the above-mentioned influence of digital technologies, it is worth noting that in the digital age, the protection of personal non-property rights is gaining relevance, which is explained by the amount of information

that a person independently publishes, primarily on the Internet, and the collection and systematization enterprises, institutions, organizations of the database of citizens as business entities. There are corresponding problems in the aspect of what information is considered to be transferred by the person himself for the processing of personal data. The problem is of a fundamental nature, and its solution requires new legislative approaches. What is needed is not patching of holes, but concrete steps regarding the improvement of civil legislation, adopted taking into account the legislative norms of those industries that naturally fall under the influence of civil law norms and vice versa. Digital technologies could not affect relations arising from the results of intellectual activity and the means of individualization of goods, works, services, legal entities, because in the conditions of the development of digital technologies, the issue of intellectual property protection is strategic, since the protection of the latter stimulates the development of patent activity of civil subjects legal relationship

Modern digital technologies require legal regulation in the new conditions of the use of patents, trademarks, commercial designations, know-how and other objects of intellectual property, stimulate the adaptation of their legal protection regimes, as well as ways of adapting the protection of intellectual rights to new conditions in the digital sphere.The use of digital technologies also significantly expands the civil circulation of exclusive rights to copyright works (including computer programs and databases), patents, trademarks, topologies, know-how and other objects of intellectual property, which is distinguished from other classic types of investment assets by its intangible nature intellectual property. In addition, digital technologies made it possible to expand the possibilities of using innovations in civil circulation, namely: the general level of equipment and technologies allows widespread and wide application of modern digital technologies; an objective need for the use of digital technologies was formed in the most diverse spheres of activity and law enforcement; the economic significance of digital technologies determines their non-alternative use in civil property turnover and forms the economic value of digital assets and digital rights; digital technologies create relevant business models of entrepreneurship.

In addition to the considered areas of application of digital technologies in law, it should also be noted that certain elements of informatization are currently present in education and science, the taxation system and tax administration, notary activities, etc. Thanks to new digital technologies, a new environment of civil law regulation is being formed, which is a technological foundation for the civil law regulation of digital rights, digital civil turnover, digital subjects and objects, the formation of new civil digital legal relations [1].

To further strengthen the development of digital technologies in the field of civil-law relations, it is advisable to implement the following provisions: promoting the formation of digital compatibility between various subjects (a key set of rules provides for the development of a global document flow for the spread of digital technologies in order to ensure their interoperability); bridging the digital "gap" to enhance digital development for all; creating reliable technologies for all (they should reach more people, reduce costs and reduce inefficiencies, should be reliably implemented for all participants, including stronger data privacy protections); creating a national platform that will aim to help address the negative impacts of digital technologies (in particular, overcoming the digital divide and challenges in the field of security and breach of privacy); raising the level of statistical systems for adequate and continuous tracking of the processes of implementation of digital technologies and their consequences; creation of a support fund, the funds of which should be directed to the development of digital infrastructure and the spread of technical education, etc.

Summarizing what has been said, we conclude that the current state of the Ukrainian information society requires the dynamic development of the legal system, the identification of relevant doctrinal provisions and the comprehensive organization of legal support in the information sphere.The new digital reality presents legal practice and science with many fundamentally new tasks related to the development of effective tools and models of legal regulation of various spheres of social life, including the sphere of civil legal relations, in which the application of digital technologies is determined by relevant factors: the general level of technology and technologies, the objective need to use digital technologies, their material significance, creation of business models of entrepreneurial activity, etc. In addition, when considering digital technologies in civil legal relations, it is necessary to distinguish two aspects of this issue: legal regulation of information relations, that is, law as a means of regulating legal relations formed in the field of information exchange in legal activities, including with the use of digital technologies; the application of digital technologies in all types of legal activity, including law-making and law enforcement, that is, the use of digital technologies to improve the efficiency of legal activity. In this regard, the main goal of the legal regulation of the Institute of Digital Technologies is the formation of a new regulatory environment that will provide a favorable legal regime for the emergence and development of innovative activities in Ukraine.Therefore, the theoretical understanding and development of the conceptual foundations of the legal regulation of civil legal relations in the conditions of the use of digital technologies is the most urgent task of the modern science of civil law, because the primary task will be the elimination of shortcomings - defects and gaps in the

legislation, since a minor change in the regulation often requires amendments to the law . As necessary, the use of flexible regulators, primarily legal experiments to regulate the relevant civil-law relations.

References:

1. Adakhovska N.S. The influence of digital technologies on civil law. URL: https://www.google.com/search?q=URL%3A&oq=URL%3A&aqs=chrome..69i57j69i58.3471j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8 (access date: 10/25/2022);
2. Bernaziuk O.O. Digital technologies of law: trends and prospects of development: dissertation. Uzhhorod 2021. 558 p. URL: https://uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/33609 (access date: 10/16/2022);
3. Brusakova O.V. The influence of the development of digital technologies on the formation of new objects of civil rights. Problems of civil law and process: theses of additional scientific-practical participants. conf., dedicate. 96th anniversary of the birth of O. A. Pushkin (Kharkiv, May 21, 2021). P. 101-104;
4. Levitska N. Use of digital technologies in law. Entrepreneurship, economy and law. 2019. Issue No. 9. P. 165-169;
5. Olifirenko A.O. Digitization of law is a prospect for Ukraine. URL: http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3710/ (access date: 10/16/2022);
6. On electronic documents and electronic document circulation: Law of Ukraine No. 851-IV dated 05/22/2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text (date of application: 16.10.2022);
7. On electronic commerce: Law of Ukraine No. 675-VIII of 09/03/2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text (access date: 10/16/2022);
8. On the protection of information in information and communication systems: Law of Ukraine No. 80/94-VR dated 07/05/1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text (access date: 10/16/2022).

CZU: 342.738:004 **https://doi.org/10.59295/daj2022.11**

PROTECTION OF PERSONAL DATA IN THE CONDITIONS OF THE USE OF DIGITAL TECHNOLOGIES

Pavliuk Anna, 2nd year student of the Faculty of Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine, Chernivtsi
pavliuk.anna.yu@chnu.edu.ua

Scientific adviser: **Kiriiak Oksana,** PhD (in Law), associate professor of the department of private law Yury Fedkovich Chernivtsi National University Chernivtsi, Ukraine o.kiriyak@chnu.edu.ua,
ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract: About the modern state of international legal standards and prospects of personal data protection under the conditions of development of information society. The main regulatory legal acts of Ukraine, which regulate relations in the field of personal data processing, are considered. An analysis of the legal framework of Ukrainian legislation is carried out: current legislation, norms of the Law of Ukraine "About the Protection of Personal Data".

Keywords: *personal data protection, digital technologies, informative society*.

In the conditions of the development of modern society, it is necessary to ensure reliable, legally defined protection of personal information. Progress in the field of digital technologies, in particular in the field of database development and software implementation, activity in the formation of personal data has extremely exacerbated the problem of protecting the private life of individuals and imposed significant restrictions on basic human rights and freedoms. In the course of the study, further development of the provision on the balance between the legal regulation of relations with the protection of information about the citizen and the national cyber security of the state was achieved. It is important to note certain legal measures to limit the free treatment of human rights in the information sphere.

The institution of the inviolability of a person's personal life began to be considered as a mandatory factor in the development of a democratic society in 1928, when the US Supreme Court judge L. Brandeis officially declared the existence of the US Constitution "the right to be left alone." Privacy is the ability of an individual or a group of individuals to separate themselves, information about themselves, and thus reveal their identity selectively.

In our opinion, today the modern trends in the development of computer technologies and processing of personal data dictate the need for further development of more detailed regulation of this right. In particular, it is important to highlight the following main components of the right to information privacy:

• the right to anonymity;
• the right to control information about oneself;
• the right "to be forgotten"

Unfortunately, changes caused by the spread of the COVID-19 coronavirus infection have occurred in all spheres of social life. However, the most controversial was the problem of mass informational and psychological impact on people, society and the international community, which arose in the conditions of the introduction of an emergency situation related to the pandemic in most countries of the world.

In connection with the recognition by the international community of the expediency of creating an international system of legal regulation of data processing and transfer, international organizations began to emphasize the need to develop a set of basic principles for the protection of private life and individual freedoms in connection with the processing of personal data and their cross-border flows.

For example, experts of the Organization for Economic Cooperation and Development note that to ensure the security of the global exchange of personal data, member states at the national level must:

- adopt appropriate national laws;
- to ensure the availability of reasonable mechanisms for the realization of individual rights;
- encourage and support self-regulation through the adoption of codes of conduct/conduct or other rules;
- apply the necessary sanctions and other means of personal data protection in case of non-fulfillment of the measures provided for by the specified principles;
- to ensure non-discriminatory treatment of data subjects.

Regarding the classification of personal data, it should be noted that from the general list of personal data, special (also often characterized as sensitive) categories of personal data are distinguished, the processing of which is allowed only in clearly defined cases.

These legal acts include personal data on:

- racial or ethnic origin;
- political, religious or ideological beliefs;
- membership in political parties and trade unions;
- criminal conviction;

- health status;
- biometric or genetic data [4].

The processing of these categories of personal data should take place only in exceptional cases with the provision of higher standards of both protection and compliance with the rights of the subjects of personal data.

The specified categories of personal data contain information about characteristics that can often be the basis for discriminatory treatment of the relevant personal data subject. The purpose of the selection of special categories of personal data is to ensure that their processing is carried out only in case of exceptional necessity.

In EU countries, the further search for a balance between the protection of privacy and the need for security is considered through the legal category of "protection of private personal data", which involves ensuring the confidentiality of personal information. According to the Convention No. 108 of the Council of Europe, the collection, storage, storage and distribution of personal data can be carried out only with the permission of the person about whom the data is processed. However, restrictions on the information rights of individuals are allowed. For example, if it concerns:

- state or public security;
- financial stability;
- fight against crime;
- protection of the rights and fundamental freedoms of other persons [3].

In our opinion, the legal provision of public relations regarding the protection of personal data should provide general conditions for the legality of their processing, regulation of the activities of subjects in the field of digital technologies. According to the Law of Ukraine "On the Protection of Personal Data", the tasks of the national legislation are to create a legal basis for state regulation of social relations of a person, society and the state under the conditions of effective protection of civil rights in the field of personal data [2].

In addition, according to the current legislation and the Information Security Doctrine of Ukraine, the key features of information security are:

1) confidentiality – a state of handling information in which access to it is granted only to subjects who have the right to do so;
2) integrity – prevention of unauthorized or illegal modification of information;
3) accessibility – prevention of temporary or permanent hiding of information from users who have the right to access.

Without a doubt, in today's conditions, the spread of information and communication systems and networks to ensure information privacy is becoming

more and more difficult. Any information or data about a person can be obtained thanks to Internet resources and used not only for his benefit, but also for illegal purposes:

- manipulation of consciousness;
- blackmail;
- intimidation;
- aggressive advertising;
- information violence.

National regulatory framework in the field of processing personal data is quite large. There is a large one in Ukraine the number of legal acts containing provisions related to the processing of personal data. At the heart of the legal regulation of personal data processing is the Law "On the Protection of Personal Data", issued to fulfill the obligations of Ukraine as a party to the Convention of the Council of Europe "On the Protection of Individuals with Automated Processing of Personal Data".

Unfortunately, today the legal provision of public relations in Ukraine regarding personal data in terms of their legal protection is insufficient. Recent events related to the massive leakage of personal data of Ukrainian citizens through information and communication networks confirm the urgency of this problem and the urgent need to amend the laws of Ukraine "About Information" [1], "About Protection of Personal Data" [2] and the Criminal Code of Ukraine. They establish only general principles of citizens' access to information that concerns them personally. The mechanism for realizing the specified right is not properly defined. There is also no regulation of the use of confidential information about a person.

In particular, the improvement of the regulatory and legal framework of Ukraine in the field of ensuring the processing and circulation of personal data should take place, first of all, by systematization, specification, detailing and supplementing with the necessary documents [5].

Thus, on the basis of the above, when researching the direction and effectiveness of the personal data protection mechanism in the context of the use of digital technologies, the reasons, the impact of the intensive development of information technologies, and global social and legal processes were definitely taken into account. Based on the information collected from open sources, it can be concluded that it is necessary to bring the national legislation of each state into line with international guidelines and take into account the main principles regarding the organization of measures to control the implementation of legislation in this field in order to ensure effective protection of personal information.

***References*:**

1. About information: Law of Ukraine No. 2658-XII dated 02.10.92. [accessed 20.10.2022] Available: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text/
2. About the protection of personal data: Law of Ukraine No. 2297-VI dated June 1. 2010. [accessed 20.10.2022] Available: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2297-17
3. Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data: Amendment to Convention ETS No. 108 allowing the European Communities to accede of January 28 1981. [accessed 20.10.2022] Available: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_326
4. Directive 95/46/EU of the European Parliament and the Council "On the protection of natural persons during the processing of personal data and on the free movement of such data" : Directive Eup. of the Union dated October 24, 1995 No. 95/46/EU: as of May 25 2018 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text (access date: 10/25/2022).
5. OBUKHOVSKA T. I. Protection of personal data in the conditions of development of the information society. T. I. Obukhovska. Social and humanitarian policy. 2014. No. 1. p. 95–101.

CZU: 341.31:347.18:004.77(477) **https://doi.org/10.59295/daj2022.12**

THE INFLUENCE OF MARTIAL STATUS IN UKRAINE ON DIGITALIZATION PROCESSES IN THE CONTEXT OF CIVIL LAW

Shevchuk Oleksandr, 2 year student of the Law Faculty, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine,

Scientific adviser: **Kiriiak Oksana,** PhD (in Law), associate professor of the department of private law Yury Fedkovich Chernivtsi National University Chernivtsi, Ukraine o.kiriyak@chnu.edu.ua,
ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract. In view of the forced changes in the social life of Ukrainians, which were caused by the introduction of a special legal regime - the martial law regime by the corresponding decree of the head of state, many temporary changes in society arose. The most complete picture of such regularities can be traced in the legal field, in which various aspects of people's existence find their manifestation. One of these was the right to access the Internet as a tool for realizing the information transformation of the state, in particular, legal phenomena that make up the general paradigm of understanding certain processes, that is, in the combination of the information field and legal reality. The purpose of the study was to analyze changes in the dynamics of digitalization within the law, which to some extent became on the rails of wartime. Such a direction should demonstrate the relentless development of digital technologies, which seem to "keep up with the times", which will certainly have an exclusively positive meaning described in this study. The importance of its conduct lies in the search for keys to solving certain problems inherent in both peacetime and wartime, however, in general, an analysis was provided and the prospects for the development of this direction in the Ukrainian space, primarily legal, were provided.

Keywords: *digitalization processes, information field, influence of martial law, digitalization*

It is impossible to imagine the modern world without digital technologies, which are based on information as a whole. These processes affected all spheres of social and political life, a special place in which is occupied by law, which is considered through the prism of the main regulator of social relations, which forms the general paradigm of legal reality. It is in it that information is reflected as a factor that moves digitization forward. Law seems to "keep pace with the times". Especially such regularities can be traced in the context of the dynamics

of development in this aspect of the civil law of Ukraine. I would like to note that it is this branch that is basic in the system of private law, thus it determines the key guarantees related to its functioning, in particular, it sets the vector for its further development. It is worth emphasizing that information is not only a factor that affects civil law, but also serves as its object, which mainly refers to intangible benefits provided for in Art. 200 of the Civil Code of Ukraine, which is highlighted in Chapter 15 of the corresponding code and has the same name. Such a connection between the subject of study and the field of law, for which the object can influence it, is atypical and interesting enough for detailed consideration and explanation. Highlighting the subject of the influence of the martial law regime in Ukraine on the digitalization process, I consider it necessary to point out the probable reason for the introduction of a special legal regime - the martial law regime. It becomes obvious: information is not only a tool for the implementation of innovations, but can be considered as a weapon, primarily a hybrid one, and in combination with an undemocratic aggressor state - the Russian Federation, namely its military and political leadership, it is clear what impact on society has unreliable and distorted information with favorable facts for him. The inciting of inter-ethnic enmity will be one of the factors for committing a full-scale armed aggression of this state against independent and legal Ukraine. The response to the attack of the Russian Federation was the introduction of the martial law regime, the decision to adopt which was adopted by the President of Ukraine by his decree, when adopting it, he was guided and carried out orientation to the Constitution of Ukraine and the Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law". He significantly influenced every sphere of social life, so I suggest focusing attention on making corrections in the information field.

The right to access the Internet is a native response to the challenge of the times, provoked not only by the dynamics of the development of society itself, but also partly generated by it the fourth generation of human rights. The above gives a special place in the system consisting of the corresponding rights. The educational literature contains a detailed interpretation of this right with an indication of its characteristic features and its constituent elements, for example: the right to free access to the Internet; the right to free speech on the Internet; the right to protect information about oneself on the Internet [1, p. 269]. The specified parts of this right only highlight the multifaceted and versatile nature of one of the rights of the fourth generation of human rights. Outlined frameworks for understanding this possibility, guaranteed to every person, contribute to the emergence of a counter-question: in which normative legal acts is the right to access the Internet established? Ukrainian legislation is definitely moving in the direction of progressive states, trying to make sometimes relevant changes to

the national document base. For example, there is a rule fixed in the Constitution of Ukraine, namely in Article 34 of the Basic Law of the State: "everyone has the right to freely collect, store, use and disseminate information orally, in writing or in any other form - at his choice" [2, Article 34]. In this way, you can spread information on the Internet. Focusing on the regulatory legal framework, noting that there are not many narrowly focused, that is, those that regulate this legal aspect in Ukraine, but the Law of Ukraine "On Information" stands out among them, which wants to provide guarantees of this right in detail, but the mechanism its implementation, in particular rights to access the Internet, is not established. Focusing attention on the process of digitalization, when studying issues related to the impact of information, it is worth evaluating: it acquires a new meaning. Yes, it is possible to argue that they are insufficiently defined and regulated in the civil law of Ukraine: in the relevant code of this field, there are no such rights, but it should be noted that the candidacy of people's deputies to submit to the parliament in the draft law on introducing amendments to the Civil Code of Ukraine in the part of the regulation of the right of access to the Internet. It is clear that this cannot be limited when implementing the concept of digitalization of law, it is obvious: it needs to be enshrined at the constitutional level in the Basic Law. Also, some researchers of this issue formulated the definition of this right: "everyone guarantees the inalienable right to unhindered, free access to the Internet. Everyone is guaranteed freedom of choice and use of software and technical means through which access to the Internet is carried out. The state should encourage and promote the development of cultural and linguistic diversity online, as well as create technical conditions of access for persons with disabilities and vulnerable population groups. The state must create safe, high-quality and reliable conditions for using the Internet, guarantee access to the Internet" [3, p.66].

Investigating the interrelationship of the influence of martial law on the processes of digital transformation, it is interesting to speculate: can it be limited under special conditions? The answer to this question will not be obvious, as it requires working out all the advantages and disadvantages. In the conditions of a full-scale war, it is necessary to act in a coordinated manner, because the aggressor state is constantly trying to destabilize the situation in the country and discredit its leadership, while spreading false and, sometimes, completely fabricated information. If we are talking about advantages, then, of course, the Internet is one of the sources of obtaining operational information about the situation in Ukraine and about the course of the war against our people, which is being waged by the Russian Federation. Although in wartime it is distributed with certain restrictions specified in the Law of Ukraine "On the

Legal Regime of Martial Law", this does not stand in the way of the development and improvement of the information field in the context of digitalization. The answer to the question will be a partial limitation, because such processes cannot be stopped, they develop in conjunction with society, responding to the challenges of time as well. Such consolidation at the constitutional level will exclusively contribute to the general development of digital transformation within the framework of law, in particular. The information space, within which digital and innovative technologies are considered, is related to the civil law of Ukraine, both of which gave birth to the emergence of new intangible goods, the feature of which is the existence in the appropriate form. Such goods are securities, money, in other words, digitalization has covered many aspects of this branch of law, which gives reason for a more detailed study of digitalization phenomena. Peculiar guidelines for the formation of a new approach to legal regulation in the field of modern transformation were laid down by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of November 17, 2021 No. 1467-r "On the approval of the Strategy for the implementation of digital development, digital transformations and digitalization of the state finance management system for the period until 2025 and approval of the plan of measures for its implementation". In view of the fact that the main legislative act in Ukraine, which regulates property and personal non-property relations based on legal equality, free expression of will, property independence of their participants, is the Civil Code of Ukraine, a draft law was submitted to the Verkhovna Rada, which provides for changes in Book one "General provisions" Chapter three "Objects of civil rights" of this codified act of our state. This draft law is aimed at fulfilling Ukraine's obligations under the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, on the other hand, one of which is the implementation into national legislation of existing acts of EU institutions in accordance with the directions defined in the agreement. In addition, digital technologies have caused the emergence and certain development of such objects of digital circulation as legal Internet platforms, which allow any person to prepare online simple legal documents (forms of a will, claims, simple forms of contracts or requests) [4 , pp. 71-72]. Continuing the line of analysis on the impact of a special legal regime on digital transformation, I note that such services and platforms are in great demand during the war: they will allow to carry out certain financial transactions and others within the limits of civil rights The relevance of this is observed in the conditions of war, when there cannot be a gathering of people for the purpose of their security, which is what the "Air Alert" signal warns about, namely the possibility of launching missile strikes throughout the territory of Ukraine.

Returning to peaceful times, the milestone of which is February 24, 2022, almost every citizen used the application or web portal "Diya", which seems to be the personification of the connection "state - person", embodied by the Ministry of Digital Transformation of Ukraine, which set the main vector of development in this area. Many services, in particular those related to civil law, can be obtained using platforms on the Internet. For a more detailed description, parallels should be drawn with peacetime and the existence of a society that is engulfed in a full-scale war. Probably, in addition to the fact that the aggressor state - the Russian Federation, brings death and destruction on the territory of Ukraine, committing shameful war crimes, the question arises: apart from bringing the enemy to justice, which is the subject of a separate study, how to get help from the state - Ukraine? The Ukrainian Government has developed and continues to develop new programs to support the population that suffered from the consequences of the armed invasion of the occupying state, implementing them through digitalization tools. Taking into account the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 380 of 2022 "On the collection, processing and accounting of information on damaged and destroyed immovable property as a result of hostilities, acts of terrorism, sabotage caused by the military aggression of the Russian Federation", it can be affirmatively emphasized that its implementation will be related to the development of "Action", through which citizens of Ukraine can submit relevant documents to receive compensation for destroyed property. Article 311 of the Civil Code of Ukraine provides for the right to inviolability of housing, which has become a derivative of the right enshrined in Article 47 of the Constitution of Ukraine. However, in the conditions of martial law, this right is subject to limitation according to Art. 64 of the Basic Law, but does not provide a detailed description of such a procedure. The Civil Code of Ukraine brings some clarity to the understanding of the implementation of such a restriction in the part of the concept of "requisition", which provides for the alienation of property for reasons of public necessity and need only on the condition of their prior compensation, which is the basis for their distinction, i.e. making it impossible to confuse between requisition and other methods forced termination of property rights, all the more compared to compensation for damages caused by Russian military personnel, who destroyed the homes of hundreds of thousands of people. The destruction of housing caused another category of change in society, which is directly related to the conditions of the state being at war, namely the internal displacement of Ukrainian citizens, which may have been caused not only by the violation of the right to inviolability of housing due to its destruction or damage, but also and concern for one's own safety and, most importantly, a life that can easily be taken away by Russia. "Diya" simplified the procedure for granting the

appropriate status to such persons, making them much more accessible, using a remote form of document submission, which does not require personal presence, but this does not mean that there was a violation of the procedure defined in the Law of Ukraine "On Ensuring Rights and Freedoms Internally displaced persons". This law contributes to the provision of financial support from both the state and international organizations to persons who have experienced the direct consequences of such a shameful phenomenon in the 21st century as war. In this way, through the application and web portals/platforms, communication will take place between the citizen and the state to settle certain issues that have arisen against the background of a full-scale war. When considering and comparing peacetime to wartime, it is easy to see changes in the provision of another group of public services. This was complicated, first of all, by the closure of certain registers, which provide for the provision of such services to citizens. For example, the YeMalyatko service, one of the components of which is the state registration of a born natural person, has not undergone changes, because there is currently an open State Register of Civil Status Acts, with the functioning of which, of course, its implementation is ensured, that is, the essence of the service is the registration of a person through the issuance of a birth certificate, which, in turn, will confirm the political and legal connection of a person with the state, i.e. the citizenship of Ukraine, which arises at the time of birth. In contrast to the specified service, there is one that has already undergone changes, although not significant, since the next register continues to work with certain exceptions. Thus, the Unified State Register of Legal Entities and Individual Entrepreneurs and Public Organizations clarifies the procedure for registering these entities, the importance of which is obvious due to the fact that the state's economy must function on its front. However, other aspects that are subject to specific regulation in this regard by legislation have undergone certain changes. The same can be said about some of those listed below. Carrying out certain operations related to the demand for information on the ownership of immovable property, on mortgages, prohibition on the alienation of immovable property objects is carried out taking into account the specifics, as already noted, in terms of the operation or non-operation of certain registers. It becomes clear that the described exceptions in the work of Internet platforms are temporary, i.e., such that they are introduced exclusively for the period of martial law, that is, until the moment of victory of good over darkness. It is worth emphasizing: after this, there will be a relatively new stage in the development of the information field and space in Ukraine, which can be considered in the plane of innovation with an inclination towards the total digitalization of all spheres, where it is possible and, at the same time, necessary, in particular in the legal reality. Our state has significant potential for the introduc-

tion of modern technologies aimed at avoiding the corruption component and corresponding risks, eliminating excessive bureaucracy. Transformation as an indicator of society's readiness for change as a whole, as well as an indicator of the desire to be a part of the European community, where digitization was started relatively earlier. These changes in Ukraine often require a quick response to the challenges of time, based on certain mechanisms of legal regulation.

So, in the course of analyzing the processes of digital transformation in Ukrainian law, primarily civil law, a study of the interrelationship of the influence of certain laws, which are dictated by a special legal regime - the regime of martial law, was carried out. Peacetime and wartime are compared in the context of digital transformation, and the main aspects-exceptions that appeared as a result of forced changes against the background of full-scale armed aggression of the Russian Federation are described. The vectors of the further development of the information space within the framework of national law, in which changes must continue to be implemented, emphasizing unhindered access to public services, are indicated. Both theoretical and applied aspects, which became the subject of this study, were noted.

***References*:**

1. Попович Т., Шаварин А. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. Теорія держави і права.2019.№12.С.269.
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР – Електронний ресурс: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80
3. Риженко Т.Г. Право на доступ до інтернету: невід'ємне право людини. Юридичний науковий електронний журнал.2020.№6. С.66.
4. Федосенко Н.А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. Часопис цивілістики.№ 45.С.72.

CZU: 347.77/.78:004 **https://doi.org/10.59295/daj2022.13**

INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITHIN THE DIGITIZATION

Baiurchak Mariia, 2nd year student of the Faculty of Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine, Chernivtsi
baiurchak.mariia@chnu.edu.ua

Scientific adviser: **Kiriiak Oksana,** PhD (in Law), associate professor of the department of private law Yury Fedkovich Chernivtsi National University Chernivtsi, Ukraine o.kiriyak@chnu.edu.ua,
ORCHID 0000-0001-8850-805X

Abstract. Intellectual property refers to the power of impalpable goods. This includes ideas, designs, symbols, trademarks, ensigns, jottings and creations. Still, new technologies and digitalization have brought new challenges to the field of intellectual property. Now, it mustn't only cover new types of non-traditional trademarks, similar as holograms, but also purely digital creations, similar as mobile operations and other software. Thus, there are questions regarding how to secure these rights in online surroundings and digital commerce.

Keywords: *intellectual property, digitization, secure, brand.*

Intellectual property refers to the product of a person's imagination and creativity and the rights of the one to control the use of their products. Intellectual property can be bought, vended, changed and certified to other people or associations by the intellectual property holder. Intellectual property is insubstantial and isn't linked to the palpable cultural, dramatic or musical work which may have redounded from it. For illustration a book is factual property and can change hands without affecting the intellectual property of the artist. Intellectual property is defended by intellectual property law. There are six major types of intellectual property law brand, patents, designs, trademarks, circuit layouts and new factory kinds; still, nonpublic information, the duty of dedication, trade secrets, confidentiality and moral rights are also included.

The problem of the topic is, first of all, digital technology, in particular the Internet, has revolutionized the way authors', composers' and artists' works are reproduced, accessed, communicated and distributed. New technologies have enabled and encouraged more works to be reconstituted as digital products and distributed through a virtual communications network on the Internet – a far cry

from the early days whereby Internet technology was used merely to process goods or services delivered through conventional means. Despite this, nowadays' technologies are the new distributors of content to listeners and viewers via the Internet. These technologies have dramatically altered the structure and economics of the business models under which copyrighted works are published and distributed to the public. Possibly, the most difficult task for legislators and the courts to date has been the regulation of the use or abuse of copyrighted digital products accessed through the Internet. For copyright owners, the ability to exclude others from unauthorized access to their digitally constituted works on the Internet is crucial to the commercial profitability or viability of their business enterprises. In order to take legal action for copyright infringement on the Internet, copyright owners must address three fundamental issues: who is liable for the infringement; which jurisdiction does he take his action in and which national law is applicable in his case; and what acts of infringement have been committed under the applicable law. In light of the strong territorial premise of copyright laws, the localization of an act of copyright infringement within a particular jurisdiction for the unauthorized transmission of online copyrighted materials in a spatial dimension like cyberspace is a complex and problematic exercise. [5, p. 10-12]

Since intellectual property is impalpable, if it's stolen, it may be delicate to recover. A good illustration of this enterprise is Amazon's popular business, which allows third-party merchandisers to offer their products on its website. The case took place when one dealer was offering products from the well-known brand Davidoff on the platform. A company that was certified to trade Davidoff products argued in court that both the seller and Amazon were making use of this trademark, thus making them both directly liable for the violation of selling its products without the proprietor's authorization. [1]

Another major disagreement between tech titans in recent times has been over intellectual property, specifically software patents. Oracle, the proprietor of the Java programming language, indicted Google of having used lines of Java SE law in Android, thereby violating brand laws. It claimed $ 9 billion in compensation from Google. The U.S. Supreme Court recently ended this 10- time-long disagreement, ruling that Google can fairly make use of Java law particles. This established a significant precedent in the technology sector in terms of how brand is supposed to affect software. One of the risks most frequently facing businesses is another entity copying or misusing a distinctive element of its brand. This can happen both within and beyond its sector of activity and takes advantage of the business' good name, potentially leading to consumer confusion. In the digital environment, where we cannot physically check the qualities of the products we

purchase, it becomes a risk brands must be especially aware of in order to be able to identify possible trademark disputes. [2]

In the digital age the issue of privacy is an important subject where unauthorized data sharing, data integration, unethical data utilization and unauthorized public disclosure are the major areas of concern. The internet's anonymity and lack of borders create an ideal environment for intellectual property (IP) infringement. This is particularly true of the Darknet, a network that can be accessed through special software or communication protocols, which has become a hotbed for shady activity. Worryingly, more and more infringements are committed by cross-border criminal groups, which use the internet for organization, distribution, customer care and online payment, thus making it extraordinarily difficult for rights owners to enforce their rights by turning to courts of law and initiating civil proceedings against infringers. [4] While trade has become more transnational, and indigenous profitable integration has led to the dismantling of borders in order to ease trade inflow, efforts to combat pirating and counterfeiting have been lagging before. The digital terrain also presents legislative challenges in terms of IP enforcement, which hasn't yet been divided in any global agreements. Contraventions carried out over the internet disguise veritably specific obstacles to effective enforcement similar as the identification of the infringer, liability of service providers, enforcement of IP rights, the treatment of online rights defended abroad, and the question of court governance. [3, p. 7-8]

One of the best-known trademark violation controversies began in 2009, when two fashion titans first disacred in the courts of New York. Italy's Gucci sued U.S.- grounded Guess, claiming that the interlocking " G " totem and pattern was a dupe of Gucci's original model. The Italian company argued that Guess ' use of the totem was causing consumer confusion and significant business losses. The New York court was soon joined by courts in Italy, Australia, China, France, and the General Court of the European Union in a legal battle that lasted more than 10 times. According to the Spanish Patent and Trademark Office, a trademark " is defined as a distinctive sign of either an existent or company's products or services in the request. It's used to distinguish and customize products and services on the request from other identical or analogous products or services. " But beyond this primary identifying purpose, a brand projects the values and gospel that a company wants to inseminate in its product. It's a crucial element of its identity. When this identification is incompletely or fully imitated by a third party, generally with the end of taking illegal advantage of a living character, it becomes a situation analogous to identity theft. A reality generates confusion among the public by appropriating a specific, formerly honored identity, generally to make a profit. In addition to causing serious damage to a company posi-

tion, brands can suffer irrecoverable damage to their reports and business when faced with these situations, which is why they frequently end up in court. The list of high-profile cases is endless McDonald's ' disagreement over the Big Mac name, Adidas ' multitudinous suits over the three resemblance lines on its lurkers, the major contestation over Schweppes ' marketing in Spain, and Inditex's legal battles to defend its Zara brand are just a many exemplifications, showing how varied these controversies can be. [1]

Intellectual property laws were created to achieve ideals that policymakers believed were important for society. Still, in the digital period, policymakers must consider the ways that IP administrations might need to change to adequately address these same pretensions, and must consider any new pretensions that should be added. Traditionally, the converse concerning the theoretical apologies of IP has been concentrated on three main substantial propositions: law and economics, personality proposition, and Lockean labor proposition. Law and economics proposition aims to maximize the total social-profitable wealth of the public. It examines IP products and processes according to their effectiveness and their donation to promote the wisdom and useful trades. The law and economics approach to IP focuses on the impulses of players and stakeholders within the assiduity to develop and distribute IP goods by granting exclusive rights that count others from using the fairly defended goods, invention is economically incentivized. Precluding free riders and icing the eventuality of the most effective stakeholders to be paid back are only a many of the pretensions this approach targets. Once the exclusivity period expires, the goods become part of the public sphere. Although the law and economics approach to IP is a dominant one, especially in the U.S., some scholars have found it's prevailing influence troublesome. [6, p. 13-15] Under Lockean labor theory, one's interest in an individual's own property is justified because the property is the fruit of their labor. Intellectual property ownership of one's own creations is based on the same entitlements as one's rights over their own body and soul. In other words, the outcomes of people's efforts must become their own possessions. In summary, the traditional justifications for IP almost entirely mishandle IP in the 3A Era, and the supportive necessary tools that have become crucial to fulfill the goals of IP regime.

Disputes over trademark conflicts, in addition to sometimes being highly complex in legal terms, are particularly interesting as a case study in the field of communications. These types of disputes are sometimes of special interest to the media and the public. This is because they represent a "battle" between two companies, which means the reputational risk is higher than in other types of disputes. In these kinds of disputes, there are certain characteristics that act as factors that can exacerbate reputational risk. These include: existing reputation of at

least one of the brands involved, public interest, impact on different groups, winners versus losers or David versus Goliath. [1] All these characteristics increase the impact of the dispute's media coverage on both the brands involved and the legal proceedings themselves. This influence manifests itself in different ways, all of which should be taken into account throughout the dispute.

Nowadays, social media plays a huge role in people's opinions. A journalist's free speech can have a dramatic background on a company's reputation. First, the information published can have an effect on the process itself, creating prejudices or buttressing one party's arguments. The dispatches conveyed through the media make a narrative in the collaborative imagination, and it's formed by the most-repeated and best-deposited arguments. The position that prevails in the news is more likely to gain attention in the legal proceedings, not only because it may be more accessible to those involved in the process, but also because the parties frequently give what's published in the media as substantiation in these cases. In addition, the pace may be affected depending on the media pressure that's wielded. The timeline may be docked or stretched depending on implicit leaks or pitfalls arising from media pressures. In resemblance, media noise affects the make-up of work brigades. It's important for legal professionals to be suitable to count on backing from communication experts who can help them support their conduct in the media, acting as a sludge for possible requests from other stakeholders. In short, brand character is affected, appreciatively or negatively, during actions for longer than the process itself – and occasionally anyhow of its final outgrowth. As threats usually present opportunities as well, these issues can provide a chance for brands to emerge from the process stronger, particularly if they have an appropriate action plan and communication strategy.

The last question in my work is how to protect your intellectual property on the world web. From my point of view, the most useful and meaningful choices are watermarking, fingerprinting and installing digital rights management technologies to protect the copyright by identifying content, controlling access. The progress is unstoppable, the law has no power over it. Digitization of intellectual property rights has a number of issues that cannot be provided in one article. While it is important to protect the copyright of the publishers, it is equally important to protect the interests of the user. In a digital environment it is difficult to draw a boundary line between what is permissible, to what extent and what is infringement. When planning your digital transformation, it is important to bear in mind that intellectual property rights protection is essential to encourage innovation and to preserve the diversity of creation, and to build such protective measures into your strategy. The developing nature of the field calls for actions.

Intellectual property refers to a variety of spheres in our lives. It covers a special whether in involves art or IT sciences. As I have said in previous paragraphs, the progress is unstoppable. The law itself cannot control this massive sphere of people's rights, neither it cannot provide the protection. The question that I've put as a following one for my work is, how to secure intellectual property rights in online surroundings and digital commerce. In my opinion, it mustn't only cover new types of non-traditional trademarks, similar as holograms, but also purely digital creations, similar as mobile operations and other software. New technologies and digitalization have brought new challenges to the field of intellectual property, but these are the challenges that we need to face and solve.

***References*:**

1. Intellectual Property Faces The Challenges of A Digital World [Accessed: 18.10.2022]. Available: https://www.provokemedia.com/agency-playbook/sponsored/article/intellectual-property-faces-the-challenge-of-a-digital-world
2. The US Supreme Court Rules that Google Did Not Copy Oracle to Create Android [Accessed: 20.10.2022]. Available: https://cincodias.elpais.com/tag/fecha/20210405
3. CHATTOPADHYAY SOUGATA. Intellectual Property Rights In The Digital Environment, India, Indian Statistical Institute, 2013, p. 153
4. ENFORCING INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN A DIGITAL ENVIRONMENT [Accessed: 20.10.2022]. Available: https://www.businessgoing.digital/enforcing-ip-rights-in-a-digital-environment/
5. SUSANNA H.S. LEONG. Intellectual Property in the Digital Economy, Singapore, National University of Singapore, 2013, p. 80
6. SHLOMIT YANISKY-RAVID. Intellectual Property Laws in the Digital Era: An International Distributive Justice Perspective, England, Yale Law School, 2020, p. 26

CZU: 347.44:004.77(477) **https://doi.org/10.59295/daj2022.14**

DIGITAL CONTRACTS IN CIVIL LAW OF UKRAINE

Drahomeretska Diana, Student of Master Program Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine

Scientific adviser – PhD (in Law) **Oksana Kiriiak,** Private Law Department Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine o.kiriyak@chnu.edu.ua, ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract. Today, almost all global processes are undergoing digitalization, and jurisprudence is no exception. In this context, classical institutions of civil and contract law that use the digital space, namely contracts, are of great interest. Unfortunately, it is not very developed and not completely settled in Ukraine. At the same time, there is quite a lot of experience in regulatory control and legal regulation of these institutions in the world. The transition of law to the Internet is considered by civil scientists as the most important condition for the emergence of digital law, which in its turn is closely related to civil law. When parties enter into electronic contracts the whole contract can literally be concluded within seconds at the click of a button, so it's easier than enter into contracts with each other interacting face to face. The traditional paper based contract law has rules that apply to matters such as jurisdiction, validity, formation of contract, modifications to contracts. In the world of online trading these are all issues that arise in online contracts and is a challenge to the traditional concepts of contract law.

Keywords: *digital contract, civil law, electronic evidence, form, code.*

Digitization and digital flourishing are replacing the old means of electronic communication, such as the telephone, fax, telegraph, and are changing not only the methods of communication, but also its subject matter. The Internet has supplanted all other means of communication, leaving them far behind. Today, jurisprudence, trade, and business are moving online, which allows to increase the flow of customers, work regardless of the time of day and your location. Therefore, individuals and legal entities create their websites, online stores provide their customers with more comfortable conditions of access to goods and services. And just a few clicks add comfort to our everyday life and simplify business. At this stage, such a new link of contracts as electronic contracts emerges.

First of all, according to Clause 5 of Part 1 of Article 3 of the Law of Ukraine "On Electronic Commerce", an electronic contract is an agreement between two or more parties aimed at establishing, changing or terminating civil rights and obligations and executed in electronic form [1].

The electronic form of the contract as a way of expressing the will is endowed with a number of features that distinguish it from the "classical" written form and require detailed research. First of all, this type of difference should include the fact that the content of the contract is recorded not on paper, but in digital form in the computer memory. Some researchers believe that the specified methods of expression of will, which are the essence of simple written and electronic forms of the contract, are the same in their legal nature, which we cannot agree with. The fundamental difference between the indicated methods of expressing the will is that, unlike the usual written form, the electronic form is not directly accessible for human perception. In other words, if it is necessary to obtain information about the terms of the contract, it is necessary to transform the digital form into a visual form accessible to human perception [2, p. 90-91].

According to articles 205, 207, part 2 of paragraph 2 of article 639 of the Civil Code of Ukraine, a contract concluded with the help of information and communication systems with the consent of both parties is considered to be concluded in the written form. Thus, according to Part 1 of Article 638 of the Civil Code of Ukraine, a contract is considered concluded if the parties have reached agreement on all essential terms of the contract in the proper form [3].

If we take into account the provisions of part 1 of Article 181 of the Economic Code of Ukraine, it is obvious that the contract is concluded in the manner established by the Civil Code of Ukraine, taking into account the features provided for by the Economic Code of Ukraine [4].

The purpose of signing the contract is the need to identify the signer, confirm the signer's agreement with the terms of the contract, as well as confirm the integrity of the data in electronic form. This means that if we have an electronic form of the contract, it must be signed with an electronic signature.

According to the first part of Article 12 of the Law of Ukraine "On Electronic Commerce", the moment of signing an electronic contract is the use of:

- electronic signature or electronic digital signature in accordance with the Law of Ukraine "On Electronic Digital Signature", provided that all parties to an electronic transaction use the means of electronic digital signature;
- electronic signature with a one-time identifier defined by the Law;
- an analogue of a handwritten signature (facsimile reproduction of a signature using mechanical or other means of copying, another analogue of a handwritten signature) by written agreement of the parties, which must contain samples of relevant analogues of handwritten signatures [1].

To sign electronic documents, you can use the online service for signing documents with an electronic signature on the DIYA portal.

With regard to judicial practice, the Resolution of the Supreme Court dated January 19, 2022 in case No. 202/2965/21 (a printout of an electronic correspondence cannot be considered an electronic document (a copy of an electronic document) within the meaning of the provisions of part one of Article 5 of the Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic document circulation" shows that this printout of electronic correspondence cannot be considered as evidence, because it does not contain an electronic signature, which is a mandatory requisite of an electronic document, since in this case it is impossible to identify the sender of the message and the content of such a document is not protected from corrections and distortions) [5].

Not every electronic legal agreement requires the creation of a separate electronic contract in the form of a separate electronic document. That is, this means that an electronic contract can be concluded in a simplified form, or in the form of a separate document, that is, classically.

The place of conclusion of an electronic contract is the location of a legal entity or the actual place of residence of an individual who is a seller (executor or supplier) of goods, works, and services.

The moment of fulfillment by the seller of the obligation to transfer the goods to the buyer is determined in accordance with the provisions of the Civil Code of Ukraine on sale and purchase, unless otherwise established by this Law. If the subject of an electronic contract is the providing of services in the field of electronic commerce, the supplier's obligation to the consumer is considered fulfilled at the moment when the service provided by the supplier meets the properties defined by the contract or legislation. If the subject of the electronic contract is the performance of work in the field of electronic commerce, the duty of the executor to the customer is considered fulfilled at the moment when the result of the performed work meets the requirements established by the contract or legislation.

The electronic contract may specify another moment of fulfillment of obligations between the parties. The buyer (customer, consumer) must receive confirmation of the execution of an electronic transaction in the form of an electronic document, receipt, merchandise or cashier's check, ticket, coupon or other document at the time of the transaction or at the time of the seller's fulfillment of the obligation to transfer the goods to the buyer [1].

Electronic documents (messages) related to an electronic transaction may be submitted as evidence by the parties and other persons participating in the judicial proceedings. According to Article 64 of the Civil Procedure Code of Ukraine, Article 36 of the Economic Procedure Code of Ukraine and Article 79 of the Code of Administrative Procedure of Ukraine, evidence submitted in electronic form

and/or in the form of paper copies of electronic messages are considered written evidence [6; 7; 8].

Therefore, e-contracts are written evidence in the sense of the current legislation of Ukraine. At the same time, such contracts must meet all the requirements established for electronic documents, namely: the information in such a document must be recorded in the form of electronic data, including the mandatory details of the document, and it must also be signed with an electronic signature.

Article 100 of the Civil Procedure Code of Ukraine defines electronic evidence as information in electronic (digital) form containing data on circumstances relevant to the case, in particular, electronic documents (including text documents, graphic images, plans, photographs, videos - and sound recordings, etc.), websites (pages), text, multimedia and voice messages, metadata, databases and other data in electronic form. Such data can be stored, in particular, on portable devices (memory cards, mobile phones, etc.), servers, backup systems, other places of data storage in electronic form (including the Internet) [6].

Electronic evidence is submitted in the original or in an electronic copy certified by an electronic signature equivalent to a handwritten signature in accordance with the Law of Ukraine "On Electronic Trust Services" [9].

The participants in the case have the right to submit electronic evidence in paper copies, certified in the manner prescribed by law. A paper copy of electronic evidence is not considered written evidence. A party to the case who submits a copy of the electronic evidence must state that he or another person has the original electronic evidence. If a copy (paper copy) of the electronic evidence is submitted, the court may demand the original of the electronic evidence from the relevant person at the request of a party to the case or on its own initiative. If the original of the electronic evidence is not submitted, and the party to the case or the court questions the conformity of the submitted copy (paper copy) of the original, such evidence is not taken into account by the court [7].

The legal status of an electronic document and its copy is determined by Article 8 of the Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic Document Management": the legal force of an electronic document cannot be denied solely because it is in electronic form; the admissibility of an electronic document as evidence cannot be denied solely on the basis that it is in electronic form [10].

The law establishes restrictions on contracts concluded in electronic form. Yes, contracts that require notarization or state registration cannot be concluded in electronic form [1]. For example, contracts for the purchase and sale of real estate, mines, donations, leases of buildings or other capital structures, etc. So, the law is about electronic trade, namely about goods, works and services that are

provided on the basis of Internet stores using information and telecommunication systems. An electronic document cannot be used as an original:

- certificates of the right to inheritance;
- a document that, in accordance with the law, can be created in only one original copy, except in the case of the existence of a centralized repository of original electronic documents; and in other cases provided by law.

Electronic evidence can be:

– correspondence between two people;
– information from the website;
– e-mail from the postal service;
– a post on a social network;
– other.

The method of recording electronic evidence will be the creation of its electronic copy, most often this happens in the form of a so-called " screenshot ". From this it can be concluded that the screenshot itself is not electronic evidence, it is only a source of information that will have evidentiary value in the case in the future, that is, it is an electronic copy of one or another electronic evidence. At the same time, it is important to consider that the court can check a copy of an electronic document by requesting its original and conduct a review and research of the website, correspondence in the court premises from the appropriate device (laptop, tablet, phone, etc.). That is, a printout from the site can be taken into account by the court as evidence in court, but the applicant of such evidence must be ready to demonstrate such a site and the information provided in the printout on the appropriate device.

At the expense of screenshots as evidence, even a certain court practice has already been created. For example, the Ruling of the Supreme Court dated July 13, 2020 in case No. 753/10840/19 (printouts of screenshots of correspondence in Viber are appropriate evidence; issuance of a restraining order is mandatory in case of evidence-based continuous use in direct communication or correspondence with the former husband/wife and children threats, including physical violence, use of profanity, insults and humiliation against them, which qualify as domestic violence in the form of psychological violence) [11], Resolution of the Supreme Court of December 26, 2018 in case No. 761 /13156/16 (screenshots must be examined by an expert) [12], Resolution of the Supreme Court dated March 17, 2020 in case No. 923/566/19 (commercial courts accepted screenshots of e-mail correspondence as proper and admissible evidence) [13]. So, we can conclude that the faster technologies develop, the more the legal and judicial system is digitized and modernized.

Parties to the e-contract can be e-commerce entities:

- a business entity of any organizational and legal form that sells goods, performs work, provides services using information and telecommunication systems;
- a person who purchases, orders, uses the specified goods, works, services by making an electronic transaction.

E-deeds and e-contracts have widely entered the national legal field thanks to the Law of Ukraine "On Electronic Commerce", which introduced a number of amendments to the Civil Code of Ukraine in order to provide legal certainty to transactions made with the help of information and telecommunication systems and contracts concluded in in electronic form [1; 3].

The level of security of Ukraine's information space is a serious problem. In the era of cybercrime, personal information and information security of individuals is at risk. Therefore, it is necessary to improve the standards of protection of digital information.

Thus, the era of digitalization and digital development cannot leave Ukraine aside, which is a natural result of the flourishing of the information society. An important element of this process is the state regulation of electronic commerce, in particular, the electronic contracting. Such agreements make people's lives much easier, which proves their value and practicality. So, drawing conclusions, we can say that we need to research, study, develop, improve and implement electronic deeds and electronic contracts more.

References:

1. The Law of Ukraine "On Electronic Commerce" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2015. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text .
2. NIZHNIY A. V. Manifestation of the will to enter into a civil law contract using electronic means of communication / A. V. Nizhnyi // University scientific papers. - 2010. - No. 4. - P. 89-95.
3. Civil Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1165 .
4. The Economic Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#n1317 .
5. Resolution of the Supreme Court in case No. 202/2965/21 [Electronic resource] // Supreme Court. – 2022. – Mode of access to the resource:

https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812416?fbclid=IwAR12kv9VqxRq3HcJhceHZ_hZTHt1Cz7aowBoDFk1CueSjodyBF2cWzIIo9M .
6. Civil Procedure Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2004. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text .
7. Economic Procedural Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 1992. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text .
8. Administrative Judicial Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2005. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text .
9. Law of Ukraine "On electronic trust services" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2017. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text .
10. Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic Document Management" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text .
11. Resolution of the Supreme Court in case No. 753/10840/19 [Electronic resource] // Supreme Court. – 2020. – Mode of access to the resource: https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050 .
12. Resolution of the Supreme Court in case No. 761/13156/16 [Electronic resource] // Supreme Court. – 2018. – Mode of access to the resource: https://reyestr.court.gov.ua/Review/78979289 .
13. Resolution of the Supreme Court in case No. 923/566/19 [Electronic resource] // Supreme Court. – 2020. – Mode of access to the resource: https://reyestr.court.gov.ua/Review/88244923 .

CZU: 341.31:336.763:004 **https://doi.org/10.59295/daj2022.15**

IN-WAR ELECTRONIC FINANCIAL SECURITIES: MILITARY BONDS

Halak Anastasiia, 2nd year student of the Faculty of Law, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine, Chernivtsi, halak.anastasiia@chnu.edu.ua

Supervisor: PhD (in Law), associate professor **Kiriiak Oksana,** The Department of Private Law Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University Ukraine, Chernivtsi o.kiriyak@chnu.edu.ua, ORCID 0000-0001-8850-805X

Abstract: War in the 21st century, in a democratic world, requires modern ways of maintaining people's livelihoods. Maintaining economic stability is an important component for this. We strive for Ukrainians to develop a culture of managing their own funds, to be able to use financial instruments for the benefit of their wallets and state interests, in particular, by buying military bonds that finance the military needs of the budget. A citizen immediately understands where and for what money is directed. After all, in the conditions of war, it is primarily the provision of the army - salaries for military personnel and medics, purchase of weapons, body armor, ammunition, etc. Military bonds are investments in the victory of Ukraine, at the same time, you get a guaranteed profit. Military bonds are securities issued by the state during martial law. They have become an effective tool for supporting the economy of Ukraine and the Armed Forces. Funds for them are returned to the eSupport card after 3, 6, 12 or more months. It depends on the payment date and the term of the bonds.

Keywords: *military bonds, securities, war, bank, broker.*

In the time of military aggression of the Russian Federation, the Ministry of Finance offers citizens, businesses and foreign investors to support the budget of Ukraine by investing in military government bonds. The proceeds from the bonds will be used to meet the needs of the Armed Forces of Ukraine and to ensure the uninterrupted provision of the state's financial needs under the war.

A bond is a fixed-income instrument that represents a loan made by an investor to a borrower (typically corporate or governmental) [1, p. 7-8].

They are called military bonds because they are placed during wartime. The funds from the bonds are used to meet the needs of the Ukrainian Armed Forces and other financial needs of the state under martial law.

When you buy a military bond, you receive a guarantee from the government to pay back the full amount of your investment and interest, and you also get your yield fixed for the entire issue period.

The main goals of the implementation of state loans are considered to be: attracting financial resources to ensure the financing of military needs in cash and creating conditions for withdrawing a share of paper money from circulation in order to support the exchange rate of the national currency. The significant advantage of state loans compared to other ways of covering military expenses is absence of coercion and voluntary participation. The state, using loans provided by the population, undertakes to return the received funds in the future with the corresponding interest for use. The loan can be considered a tool for transferring the difficult financial situation of wartime to more favorable future periods in peacetime. The main source of repayment of the state debt will be taxes, which, thanks to long-term calculations, taxes will not become unaffordable for their payers [2, p. 10].

On 12 April 2022, the NBU Board has decided to purchase UAH 20 billion in war bonds. This is the second time the central bank has bought these securities. As a result, the NBU holds a portfolio of UAH 40 billion in military domestic government debt securities as of 13 April [3].

By supporting the state budget in this way, the NBU has been ensuring that Ukraine can effectively repel russia's full-scale military aggression. However, as previously announced, the NBU will provide only limited financing, in a transparent manner, so that the government can meet its critical expenses.

This approach will allow the regulator to minimize the risk of inflation expectations getting out of control, the risk of inflation becoming high, and the risk of macrofinancial stability being disrupted. In addition, this approach will facilitate a quick return of the economy and financial markets to their market-driven mode of operation after Ukraine wins the war. At the same time, this approach will not put at risk Ukraine's European integration, nor will it interfere with the efforts by international financial donors to help Ukraine.

As before, the NBU is not the main source of funding the government relies on for making expenditures. Even as the war has raged on, Ukrainian companies have been gradually going back to business as usual and paying taxes, while the Ukrainian people have been donating large amounts to the Armed Forces. International partners have also been providing Ukraine with vital financial, military, and humanitarian aid.

Features of investments in military bonds [4]:

- No tax on income from securities for individuals
- 1000 UAH = 1 bond (minimum entry threshold)

- Simplified investor verification
- No need to prove income
- For natural and legal persons, non-residents
- Ability to enter into repurchase agreements secured by bonds
- In hryvnias and dollars
- No brokerage commissions
- Coupon and discount bounds

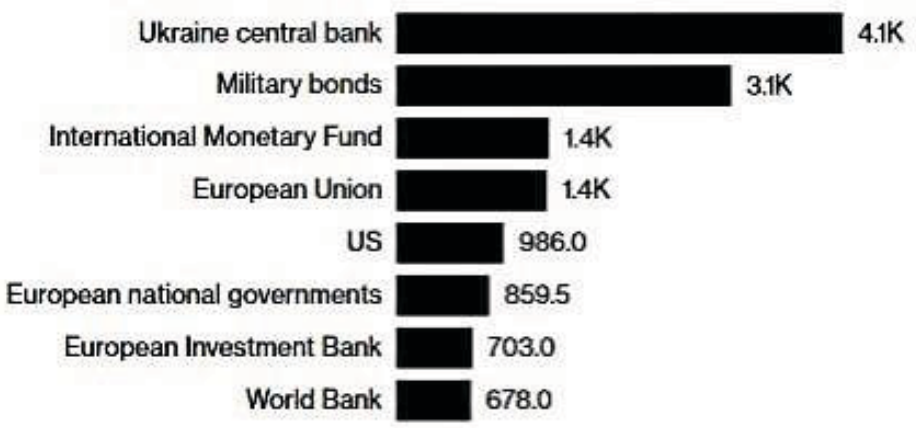
History has many examples of governments spending heavily on a rapid military buildup, then selling war bonds to reduce the amount of cash in circulation and keep inflation in check. The UK issued National War Bonds to help fund its participation in World War I. They paid a yield of 5%, and the sale was supported by a huge advertising campaign intended to inspire patriotic fervor. When they were redeemed almost a century later, they were still owned by 120,000 investors. The US sold "liberty bonds" during World War I and "defense bonds" in World War II. The latter were recast as war bonds after Japan's bombing of Pearl Harbor, which provoked the US to enter the conflict, and were bought by 85 million Americans, helping the government raise about $185 billion by the end of the war [5].

Governments have used a variety of patriotic appeals to try to sell unconventional debt instruments in difficult times. Italy sold bonds backed by revenue from the country's national lottery in 2001 when it was the European Union's most indebted nation. Greece attempted in 2012 to sell "diaspora bonds" to draw in funds from citizens living abroad during the depths of that country's debt crisis. The EU mulled a sale of what became known as "coronabonds," a controversial risk-sharing instrument to help member states combat the economic impact of the pandemic. While that idea didn't fly, the bloc's 27 members embarked on their biggest-ever splurge in joint borrowing, known as the NextGenerationEU bond program [5].

Beyond the local sale of war bonds, Ukraine raised more than $60 million in foreign cash and cryptocurrency donations thanks to social media campaigns that tapped into worldwide sympathy for the cause. By asking for Bitcoin, Ether and Tether alongside ordinary money, and by leaning on equipment suppliers to accept crypto as payment, the government was able to quickly source bulletproof vests, helmets and medicines without relying on a local banking system that was in chaos and vulnerable to Russian cyberattacks. A dedicated crowdfunding platform allowed donors to see how their money was spent to make the process more transparent. Websites were set up to sell nonfungible tokens - unique digital works of art - that chronicled the conflict, with proceeds landing in a government crypto wallet. One image of the Ukrainian flag offered by UkraineDAO, an ac-

tivist group backed by a member of the Russian feminist punk band Pussy Riot, raised more than $6.7 million [5].

Ukraine's main sources of state funding since Russia's invasion, as of May 24 2022 [6]:

War bonds allow the issuing government to quickly raise money to fund military campaigns. Governments that issue war bonds may appeal to patriotic feelings to sell the war bonds, allowing them to offer a yield that is lower than current market rates. They can also be used to reduce inflation by removing extra money from the economy.

Interest rates on war bonds have not changed and are as follows [7]:

- 9.5%, 10%, 11%, and 11.5% per annum in hryvnia (maturities of 3 months, 6 months, 12 months, and 14 months, respectively)
- 3.5%, and 3.7% per annum in U.S. dollars (maturities of 6 months and 12 months, respectively)
- 2.5% per annum in euro (maturities of 3 months, 9 months, and 12 months).

According to NBU Depository, as of 27 June 2022, the structure of the war bonds portfolio by holders has hardly changed. As before, primary dealer banks hold the largest portfolio of war bonds.

For investors, war bonds can also be a way to profit by speculating on the outcome of a war. If one side suffers from a temporary military defeat, investors can buy that country's war bonds if they expect a quick reversal. However, they also take the risk of losing their investment if the war is lost.

However, they were not always an ideal vehicle for investments. United States war bonds did not pay interest over the life of the bond, and they offered lower profits than competing bonds. Moreover, if a country borrows heavily to finance its war efforts, it will have to repay all of those bills upon the conclusion of the war [8].

Pros:

- War Bonds could be purchased for a price that was below their face value.
- War Bonds were guaranteed by the government.
- Investors experienced a sense of pride and patriotism by helping the nation in times of war.

Cons:

- Paid a lower interest rate than other securities in the market.
- War Bonds did not pay interest payments throughout the life of the bonds.
- As with any security, War Bonds carried the risk of a loss if sold before maturity for a lower price than the purchase price.

Ukrainian citizens and residents can buy war bonds through a Ukraine-licensed broker or bank. Although overseas institutional investors can also buy war bonds, it is not clear if they will be available to foreign retail investors.

The list of banks-primary dealers and licensed brokers that actively help citizens of Ukraine to invest in military bonds is given [6].

1. Primary dealer banks:

- Ukrgasbank
- Ukreximbank.
- Alfa Bank
- PUMB

2. Licensed brokers:

- ICU
- Capital University
- Dragon Capital
- BTC Broker

If you invest at least UAH 50,000, contact Oschadbank. UAH 100,000 < to Privatbank or Kredobank. If the minimum investment amount is UAH 300,000 - Taxombank, UAH 500,000 - OTP Bank or Raiffeisen Bank.

Also, the Diia app was launched in 2020, allows Ukrainian citizens to use digital documents in their smartphones instead of physical ones for identification and sharing purposes. The Diia portal allows access to over 50 governmental services. Eventually, the government plans to make all kinds of state-person interactions available through Diia. “For the past 3 years, we have been making communication between Ukrainians and the state simple, convenient and fast. Now we give people the opportunity to help the state in extremely difficult times just as easily and conveniently by purchasing military bonds in Diya. They support the Armed Forces, which destroy the enemy and de-occupy cities. This is

your contribution that works for victory," said Mykhailo Fedorov, Deputy Prime Minister - Minister of Digital Transformation of Ukraine [9].

The Diia application provides for the following types of bonds:

- Sevastopol (payment 13.03.2024)
- Donetsk (payment 27.09.2023)
- Mariupol (payment 21.06.2023)
- Kherson (payment 01.03.2023)
- Melitopol (payment 11.01.2023)
- Horlivka (payment 02.11.2022)

Each type of military bond is named after a city that is still suffering from the russian army, in the occupation. In order to purchase them, it is necessary to select the type and seller, specify the quantity, select the eSupport card for which the money and interest will be returned, and then sign the documents for opening an investment account [9].

Issuance of domestic loan bonds is an economically sound instrument for attracting financial resources to cover war expenses. It is not possible to provide such colossal expenses only through taxes. It is impossible to do without the issuance of new money, but it is necessary to make efforts to minimize this process, because a significant amount of the money supply will inevitably lead to an increase in prices and negatively affect the economy as a whole. In contrast to taxes, the purchase of a loan does not worsen a person's financial condition, but in the presence of favorable conditions for the state and the recipient, its implementation involves an increase in previously invested resources.

In the case of economically correct and fair formulation of the terms of the loan, due population support for government policies, waging war, conducting an active campaign, the state is able to attract a significant amount of financial resources without worsening the financial condition of loan consumers [2, p.19].

Therefore, we can conclude that the electronic (non-documentary) circulation of securities is increasing every year. However, in the conditions of war, they are more important than ever, because they bring us closer to victory: by improving measures of protection against invaders, stabilizing the level of the economy, providing interest for the reconstruction of destroyed infrastructure facilities. Military bonds are one of the sources of financial needs in the conditions of martial law.

***References*:**

1. THAU ANNETTE. The Bond Book, Third Edition: Everything Investors Need to Know About Treasuries, Municipals, GNMAs, Corporates,

Zeros, Bond Funds, Money Market Funds, and More, New York: Mc Graw Hill, 2010. 448 p.
2. LOISHYN ANATOLII. War loans as a source of financial support for military expenditures in the First World War in the context of economic transformations on the eve of the war and its results, Journal of Scientific Papers «Social Development and Security», 2022. 25 p.
3. The National Bank of Ukraine. Official site. Available: https://bank.gov.ua/en/
4. Freedom Broker. Available: https://ffin.ua/en/service/viiskovi_oblihatsii
5. RAMNARAYAN A. and ROCHA P. What are War Bonds and Why Did Ukraine Sell Them? New York: Bloomberg L.P, 2022. [accessed: 21.10.2022] Available: https://www.washingtonpost.com/business/what-are-war-bonds-and-why-did-ukraine-sell-them/2022/06/25/20bed83c-f44c-11ec-ac16-8fbf7194cd78_story.html
6. Ministry of Finance of Ukraine. Official site. Available: https://mof.gov.ua/en https://mof.gov.ua/uk/news/iak_pridbati_viiskovi_obligatsii-3368?_x_tr_sl=auto&_x_tr_tl=en&_x_tr_hl=en&_x_tr_pto=wapp
7. Banks, Businesses, and Individuals Keep on Buying War Bonds, but Government Repayments on Domestic Debt are Higher. The National Bank of Ukraine. Official site. Available: https://bank.gov.ua/en/news/all/banki-biznes-ta-naselennya-y-dali-kupuyut-viyskovi-ovdp-ale-viplati-uryadu-za-vnutrishnimi-borgovimi-instrumentami-ye-vischimi
8. ANCHETA A. War Bonds. [accessed: 22.10.2022] Available: https://www.investopedia.com/terms/w/warbonds.asp
9. Diia. Offical site. Military Bonds in Diia: How the new app service works. Available: https://diia.gov.ua/news/vijskovi-obligaciyi-v-diyi-yak-pracyuye-nova-posluga-v-zastosunku

CZU: 347.734:336.717.11(477) **https://doi.org/10.59295/daj2022.16**

CRYPTOCURRENCY MARKET REGULATION IN UKRAINE

Mr. Serhii Halkevych, Candidate of Juridical Sciences (Ph. D.),
Private Law Department
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Ukraine
s.halkevych@chnu.edu.ua, ORCID 0000-0003-2039-0942

Abstract. Law, as the main regulator of social relations, should objectively keep up with their rapid modern changes, respond to the fact that new relations are emerging based on the latest digital technologies. Cryptocurrency, as the general name of the latest technologies, is a new factor that affects economic relations more and more every year. During the last five years, when many countries have already actively begun to include the legal regulation of cryptocurrencies in the framework of national legislation, Ukraine remained aloof from this law-making process. However, every year it became more and more obvious that such a state policy would only lead to lagging behind other states in the development of the latest technologies. Since the beginning of 2022, the understanding of the need for the development of digital technologies, including with the help of adequate legal regulation of "cryptocurrency" in Ukraine has begun.

Keywords: *cryptocurrency, virtual assets, crypto exchange, crypto companies.*

Cryptocurrency is a type of digital currency, the emission and accounting of which is performed by a decentralized payment system in a fully automatic mode (without the possibility of internal or external administration). Each cryptocurrency is built on blockchain technology, in which asymmetric encryption is used to verify authority (information protection), and other cryptographic methods are used as proof of work performed and/or Proof-of-stake (proof of keeping a certain amount of funds in the account). Verification and confirmation of transactions in the block chain is carried out using cryptocurrency mining [6].

The Legislation of Ukraine has come a long way from not recognizing cryptocurrencies to trying to legally regulate this area. Thus, in 2014, in an explanatory letter from the National Bank of Ukraine, the Bitcoin cryptocurrency was defined "as a monetary surrogate that does not have real value and cannot be used by individuals and legal entities on the territory of Ukraine as a means of payment, as it contradicts the norms of Ukrainian legislation ". Among the negative factors, the broad possibility of "illegal actions, including laundering of funds obtained through criminal means or financing of terrorism" was noted.

The signing of the Law of Ukraine No. 2074-IX "On Virtual Assets" on March 15, 2022 by the President of Ukraine was an important step towards determining the legal status and de-identification of the cryptocurrency market. However, the Law will enter into force only from the date of entry into force of the Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine on the Features of Taxation of Transactions with Virtual Assets". The Ministry of Digitization is actively working on amendments to the Tax and Civil Codes to ensure the full launch of the virtual assets market and the entry into force of the Law. This law is basic and defines the legal status of virtual assets, thereby providing legal protection to users and market participants. In this way, foreign and Ukrainian crypto exchanges will officially work, and banks will open accounts for crypto companies. In addition, this means that Ukrainians will be able to declare their income in virtual assets.

The legislation of Ukraine on virtual assets, as stated in Article 3 of Law No. 2074-IX, consists of the Constitution of Ukraine, international treaties, the binding consent of which was given by the Verkhovna Rada of Ukraine, the Civil Code of Ukraine, this Law, the Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction of Legalization (Money Laundering)) incomes obtained through criminal means, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction" and other laws, as well as regulations adopted for their implementation [1].

With the entry into force of Law No. 2074-IX, in accordance with Clause 3 of Section VI of the Final and Transitional Provisions, amendments are only made to the following legislative acts of Ukraine: the Law of Ukraine "On the National Bank of Ukraine"; the Law of Ukraine "On Banks and Banking Activity"; the Law of Ukraine "On Financial Services and State Regulation of Financial Services Markets"; the Law of Ukraine "On Protection of Consumer Rights"; the Law of Ukraine "On the permit system in the field of economic activity"; Law of Ukraine "On Prevention of Corruption"; the Law of Ukraine "On Currency and Currency Transactions"; The Law of Ukraine "On Prevention and Combating the Legalization (Laundering) of Criminal Proceeds, Financing of Terrorism and Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction"; The Law of Ukraine "On prevention and countermeasures against the legalization (laundering) of criminal proceeds, the financing of terrorism and the financing of the proliferation of weapons of mass destruction." [1]

In Ukraine, according to the Law "On Virtual Assets" No. 2074-IX dated February 17, 2022, cryptocurrencies are considered as virtual assets - intangible goods that are the object of civil rights, have value and are expressed as a set of data in electronic form. They can be both secured and unsecured. The first of

them testify to material well-being, and the second do not. Storage, exchange, transfer, purchase and sale operations are permitted with virtual assets, however, they are not a means of payment on the territory of Ukraine and cannot be the subject of exchange for property (goods), work (services). The law stipulates that in Ukraine: foreign and Ukrainian crypto exchanges will operate legally; banks will open accounts for crypto companies; Ukrainians will be able to defend their savings in virtual assets in court. The specifics of taxation of these assets will be determined after appropriate changes are made to the Tax Code of Ukraine, and before that, taxes on cryptocurrency should be collected according to general rules [1].

However, when the law was adopted, no changes were made to the Civil Code of Ukraine regarding virtual currencies as a type of intangible goods. Section III "Objects of civil rights", Chapter 12 "General provisions on objects of civil rights", Article 177: "Types of objects of civil rights": "Objects of civil rights are things, including money and valuable papers, other property, property rights, results of work, services, results of intellectual and creative activity, information, as well as other tangible and intangible goods" [3].

There are also no clarifications in the concept of intangible goods, which are set forth in the Civil Code of Ukraine, Chapter III "Objects of civil rights", Chapter 15 "Intangible goods", Article 199 "Results of intellectual and creative activity": "1. The results of intellectual, creative activity and other objects of intellectual property law create civil rights and obligations in accordance with the fourth book of this Code and other laws." [3]

Currently, the Verkhovna Rada has registered the Draft Law of Ukraine "On Amendments to the Civil Code of Ukraine aimed at expanding the scope of civil rights" (reg. No. 6447 dated 12/17/2021), which provides, in particular, for expanding the list of civil rights intangible goods that are in circulation only in digital form and the introduction into the Ukrainian legal reality of a new category of objects of civil rights - digital things, a type of which it is proposed to consider virtual assets. This brings to life the question of the essence of virtual assets as varieties of digital things and the feasibility of introducing the category of digital thing as a whole.

The legal imperfection of the concept and legal nature of virtual assets will contribute to various misunderstandings in law enforcement activities. And in order to avoid such complications when using virtual assets in the future, when resolving legal disputes, looking at a large number of varieties of virtual assets, it is necessary to improve Law No. 2074-IX.

The Law "On Virtual Assets" specifies that virtual assets can be the subject of legal proceedings, but are not a means of payment on the territory of Ukraine

and cannot be the subject of exchange for property (goods), work (services), unlike the definition of a virtual asset in the Law "On the prevention and counteraction of legalization (laundering) of income." where the very definition of a virtual asset indicates the possibility of use for payment purposes [2].

Ownership of a virtual asset is acquired by the fact of creation of a virtual asset, execution and execution of a transaction related to a virtual asset, based on the norms of the law or a court decision and is evidenced by the possession of the key of such a virtual asset. However, possession of the key (a set of technical means implemented in the system for ensuring the turnover of virtual assets, which makes it possible to control the virtual asset) of such a virtual asset does not guarantee the right of ownership. Exceptions are provided by the Law No. 2074-IX: 1) the key of the virtual asset or the virtual asset is kept by a third party in accordance with the terms of the transaction between the custodian and the owner of this virtual asset; 2) the virtual asset is transferred for safekeeping to any person in accordance with the law or a court decision that has entered into force; 3) the key to the virtual asset was acquired illegally by a person [1].

Article 23 of Law No. 2074-IX provides for the responsibility of service providers related to the turnover of virtual assets. It should be noted that liability concerns only fines, neither administrative nor criminal liability is provided for and changes to the relevant codes are also not provided for, which makes abuse by service providers possible [1].

In Ukraine, according to the Concept of State Regulation of Operations with Cryptocurrencies, the National Commission for Securities and the Stock Market will ensure that participants in the virtual assets market comply with the requirements of the FATF, the norms of the Civil Code and the law "On Virtual Assets". It will form and implement not only policy in the field of virtual assets, but also determine the order of circulation of virtual assets. The Ministry of Digital Transformation and, in part, the NBU are tasked with identifying users and identifying suspicious transactions, in accordance with FATF requirements, in particular the exchange of hryvnias for bitcoins and vice versa in the BitCoin24 exchange of PrivatBank, which also allows you to withdraw bitcoins to the cards of many banks of Ukraine and to the payment system Visa.

In general, the Law "On Virtual Assets" is the right direction to create a basis for legal regulation of the crypto industry and show the intention to promote the development of virtual assets, introduces new opportunities for the development of the economy of Ukraine, replenishment of the state budget from taxes in the future, the appearance of new players in the services market, although needs additions and refinements.

The adoption of the Law of Ukraine "On Virtual Assets":

- will contribute to the effective development of the virtual assets market;
- will provide an opportunity for citizens and enterprises on the territory of Ukraine, who actually own virtual assets, to dispose of them in accordance with the current legislation;
- will contribute to the development of the market infrastructure of virtual assets on the basis of already available global experience, the construction of fundamentally new regulatory mechanisms, concepts and approaches in Ukraine;
- will ensure the possibility of providing safe and high-quality services to the participants of the virtual assets market;
- will create the necessary prerequisites for the use of advanced technologies by the executive authorities of Ukraine, in particular distributed registry technologies and its implementation in the work of state registries in Ukraine;
- will contribute to the increase of investments in the economy of Ukraine, in particular by increasing the confidence of domestic and foreign investors as a result of the introduction of civilized and unified rules for the circulation of virtual assets;
- will reduce the share of the shadow economy associated with investments in virtual assets of citizens and enterprises in Ukraine.

Ukraine should create a system of administrative and legal regulation of the cryptocurrency market, which will include: legislative acts on the activities of cryptocurrency market participants; regulation of the rights and obligations of professional participants in the cryptocurrency market; Issuance of licenses for activities of crypto-exchanges and crypto-exchange operations, as well as to ensure control over such activities; to establish rules and standards for the provision of financial services on the cryptocurrency market and to monitor their compliance [7].

References:

1. The Law of Ukraine "On Virtual Assets" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2022. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text
2. The Law of Ukraine "On Prevention and Counteraction of Legalization (Money Laundering)) incomes obtained through criminal means, financing of terrorism and financing of proliferation of weapons of mass destruction" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. –

2020. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text
3. Civil Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1165
4. Tax Code of Ukraine [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2011. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text
5. Law of Ukraine "On Electronic Documents and Electronic Document Management" [Electronic resource] // Verkhovna Rada of Ukraine. – 2003. – Mode of access to the resource: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text
6. Prokopenko, V. (2021) Legal regulation of cryptocurrencies in the world, LegalHUB, 13 September 2021, available at: https://legalhub.online/blogy/pravove-regulyuvannya-kryptovalyut-u-sviti (Accessed 01 June 2022). (in Ukrainian)
7. Kovalchuk, O. V. (2021) Administrative and legal regulation of the cryptocurrency market in Ukraine. Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Seriia 18: Pravo, vol. 35, pp. 321-36. Available at: http://www.chasopys.law.npu.kiev.ua/archive/35/6.pdf [in Ukrainian].
8. Dmytrenko, T. L., Volkova, V. M. Peculiarities of regulation of transactions with virtual assets in the sphere of mining. Naukovi pratsi NDFI, no. 2, pp. 85-95 [in Ukrainian].

CZU: 341.63:004.89 **https://doi.org/10.59295/daj2022.17**

INTELIGENȚA ARTIFICIALĂ ÎN ARBITRAJUL INTERNAȚIONAL ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERNATIONAL ARBITRATION

Dolea Sorin, lector universitar, Departamentul Drept Internațional și Europena, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID 0000-0002-4454-2763

Inteligența artificială sau „AI", numită uneori inteligență mașinală, este inteligența demonstrată de mașini, cum ar fi computere digitale, roboți controlați de computer etc., pentru a îndeplini sarcini asociate în mod obișnuit cu ființe inteligente. Termenul se aplică frecvent proiectului de dezvoltare a sistemelor înzestrate cu procesele intelectuale caracteristice oamenilor, cum ar fi capacitatea de a raționa, de a descoperi, de a generaliza sau de a învăța din experiența trecută, în contrast cu inteligența naturală înfățișată de ființele umane.

Tehnologiile de inteligență artificială (AI), în special învățarea automată și procesarea limbajului natural, au deja impact și câștigă teren în sectorul juridic. Odată cu dezvoltarea tehnologiei din ultimii ani, inteligența artificială schimbă modul în care gândesc avocații, modul în care fac afaceri și modul în care interacționează cu clienții [1]. Avocații folosesc acum tehnologii bazate pe inteligență artificială, cum ar fi Westlaw, LexisNexis și Google, de ani de zile, iar experții cred că este timpul să exploreze serios utilizarea tehnologiei pe parcursul întregului proces de arbitraj pentru, printre altele, a spori eficiența și a reduce costurile [2].

Cu toate acestea, mulți practicieni în drept cred de obicei că impactul AI asupra profesiei lor va fi limitat. Acest lucru ignoră faptul că AI atinge deja multe domenii ale dreptului, inclusiv analiza contractelor, cercetarea juridică, descoperirea electronică etc. De exemplu, sunt disponibile programe de calculator pentru a ajuta avocații să analizeze observațiile scrise ale celeilalte părți și să furnizeze o bază de date pentru jurisprudența relevantă.

APLICAREA TEHNOLOGIILOR ÎN ARBITRAJUL INTERNAȚIONAL

În ultimele două decenii, s-au înregistrat progrese fenomenale în utilizarea AI. AI amenință să perturbeze industria arbitrajului internațional prin crearea de programe capabile să calculeze informații în același mod ca arbitrii.

AI promite să emită hotărârile într-un timp rapid, în comparație cu arbitrii cărora le ia luni sau ani să emită o hotărâre. Aceste programe sunt, de asemenea, capabile să învețe în mod independent din jurisprudență pentru a emite hotărâri chiar mai bune decât arbitrii. Există multe moduri prin care tehnologia poate îmbunătăți și sprijini arbitrajul internațional, dar AI este departe de a prelua în totalitate arbitrajul. Din fericire, acest lucru se datorează faptului că încă pare să existe un aspect fundamental uman al soluționării litigiilor [3].

Tehnologia are capacitatea uimitoare de a revizui practicile și ipotezele stabilite ale comportamentului uman. Utilizarea tehnologiei în arbitraj crește eficiența, reduce costurile și permite extinderea arbitrajului în noi segmente de piață [4]. În ciuda rezistenței tradiționale cauzate de conservativitatea avocaților de a implementa noile tehnologii, tehnologia se strecoară încet în practica juridică și chiar în arbitrajul internațional [5].

Videoconferințele, înregistrările electronice, instrumentele de producție de documente digitale și bazele de date de cercetare juridică din ce în ce mai inteligente sunt acum omniprezente. Desigur, au existat schimbări progresive. În zilele noastre, părțile fac schimb de pledoarii prin e-mail, iar majoritatea comunicărilor de la arbitri sunt electronice. Tehnologia este, de asemenea, utilizată pe scară largă pentru gestionarea și prezentarea documentelor, de exemplu, inițiativa NetCase la ICC, care este o cameră virtuală a cazurilor care oferă un mediu online sigur pentru depunerea dosarelor pentru cei care sunt de acord să o folosească. Următorul pas este „învățarea" independentă de către computere, altfel numite Inteligență Artificială.

Ca în aproape fiecare colț al lumii, tehnologia cu cel mai mare potențial de a perturba arbitrajul internațional ar putea fi inteligența artificială. Cu capacitatea sa de a replica și de a spori abilitățile cognitive umane, de a automatiza sarcinile care necesită timp, dar simple și de a procesa cantități masive de date, AI oferă potențialul de a ajuta la gestionarea cazurilor și la diagnosticarea ineficiențelor în procesul de arbitrare.

AI ar putea, de asemenea, să ajute părțile dintr-o dispută să-și aleagă arbitrul, examinând profilurile a mii de candidați în cazuri similare. Ar putea recomanda elaborarea de sugestii pentru clauze de arbitraj, ajutând clienții și avocații să elimine erorile, să identifice punctele moarte și să se asigure că interesele lor sunt protejate. Propunerea de valoare fundamentală a AI constă în capacitatea sa de a eficientiza sarcinile administrative, eliberând în același timp arbitrii și avocații să se concentreze asupra părților procesului care necesită cel mai mare nivel de judecată umană: evaluarea faptelor, construirea argumentelor și deliberarea pentru a determina rezultatele.

Gestionarea cazurilor ar putea fi, de asemenea, automatizată sau simplificată în mod semnificativ cu ajutorul unui software, oferind arbitrilor mai mult timp pentru a face ceea ce fac ei cel mai bine: arbitrul [6]. Acum există o serie de start-up-uri care se concentrează pe perturbarea industriei juridice, unele oferind deja servicii de gestionare a cazurilor și de prognoză comunității internaționale de arbitraj.

Unii practicieni au pledat pentru utilizarea IA în arbitraj pentru a ajuta la gestionarea unor cantități masive de documentație din cauza unei cereri în continuă creștere de viteză și eficiență. O cantitate semnificativă de cercetare juridică și revizuire a documentelor s-a mutat acum de la biblioteci și arhivele din subsolul clienților pe platformele online. Practica arbitrajului internațional presupune adesea cunoașterea dreptului internațional și a mai multor sisteme juridice interne în același timp. Mai mult decât atât, părțile depun la tribunale voluminoase documente tipărite și electronice [7].

În consecință, arbitrajul internațional este un domeniu de drept intensiv în documente, care necesită avocaților și arbitrilor să petreacă nenumărate ore cercetărilor juridice și revizuirii documentelor. În ciuda acestui fapt, consilierii și arbitrii citesc în continuare nenumărate pagini, conținând frecvent text irelevant în căutarea unei cercetări/revizuiri exhaustive. Este posibil ca acest lucru să nu dureze, deoarece utilizarea AI pentru cercetarea juridică și revizuirea documentelor în viitorul apropiat va reduce timpul necesar pentru astfel de exerciții de la ore/zile/luni/ani la secunde (în unele cazuri la milisecunde) [8].

Potențiala utilizare a AI în arbitraj este nesfârșită, dar una dintre cele mai interesante și controversate aplicații ar fi utilizarea unui arbitru non-uman, adică arbitrajul automat, așa cum se discută în subiectul următor. În loc să aleagă un arbitru în funcție de naționalitate, cunoștințe tehnice și expertiză juridică, părțile ar alege un program software. Această mașină ar avea cunoștințele necesare, așa cum sunt specificate de părți și ar putea să înțeleagă un argument, să constate fapte și să determine legea aplicabilă, rămânând în același timp independentă și imparțială.

NUMIREA ARBITRILOR

Instrumentele de inteligență artificială s-au instalat deja în unele domenii ale soluționării litigiilor, de obicei în încercarea de a crește eficiența. De exemplu, software-ul de gestionare a dezvăluirii nu se mai limitează la performanța căutărilor de cuvinte cheie, ci este capabil să utilizeze codificarea predictivă și procesarea limbajului natural pentru a extrage și a transmite sensul real din documente. Instrumentele AI pot fi, de asemenea, folosite pentru a identifica și analiza autoritățile și pentru a analiza trimiterile. Adevărul brutal este că instrumentele

automate se pot descurca mai rapid, mai eficient și mai precis decât orice om cu cantități mari de documente sau date. Arbitrajul nu este imun la progresul tehnologic dinamic. Având în vedere că tehnologia domnește suprem asupra oamenilor, cea mai mare întrebare care se pune este: „sunt părțile dispuse să numească mașini ca arbitri?"

Cohen și Nappert opinează că suntem în pragul unei transformări fundamentale din partea AI, invocând că există o nemulțumire larg răspândită în rândul utilizatorilor de arbitraj cu privire la timpul și costul procedurilor și indiferența „obișnuită" a comunității arbitrale, în același timp cu tehnologia devine disponibilă și accesibilă pentru a aborda nemulțumirile privind utilizarea procesului. Ei mai susțin că Părțile au mai multe opțiuni de utilizare, cum ar fi înlocuirea arbitrilor umani cu AI care formează întregul tribunal, numirea arbitrilor umani în combinație cu AI care servește ca membru al tribunalului sau arbitrii umani care se consultă cu AI pentru a verifica deciziile lor [9].

Utilizarea IA în arbitrajul internațional a evoluat continuu, iar utilizarea sa de către avocați a crescut constant. De exemplu, Dispute Resolution Expert Manager (DRExM) a fost, în ultimul timp, folosit în Egipt pentru a soluționa litigiile de construcție, datorită capacității sale de a recomanda cea mai adecvată tehnică de soluționare a litigiilor, în funcție de natura litigiului, dovezi și relația dintre părți.

Perspectiva arbitrajului automat ridică o multitudine de întrebări. Principala întrebare este dacă ar fi posibil din punct de vedere legal în cadrul legal actual? De la început, trebuie remarcat faptul că majoritatea legilor naționale nu interzic în mod expres și nici nu permit în mod explicit utilizarea arbitrilor mașini. În schimb, fiecare prevedere referitoare la valabilitatea convenției de arbitraj îl definește doar ca supunerea unui litigiu arbitrilor. La rândul lor, definițiile „tribunalului arbitral" menționează doar faptul că părțile pot numi un singur sau o pluralitate de arbitri. Astfel, pe baza acestui argument, ar fi valabile atât un acord de arbitraj care trimite litigiul unui arbitru automat, cât și componența unui tribunal de către un astfel de aparat.

Rămâne în mare măsură neexplicat de ce se consideră că este important ca un arbitru să fie o persoană fizică. Pare doar a fi presupusă ca o cerință evidentă. În general, arbitrii sunt văzuți ca având un mandat și o misiune personale [10] și sunt personal responsabili în fața părților și este larg recunoscut – nu în ultimul rând în dezbaterea despre rolul secretarilor de tribunal – că sarcinile de bază ale unui arbitru nu pot fi delegate altora.

În consecință, în cazul unui arbitru unic, se presupune în general că, în multe jurisdicții, arbitrul unic este o persoană fizică care răspunde personal pentru acțiunile și deciziile sale, așa cum s-a subliniat mai sus, în timp ce în cazul unui

tribunal format din trei persoane, există trei astfel de persoane fizice, iar aici dinamica internă și deliberările dintre diferiții membri ai tribunalului sunt adesea de o importanță decisivă. Partidele consideră adesea că este important să aibă un cuvânt de spus în numirea unuia dintre membrii tribunalului tocmai pentru că speră că candidatul ales va putea juca un rol cheie în astfel de deliberări. Sunt destul de multe de spus despre un arbitru artificial. De exemplu, numirea roboților ar fi mai puțin vulnerabilă la contestare pe motive de conflict de interese sau părtinire. Probabil, de asemenea, procesul lor de luare a deciziilor ar fi mai puțin probabil să fie afectat de slăbiciunile foarte umane ale părtinirii, ilogicității sau pur și simplu a avea o zi proastă. Și există un potențial evident de reducere a timpului și a costurilor audierilor.

Pe de altă parte, baza dreptului, inclusiv principiile juridice transnaționale practicate în arbitrajul internațional între părți din jurisdicții diferite, este fundamental socială și politică, prin urmare, în ciuda modului robotizat în care multe arbitraje internaționale par să fie procesate, funcția sa de adjudecare rămâne inclusiv socială. O altă barieră în calea utilizării arbitrilor roboți este că, în principiu, mașinile nu au sentimente, empatie sau orice idee de justiție care să depășească datele și precedentele prelucrate. Acest lucru poate duce la decizii corecte, dar oarecum nedrepte. Mai mult, justiția nu este doar un simplu algoritm, este o adevărată virtute umană care pentru a fi pusă în practică necesită o analiză complexă a situațiilor și împrejurărilor care înconjoară un anumit caz, precum și a faptelor și aplicării legii, pentru a putea să atingă un echilibru. Un arbitru uman dă legitimitate procesului. În mediere, reputația și farmecul mediatorului pot fi la fel de utile pentru soluționarea litigiului. În cele din urmă, adjudecarea drepturilor și echității în arbitrajul internațional este percepută ca o calitate fundamental umană – una care nu poate fi înlocuită atât de ușor de roboți. Prin urmare, pentru moment, probabilitatea ca un robot să poată exercita virtuți de acest fel și să elimine complet contribuția umană în soluționarea disputelor pare a fi îndepărtată.

CONCLUZII

AI se află în prezent într-o fază de perturbare în care practicienii juridici se confruntă cu modul în care AI poate fi implementată în practica dreptului. Există fragmente din procesul legal care pot fi înlocuite de inteligența artificială, dar tehnologia de înlocuire completă a consilierilor, experților și arbitrilor cu mașini nu este încă aici. Judecata umană și empatia vor rămâne, în viitorul apropiat, caracteristici cheie ale arbitrajului, împiedicând mașinile să înlocuiască oamenii. Practicienii arbitrajului sunt totuși sfătuiți să se pregătească și să îmbrățișeze schimbările pe care AI le va aduce pe scena arbitrajului. În cele din urmă, inteligența artificială va permite practicienilor în arbitraj să conducă cazurile mai bine, mai

eficient și, poate, mai rentabil.

Inteligența artificială este mai mult decât tehnologie legală. Este următorul mare pas care revoluționează profesia de avocat. Schimbarea poate fi adusă prin promovarea ideilor existente. Ceea ce face ca inteligența artificială să iasă în evidență este potențialul unei schimbări de paradigmă în modul în care se desfășoară activitatea juridică. Pentru comunitatea internațională de arbitraj, investiția în tehnologii AI trebuie să fie o strategie evidentă.

Practicienii în arbitraj trebuie să înceapă să ofere servicii de soluționare a litigiilor susținute de o suită de instrumente AI. Ei trebuie să se ocupe de crearea combinației potrivite de capabilități umane și de mașini pentru a reformula relațiile viitoare de care beneficiază atât furnizorul, cât și clienții. Arbitrajul este bine plasat pentru a deschide calea în adoptarea de noi inovații tehnologice și procedurale – într-adevăr, instituțiile arbitrale, tribunalele și practicienii au responsabilitatea de a face acest lucru, în special acolo unde astfel de inovații pot reduce costurile și pot îmbunătăți eficiența.

Inteligența artificială este acum o realitate. AI a intrat deja în arbitrajul internațional cu pași incipiente, dar pozitivi, cu scopul de a ușura sarcinile de lucru și de a sprijini activitatea diferiților jucători din arena arbitrajului. În mod similar, evoluțiile tehnologice au făcut acum incursiuni în sarcina mereu spinoasă de a selecta arbitrii prin intermediul informațiilor despre arbitri, care încearcă să schimbe numirea arbitrilor de la un proces intuitiv bazat pe referințe personale la o decizie bazată pe date specifice. De asemenea, gestionarea cazurilor a beneficiat foarte mult de pe urma inteligenței artificiale. Tehnologia dezvoltată pentru procesarea și analiza documentelor poate aduce avantaje semnificative revizuirii informațiilor în timpul descoperirii, permițând în același timp desfășurarea audierii în moduri mai interactive și mai utile.

Referințe bibliografice:

1. Judy Sobowale, ‘How artificial intelligence is transforming the legal profession’: https://www.abajournal.com/magazine/article/how_artificial_intelligence_is_transforming_the_legal_profession, accesat 10 octombrie 2022.
2. Megan Turchi, ‘The future of International Arbitration may not be AI’: https://thinksetmag.com/insights/ia-future-ai, accesat 10 octombrie 2022.
3. Christine Sim, ‘Will Artificial Intelligence take over arbitration’: https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.kluwer/asiainta0014&div=5&id=&page=, accesat 10 octombrie 2022.
4. Ljiljana, B., ‘International commercial arbitration in cyberspace: Recent

developments' Nw. J. Int'l L. & Bus. 22 (2001).
5. Gabrielle Kaufmann-Kohler, Thomas Schultz, 'Online Dispute Resolution: Challenges for Contemporary Justice' (Kluwer Law International, 2004).
6. Lucas Bento, International Arbitration and Artificial Intelligence: Time to Tango: https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2018/02/23/international-arbitration-artificial-intelligence-time-tango/, accesat la 10 octombrie 2022.
7. Hogan Lovells, The future of arbitration: New technologies are making a big impact — and AI robots may take on "human" roles: https://www.hoganlovells.com/en/publications/the-future-of-arbitration-ai-robots-may-take-on-human-roles, accesat la 10 octombrie 2022.
8. Camelia Aknouche, Artificial Intelligence and International Arbitration: Going Beyond Email. Accesat: https://www.tamimi.com/law-update-articles/artificial-intelligence-and-international-arbitration-going-beyond-e-mail/
9. Paul Cohen and Sophie Nappert "The march of the robots": https://globalarbitrationreview.com/article/the-march-of-the-robots, accesat la 10 octombrie 2022
10. Constantine Partasides, 'The Fourth Arbitrator? The Role of Secretaries to Tribunals in International Arbitration' (Arbitration International, Vol. 18, No. 2 (2002)

CZU: 347.951:004.77:342.7 **https://doi.org/10.59295/daj2022.18**

DESFĂȘURAREA ONLINE A ȘEDINȚELOR DE JUDECATĂ *VERSUS* RESPECTAREA DREPTULUI LA UN PROCES ECHITABIL

CONDUCT OF COURT SESSIONS ONLINE VERSUS RESPECT FOR THE RIGHT TO A FAIR TRIAL

Reniță Gheorghe, doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Penal, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0003-2722-009X

Abstract: This article examines whether or not conducting court hearings online violates the right to a fair trial. To provide an answer, appeal is made to the normative framework, the practice of the Constitutional Court, as well as the practice of the European Court of Human Rights. Finally, it is concluded that neither the Constitution nor the European Convention on Human Rights prohibits, per se, the holding of online court hearings. Such a possibility must be provided for by law, be justified and ensure the exercise of rights in a practical and effective manner.

Keywords: *video conference, telephone conference, fair trial, right to defense, court.*

Introducere. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale a luat amploare. Tehnologiile informaționale au repercusiuni asupra tuturor domeniilor, inclusiv și asupra sistemului judecătoresc. În ultimul timp, se tot promovează digitalizarea sistemului judecătoresc [1], inclusiv prin desfășurarea online a ședințelor de judecată. Această opțiune a devenit tot mai proeminentă în contextul pandemiei provocate de virusul Covid-19. De altfel, însăși Curtea Europeană a Drepturilor Omului a făcut ședințe online (audieri) [2]. Totuși, în acest context apare următoarea problemă: desfășurarea online a ședințelor de judecată încalcă sau nu dreptul la un proces echitabil?

Prevederi normative generale. Cu titlu preliminar, trebuie de precizat că în Codul de procedură civilă și în Codul de procedură penală găsim câteva repere normative legate de desfășurarea online a ședințelor de judecată.

Cu privire la ***procedura civilă***, art. 154 alin. (4) din Codul de procedură civilă prevede că expertul poate da explicaţii instanţei în scris, prezentându-se personal în şedinţă la ora, data şi locul citării, sau poate comunica cu instanţa şi participanţii la proces prin videoconferinţă.

De asemenea, conform art. 213 alin. (3) din Codul de procedură civilă, participantul la proces care nu se poate prezenta în şedinţa de judecată din cauza aflării peste hotarele Republicii Moldova, din cauza executării pedepsei în penitenciarele din Republica Moldova, din cauza internării într-o instituţie medicală sau a dizabilităţilor locomotorii poate fi audiat prin intermediul videoconferinţei, la cerere sau din oficiu. Audierea prin intermediul videoconferinţei a participantului la proces are loc, după caz, la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, la sediul instituţiei penitenciare, al instituţiei medicale, de asistenţă socială, al autorităţii tutelare sau al organului de probaţiune, care dispun de mijloace tehnice corespunzătoare şi verifică identitatea participantului.

Nu în ultimul rând, art. 216 alin. (1^1) din același cod prevede că audierea martorului are loc în sala de şedinţe. În cazul imposibilităţii de a se prezenta în şedinţă, la cererea participanţilor, a martorului sau din oficiu, instanţa poate dispune audierea martorului prin intermediul videoconferinţei. Audierea prin intermediul videoconferinţei a martorului aflat peste hotarele Republicii Moldova are loc la sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova, a martorului aflat pe teritoriul Republicii Moldova – la biroul notarial, la sediul organului de probaţiune sau biroul executorului judecătoresc, a martorului care execută pedeapsa în penitenciarele din Republica Moldova – la instituţia penitenciară în care execută pedeapsa, a martorului internat într-o instituţie medicală care nu se poate deplasa pentru a participa la şedinţele de judecată – la sediul instituţiei medicale, dacă acestea dispun de mijloace tehnice corespunzătoare şi verifică identitatea martorului. Martorul semnează declaraţia privind cunoaşterea obligaţiilor şi răspunderii lui, care va fi expediată instanţei de judecată prin intermediul poştei electronice.

Prin urmare, Codul de procedură civilă prevede posibilitatea audierii, prin intermediul videoconferinței, a expertului, a martorului sau a participantului la proces (reclamant sau pârât) care nu poate fi prezent fizic în sala de ședințe de judecată din anumite motive (e.g., probleme de sănătate, aflarea într-o altă țară, executarea pedepsei închisorii). Totodată, aceste persoane pot da explicații/declarații din anumite locuri: sediul misiunii diplomatice sau al oficiului consular al Republicii Moldova; biroul notarial, sediul organului de probaţiune sau biroul executorului judecătoresc; instituția penitenciară; instituția medicală.

Cu privire la ***procedura penală***, art. 32 (intitulat „Locul judecării materialelor şi cauzelor penale") alin. (2) din Codul de procedură penală prevede următoarele: chestiunile prevăzute la art. 469 (chestiunile care urmează să fie soluţionate de către instanţă la executarea pedepsei) [3], 473^1 (plângerea împotriva actelor organului care pune în executare hotărârea judecătorească de condamnare privativă de libertate) şi 473^2 (plângerea împotriva administraţiei instituţiei penitenciare

referitoare la condiţiile de detenţie care afectează grav drepturile condamnatului sau ale prevenitului) pot fi examinate la sediul instanţei sau la sediul penitenciarului ori prin intermediul teleconferinței.

Această prevedere își găsește detalierea la art. 471 alin. (3^1) din Codul de procedură penală, conform căruia – în cazul soluţionării chestiunilor prevăzute la art. 469, 473^1 şi 473^2 din același Cod prin intermediul teleconferinţei, instanţa de judecată asigură părţilor posibilitatea de a lua cunoştinţă de materialele cauzei. Cererile, demersurile şi materialele pentru soluţionarea chestiunilor privind executarea hotărârilor judecătoreşti se depun la instanţa competentă în număr egal de copii cu numărul părţilor implicate în proces. Transmiterea şi aducerea la cunoştinţă a materialelor pot fi realizate, la cererea părţilor, şi prin intermediul conexiunilor electronice. Condamnatul are dreptul să înainteze cereri, inclusiv de recuzare, să dea explicaţii, să prezinte probe. La solicitarea condamnatului, în camera de teleconferinţă poate fi prezent şi apărătorul.

În afară de aceste cazuri, art. 90 alin. (12) pct. 5) din Codul de procedură penală prevede că martorul are dreptul să fie informat despre posibilitatea audierii, prin intermediul unei teleconferinţe cu imaginea şi vocea distorsionate, astfel încât să nu poată fi recunoscut.

Martorul poate să-și exercite acest drept în ipoteza în care (i) există motive temeinice de a considera că viaţa, integritatea corporală sau libertatea martorului ori a unei rude apropiate a lui sînt în pericol în legătură cu declaraţiile pe care acesta le face într-o cauză penală privind o infracţiune gravă, deosebit de gravă sau excepţional de gravă şi dacă (ii) există mijloacele tehnice necesare. Dacă sunt întrunite aceste condiții, judecătorul de instrucţie sau, după caz, instanţa poate admite, în baza art. 110 alin. (1) din Codul de procedură penală, ca martorul respectiv să fie audiat fără a fi prezent fizic la locul unde se află organul de urmărire penală sau în sala în care se desfăşoară şedinţa de judecată, prin intermediul mijloacelor tehnice.

Conform art. 110 lin. (3) și (4) din Codul de procedură penală, judecătorul de instrucție se va afla în locul unde este audiat, prin intermediul teleconferinței, martorul. Martorului în discuție i se permite să comunice altă informaţie despre identitatea sa decât cea reală. Informaţia despre identitatea reală a martorului şi alte date relevante ce exprimă legătura cauzală dintre fapta săvârşită şi martor se consemnează de către judecătorul de instrucţie într-un proces-verbal separat care se păstrează la sediul instanţei respective în plic sigilat, în condiţii de maximă siguranţă a confidenţialităţii.

Declaraţiile martorului se înregistrează prin mijloace tehnice video şi se consemnează integral în procesul-verbal. Casetele video pe care a fost înregistrată declaraţia martorului, sigilate cu sigiliul instanţei, se păstrează în original la instanţă împreună cu copia procesului-verbal al declaraţiei [4].

Sub acest aspect, învinuitului, inculpatului şi apărătorului acestuia, părţii vătămate i se asigură posibilitatea de a adresa întrebări martorului audiat în condițiile art. 110 din Codul de procedură penală. Și mai important: declarațiile martorului, audiat în condiţiile articolului menționat, pot fi utilizate ca mijloc de probă numai în măsura în care ele sunt confirmate de alte probe [5]. Prin urmare, există suficiente garanții împotriva arbitrariului.

Mai trebuie de precizat că pot fi audiaţi ca martori, în condiţiile art. 110 din Codul de procedură penală, şi investigatorii sub acoperire, alţi participanţi la proces care au obţinut statut de persoană protejată conform Legii cu privire la protecţia martorilor şi altor participanţi la procesul penal [6].

Nu în ultimul rând, Codul de procedură penală prevede la art. 110^1 și cazuri speciale de audiere a martorului minor, care, de asemenea, implică utilizarea unor mijloace tehnice speciale și înregistrarea audio/video a audierii.

Din punct de vedere terminologic, în timp ce Codul de procedură civilă operează cu formula „videoconferință", în Codul de procedură penală s-a dat preferință termenului – „teleconferință". Legislatorul trebuie să fie coerent și, prin urmare, trebuie să utilizeze aceleaşi termen în ambele Coduri, eventual, cel de videoconferință. De asemenea, ar fi oportun să se stabilească în Codul de procedură penală și alte cazuri de audiere a martorilor/altor participanți prin intermediul mijloacelor tehnologiilor informaționale, similar Codului de procedură civilă. În acest sens, prezintă relevanță art. 10 și 11 din al doilea Protocol adițional la Convenția europeană privind asistența reciprocă în materie penală [7], care prevăd posibilitatea audierii martorului sau a expertului judiciar, care se află într-un alt stat și nu poate sau nu este de dorit să se deplaseze în statul unde se desfășoară procesul penal, prin intermediul videoconferinței și, respectiv, al conferinței prin telefon. Aceleași prevederi se conțin și în art. 10 și 11 din Convenția privind asistența reciprocă în materie penală între statele membre ale Uniunii Europene [8]. Prin urmare, există un consens european.

Prevederi normative specifice (cazul Covid-19). În contextul pandemiei provocate de virusul Covd-19, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (în vigoare din 26 mai 2020) [9]. Potrivit art. XXIII din Legea în discuție:

„(1) În scopul asigurării măsurilor de prevenire a răspândirii infecţiei COVID-19 în instituţiile penitenciare, pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică declarate prin Hotărârea Comisiei Naţionale Extraordinare de Sănătate Publică nr. 10 din 15 mai 2020, examinarea cauzelor penale, inclusiv a demersurilor privind emiterea şi prelungirea mandatelor de arestare, şi a chestiunilor ce ţin de executarea pedepselor în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează

doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau în spaţiile corespunzătoare la sediile instituţiilor penitenciare, fără a fi necesar acordul persoanei private de libertate.

(2) Examinarea cauzelor penale prevăzute la alin. (1) se efectuează la sediile instanţelor de judecată numai în cazuri excepţionale.

(3) Instanţa de judecată asigură părţilor posibilitatea de a lua cunoştinţă de materialele cauzei. Transmiterea şi aducerea la cunoştinţă a cererilor, demersurilor şi materialelor pot fi realizate, la cererea părţilor, şi prin intermediul conexiunilor electronice.

(4) Dispunerea examinării cauzelor prin intermediul sistemului de teleconferinţă la sediile instanţelor de judecată sau la sediile instituţiilor penitenciare se efectuează prin încheiere, care nu se supune niciunei căi de atac.

(5) Efectuarea acţiunilor de urmărire penală de către organul de urmărire penală în privinţa persoanelor private de libertate se realizează la sediul instituţiei penitenciare.

(6) Guvernul asigură funcţionalitatea deplină a sistemului de teleconferinţă în incinta instituţiilor penitenciare şi a instanţelor de judecată desemnate pentru examinarea cauzelor penale prevăzute la alin. (1)."

Ridicarea excepției de neconstituționalitate. În cadrul unei cauze penale judecate de Curtea de Apel Chișinău, în care au fost desfăşurate câteva şedinţe de judecată prin intermediul teleconferinţei, un avocat a ridicat excepția de neconstituționalitate a art. XXIII din Legea nr. 69/2020 [10]. În acest sens, autorul excepţiei a afirmat că prevederile art. XXIII alin. (1) din Legea nr. 69/2020, potrivit cărora examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau în spaţiile corespunzătoare la sediile instituţiilor penitenciare, fără a fi necesar acordul persoanei private de libertate, încalcă dreptul la un proces echitabil, în cadrul căruia inculpatul ar trebui să fie asigurat cu toate garanţiile necesare apărării sale. De asemenea, autorul excepţiei a invocat că aceasta normă încalcă dreptul la un proces echitabil, pentru că inculpatul nu poate pleda nemijlocit în faţa instanţei de judecată [11].

Autorul excepţiei a menţionat că, pentru examinarea unor cauze complexe în care sunt cercetate mai multe probe, utilizarea teleconferinţei este riscantă. Totodată, autorul a subliniat că este posibilă întreruperea imaginilor video, iar acest fapt încalcă dreptul inculpatului de a participa în mod nemijlocit la proces [12].

De asemenea, autorul excepţiei a menţionat că, potrivit art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate se efectuează la sediile instanţelor de judecată numai în cazuri ex-

cepţionale. În opinia autorului excepţiei, legislatorul nu a prevăzut criterii în baza cărora pot fi evaluate circumstanţele care justifică examinarea cauzelor penale la sediul instanţelor. Aşadar, autorul i-a solicitat Curţii Constituționale să clarifice conţinutul art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, în sensul elucidării cazurilor excepţionale care justifică desfăşurarea şedinţelor la sediul instanţei [13].

Așadar, în fața Curții Constituționale s-au pus două probleme: (i) dacă prin desfășurarea online a ședințelor de judecată se încalcă sau nu dreptul la un proces echitabil; (ii) dacă este sau nu previzibilă sintagma „cazuri excepționale" din art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020.

Decizia Curții Constituționale. Prima problemă a fost examinată de către Curtea Constituțională prin prisma art. 20 (care garantează dreptul de acces liber la justiție și, implicit, dreptul la un proces echitabil) și 26 (care garantează dreptul la apărare) din Constituție.

În acest sens, Curtea Constituțională a făcut apel la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, conform căreia desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul teleconferinţei nu este, ca atare, incompatibilă cu noţiunea de proces public şi echitabil, dar trebuie să se asigure faptul că persoana poate urmări procesul şi este ascultată fără impedimente tehnice. De asemenea, trebuie să se asigure o comunicare eficientă şi confidenţială cu un avocat (*Marcello Viola v. Italia*, 5 octombrie 2006, § 67-77; *Sakhnovskiy v. Rusia* [MC], 2 noiembrie 2010, § 98) [14].

Din analiza normelor contestate, Curtea Constituțională nu a putut identifica vreo restrângere a dreptului la apărare. Acestea nu excludeau întâlnirile confidenţiale cu apărătorul până la data şedinţei, nu excludeau asistarea apărătorului la locul aflării deţinutului în timpul desfăşurării şedinţei prin intermediul sistemului de teleconferinţă sau posibilitatea participării, spre exemplu, a doi apărători în mod concomitent, unul în sala de şedinţe şi altul la locul aflării deţinutului [15].

De asemenea, potrivit Curții Constituționale, aspectele referitoare la pretinsele deficienţe tehnice în procesul desfăşurării şedinţei nu ţin de constituţionalitatea normelor contestate, ci de punerea lor în practică de către autorităţile competente [16].

Mai mult, Curtea Constituțională a constatat că, în primăvara anului 2020, în Europa, mai multe state au implementat în sistemele lor desfăşurarea şedinţelor de judecată, inclusiv în cauzele penale, prin intermediul teleconferinţelor. Acest procedeu a fost recomandat de diverse instituţii internaţionale. Spre exemplu, în „Principiile pentru criza de Covid-19", elaborate de Institutul European de Drept (European Law Institute), se menţionează, între altele, că „[p]uterea judecătorească trebuie să facă tot ce este posibil, în mod rezonabil, pentru a continua să-şi desfăşoare procedurile şi şedinţele recurgând în special la videoconferinţe securi-

zate şi alte mijloace de conexiune la distanţă, în cazurile în care instanţele dispun de acestea. În orice caz, sistemul judiciar ar trebui să menţină un nivel minim de funcţionare pentru a trata cauzele de urgenţă, pentru a salvgarda preeminenţa dreptului şi pentru a furniza remedii de drept adecvate părţilor, astfel încât să nu fie aduse atingeri dreptului la un proces echitabil, în special drepturilor apărării. Restricţiile funcţionării sistemului judiciar trebuie ridicate imediat din moment ce situaţia de urgenţă provocată de Covid-19 o permite" [17].

Astfel, Curtea Constituțională a conchis că examinarea cauzelor penale în privinţa persoanelor private de libertate doar prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică, declarată prin Hotărârea Comisiei Naţionale Extraordinare de Sănătate Publică nr. 10 din 15 mai 2020, nu era aptă, *per se*, să încalce dreptul la un proces echitabil. Această măsură temporară a fost justificată de starea de urgenţă în sănătate publică la data adoptării legii, inclusiv de importanţa protecţiei sănătăţii persoanelor private de libertate [18].

Prin urmare, potrivit Curții Constituționale, desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul teleconferinței nu reclamă, în abstract, o problemă din perspectiva art. 20 şi 26 din Constituţie.

Referitor la aspectul legat de clarificarea conţinutului art. XXIII alin. (2) din Legea nr. 69/2020, în sensul elucidării cazurilor excepţionale care justifică desfăşurarea şedinţelor la sediul instanţei, Curtea Constituțională a reţinut că interpretarea şi aplicarea dispoziţiilor legale la situaţii concrete depăşeşte sfera controlului de constituţionalitate şi reprezintă o competenţă a instanţelor judecătoreşti [19].

Sub acest aspect, Curtea Constituțională a reiterat că legislaţia procesual-penală nu poate să exceleze în texte explicative. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept există un element inevitabil de interpretare judiciară, inclusiv într-o normă de drept penal procesual. Aşadar, rezolvarea problemei cu privire la caracterul „excepţional" al cauzelor care justificau desfăşurarea şedinţelor de judecată la sediul instanţei le revenea instanţelor de judecată, în funcţie de complexitatea cauzei, starea de sănătate a participanţilor etc. Astfel, Curtea Constituțională nu a atestat, referitor la acest aspect, vreo problemă de constituţionalitate [20].

Din aceste motive, Curtea Constituțională a declarat inadmisibilă sesizarea privind excepţia de neconstituționalitate a art. XXIII alin. (1) şi (2) din Legea nr. 69/2020.

Decizia Curții Constituționale se bazează pe jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Totuși, spre deosebire de Curtea Europeană a Drepturilor Omului care judecă cazuri concrete, Curtea Constituțională exercită un control în

abstract al normelor contestate din perspectiva Constituției. Prin urmare, nu este exclus ca prin modul în care a fost desfășurată ședința de judecată online să se încalce dreptul la un proces echitabil. Desigur, instanțelor de judecată le revine sarcina să asigure respectarea dreptului în discuție.

Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Curtea Europeană a Drepturilor Omului a fost chemată de mai multe ori să verifice dacă în anumite cazuri particulare s-a încălcat sau nu dreptul la un proces echitabil și, în special, dreptul la apărare, atunci când ședințele de judecată au avut loc online.

Spre exemplu, în cazul *Marcello Viola v. Italia*, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat că desfășurarea ședințelor de judecată prin intermediul videoconferinței nu este interzisă de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, însă trebuie să urmărească un scop legitim și să asigure examinarea probelor conform exigențelor dreptului la un proces echitabil [21].

Sub acest aspect, Curtea a subliniat că desfășurarea ședințelor de judecată prin intermediul videoconferinței era prevăzută de lege.

Cu privire la scopul legitim, Curtea a reținut că inculpatul „a fost acuzat de infracţiuni grave legate de activitățile mafiei (e.g., omor). Lupta împotriva acestui flagel poate necesita, în anumite cazuri, adoptarea de măsuri menite să protejeze, în special, siguranța și ordinea publică și să prevină alte infracțiuni. Cu structura sa ierarhică rigidă și reguli foarte stricte și puterea sa substanțială de intimidare bazată pe regula tăcerii și dificultatea de a-și identifica adepții, mafia reprezintă un fel de forță criminală de opoziție capabilă să influențeze direct sau indirect viața publică și să se infiltreze în instituții. Prin urmare, nu este nerezonabil să considerăm că membrii săi pot, chiar și prin simpla lor prezență în sala de judecată, să exercite presiuni nejustificate asupra altor părți din procedură, în special asupra victimelor și al *pentiti*" (i.e., persoane care au făcut parte din mafia, însă care au decis să coopereze cu autoritățile) [22]. În consecință, Curtea a considerat că participarea inculpatului la ședințele de judecată prin videoconferință a urmărit scopuri legitime în baza Convenției, și anume: prevenirea dezordinii, prevenirea infracțiunilor, protecția martorilor și a victimelor infracțiunilor cu privire la drepturile lor la viață, libertate și securitate și respectarea cerinței „termenului rezonabil" în cadrul procedurilor judiciare [23].

În continuare, Curtea de la Strasbourg a examinat dacă desfășurarea procedurii a respectat dreptul la apărare. Aici Curtea a reținut că inculpatul a avut o conexiune audiovizuală care i-a permis să vadă persoanele prezente în sala de judecată și să audă ce spun ele. De asemenea, inculpatul a putut fi văzut și audiat de celelalte părți, judecător și martori și a avut ocazia să facă declarații în fața instanței de la locul său de detenție. Desigur, este posibil ca, din cauza unor probleme tehnice, legătura dintre sala de audiere și locul de detenție să nu fie ideală și, astfel, să

rezulte dificultăți în transmiterea vocii sau a imaginilor. Totuși, în prezenta cauză, nici inculpatul și nici apărătorul său nu au învederat instanța despre existența unor dificultăți tehnice [24]. Curtea a constatat că inculpatul a putut comunica și telefonic cu avocatul său. În fine, Curtea a reținut că apărătorul inculpatului a avut dreptul de a fi prezent acolo unde se afla clientul său și de a discuta cu acesta în mod confidențial. De asemenea, inculpatul putea să aibă și un apărător care să se afle în sala de judecată. Nu a existat nimic care să sugereze că, în speță, inculpatul nu ar fi putut comunica cu apărătorul său în mod confidențial [25].

În aceste condiții, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că participarea inculpatului prin videoconferinţă la şedinţele de judecată nu a dezavantajat substanţial apărarea în comparaţie cu celelalte părţi ale procesului (i.e., acuzarea) şi că inculpatul a avut posibilitatea de a-și exercita drepturile inerente conceptului de proces echitabil, astfel cum sunt garantate la art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului [26].

O concluzie similară a fost avansată în cazul *Golubev v. Rusia*. În acest caz, inculpatul a participat (fiind în detenție), prin intermediul videoconferinței, doar la ședințele din fața Curții Supreme de Justiție [27]. El s-a plâns la Curtea Europeană că i s-a încălcat dreptul la un proces echitabil. Curtea a declarat cererea persoanei vizate ca inadmisibilă, din următoarele motive.

În primul rând, Curtea a reținut că inculpatul nu a solicitat prezența sa personală la ședințele Curții Supreme, deși dreptul intern prevedea în mod clar că o astfel de cerere ar trebui făcută în prealabil în recursul său. Nimic nu sugera că o astfel de cerere ar eșua în mod necesar. În plus, nu a existat nicio dovadă că inculpatul s-a opus audierii prin intermediul videoconferinței [28].

În al doilea rând, Curtea a notat că cei doi avocați ai inculpatului au fost prezenți la ședința Curții Supreme și ar fi putut susține sau extinde argumentele apărării. Este adevărat că în timpul ședinței inculpatul nu a putut comunica cu avocații săi în privat. În alte circumstanțe, ar putea pune apărarea într-o poziție nefavorabilă față de acuzare. Cu toate acestea, în speță, inculpatul a putut să se consulte cu avocatul său în privat înainte de audiere. Mai mult, întrucât inculpatul avea doi avocați, el putea alege pe unul dintre ei pentru a-l asista în centrul de detenție în timpul audierii și pentru a se consulta cu el în privat. Nu există nimic în dreptul intern care să împiedice acest lucru și inculpatul nu susține că un astfel de aranjament era imposibil în practică [29].

În al treilea rând, chiar presupunând că inculpatul nu a avut altă opțiune decât să participe la ședință printr-un sistem de comunicație video, Curtea a reamintit că prezența fizică a unui acuzat în sala de judecată este extrem de dezirabilă, dar nu este un scop în sine. Acest lucru servește mai degrabă obiectivului general de a asigura echitatea procedurilor, luate în ansamblu. Curtea a constatat în acest sens

că sfera de examinare a cauzei de către Curtea Supremă a fost oarecum limitată. Curtea Supremă nu a examinat nicio probă nouă, ci doar a analizat constatările instanței de fond pe baza materialelor de la dosarul cauzei, a audiat pozițiile și argumentele părților. Toate probele au fost disponibile apărării și ar fi putut pregăti în prealabil argumentele corespunzătoare. În ceea ce privește pozițiile orale ale părților, este de remarcat că inculpatul a putut să facă observații orale și să adreseze întrebări participanților la procedură. El nu a susținut că sistemul a funcționat necorespunzător sau că i-a limitat în orice alt mod capacitatea de a participa activ la procedură [30].

Așadar, Curtea a concluzionat că, în circumstanțele particulare ale cazului, inculpatul s-a putut bucura pe deplin de drepturile sale în baza art. 6 § 1 și § 3 din Convenție, chiar dacă nu a fost cu prezența fizică la Curtea Supremă.

În cazurile de mai sus, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că există suficiente garanții, astfel încât persoana să-și exercite drepturile sale în mod practic și efectiv.

În schimb, Curtea a ajuns la o concluzie diametral opusă în mai multe cauze. Spre exemplu, în *Shulepov v. Rusia*, Curtea a stabilit că inculpatul s-a prezentat în fața instanței de apel prin videoconferință de la penitenciar, iar procurorul s-a prezentat personal în sala de judecată. Prin urmare, comunicarea inculpatului cu instanța, fără nicio reprezentare în sala de judecată, a fost într-un anumit dezavantaj [31]. În acest caz, pentru Curtea Europeană a Drepturilor Omului a avut o pondere decisivă faptul că inculpatul nu a avut vreun apărător în apel, în ciuda gravității infracțiunilor (omor și tâlhărie) și a pedepsei penale aplicabile (19 ani de închisoare), și că instanța de apel avea o competență deplină, ea putea să examineze orice aspect de fapt și de drept și să caseze/modifice sentința primei instanțe [32]. Astfel, Curtea a decis că a fost încălcat art. 6 § 1 (conform căruia orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil) în coroborare cu art. art. 6 § 3 lit. c) (conform căruia, orice acuzat are dreptul să se apere el însuși sau să fie asistat de un apărător ales de el și, dacă nu dispune de mijloacele necesare remunerării unui apărător, să poată fi asistat gratuit de un avocat din oficiu, atunci când interesele justiției o cer) din Convenție.

De asemenea, în cazul *Sakhnovskiy v. Rusia* Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut încălcarea acelorași articole din Convenție. De data aceasta, Curtea a constatat că inculpatul a putut să comunice cu avocatul nou desemnat, prin intermediul videoconferinței, timp de cincisprezece minute înainte de începerea ședinței. Mai mult, Curtea s-a îndoit de faptul dacă comunicarea prin legătură video a oferit suficientă confidențialitate. Guvernul nu a explicat de ce a fost imposibil să se facă aranjamente diferite pentru asigurarea asistenței juridice a inculpatului. Ea a acceptat că transportarea inculpatului de la Novosibirsk la Moscova

pentru o întâlnire cu avocatul său ar fi fost o operațiune îndelungată și costisitoare. Subliniind importanța centrală a unei asistențe juridice eficace, Curtea a trebuit să examineze dacă, având în vedere acest obstacol geografic particular, Guvernul a întreprins măsuri apte să compenseze suficient limitările drepturilor inculpatului. În această privință, Curtea a notat că nimic nu a împiedicat autorităţile să organizeze cel puţin o convorbire telefonică între inculpat și avocatul nou desemnat înainte de audiere. Nimic nu a împiedicat autoritățile să numească un avocat din Novosibirsk care ar fi putut să-l viziteze pe inculpatul în centrul de detenție și să fie alături de el în timpul audierii. În subsecvent, nu este clar de ce Curtea Supremă nu a încredințat reprezentarea inculpatului avocatului care l-a apărat deja în fața instanței de primă instanță și care a contestat sentința primei instanțe. În cele din urmă, Curtea Supremă ar fi putut amâna ședința din oficiu, astfel încât să-i acorde inculpatului suficient timp pentru a discuta cazul cu avocatul nou desemnat [33].

Această abordare a fost reiterată, cu ajustările de rigoare, și în *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia* [34].

În aceste ultime două cazuri (*Sakhnovskiy v. Rusia* și *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia*), Curtea Europeană a Drepturilor Omului a schimbat accentele. În timp ce în *Marcello Viola v. Italia* și în *Golubev v. Rusia* inculpatului și apărătorului acestuia le-a revenit sarcina să pretindă/demonstreze că desfășurarea ședinței prin intermediul videoconferinței ar împiedica sau ar împovăra exercitarea dreptului la apărare, dimpotrivă, în *Sakhnovskiy v. Rusia* și *Gorbunov și Gorbachev v. Rusia* Guvernului i-a revenit sarcina să demonstreze că a întreprins toate măsurile necesare ca să nu să se încalce dreptul la o asistență juridică efectivă. În orice caz, ideea centrală care decurge din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului este următoarea: desfășurarea ședințelor de judecată online trebuie să fie justificată, să asigure o comunicare confidențială și să asigure exercitarea dreptului la apărare în mod efectiv.

Concluzii. Desfășurarea ședințelor de judecată online a devenit un „colac salvator" pentru examinarea unor cauze, mai ales în contextul pandemiei provocate de virusul Covid-19.

Nici Constituția, nici Convenția Europeană a Drepturilor Omului nu interzic, *per se*, desfășurarea ședințelor de judecată online. O asemenea posibilitate trebuie să fie prevăzută de lege, să fie justificată și să asigure exercitarea drepturilor persoanei în mod practic și efectiv.

Instanțele de judecată le revine sarcina să asigure respectarea dreptului la un proces echitabil, în particular, ca părțile să aibă posibilitatea de a participa efectiv la proces (să participe la examinarea probelor, audierea martorilor, să adreseze întrebări, etc.), precum și să existe o comunicare confidențială între justițiabil și avocatul/apărătorul acestuia, fără impedimente tehnice.

Prin urmare, în măsura în care aceste garanții sunt respectate, nu va exista o încălcare a dreptului la un proces echitabil și a dreptului la apărare.

***Referințe bibliografice*:**

1. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a computerised system for communication in crossborder civil and criminal proceedings (e-CODEX system) and amending Regulation (EU) 2018/1726. Disponibil: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9005-2021-INIT/en/pdf
2. Spre exemplu, a se vedea Case of *Vegotex International S.A. v. Belgium* [GC], Application no. 49812/093, Judgment of November 2022, § 9. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-220415
3. Conform art. 469 alin. (1) din Codul de procerură penală, la executarea pedepsei, instanţa de judecată soluţionează chestiunile cu privire la schimbările în executarea unor hotărâri, şi anume:
   1) liberarea condiţionată de pedeapsă înainte de termen (art. 91 din Codul penal);
   2) înlocuirea părţii neexecutate din pedeapsă cu o pedeapsă mai blândă (art. 92 din Codul penal);
   3) liberarea de la executarea pedepsei penale a persoanelor grav bolnave (art. 95 din Codul penal);
   4) amânarea executării pedepsei pentru femeile gravide şi persoanele care au copii în vârstă de până la 8 ani (art. 96 din Codul penal), anularea amânării executării pedepsei de către acestea, liberarea lor de pedeapsă, înlocuirea pedepsei sau trimiterea pentru executare a pedepsei neexecutate;
   5) reabilitarea judecătorească (art. 112 din Codul penal);
   6) schimbarea categoriei penitenciarului (art. 72 din Codul penal);
   7) înlocuirea amenzii cu muncă neremunerată în folosul comunităţii sau închisoare (art. 64 din Codul penal);
   8) înlocuirea muncii neremunerate în folosul comunităţii cu închisoare (art. 67 din Codul penal);
   9) anularea condamnării cu suspendarea condiţionată a executării pedepsei sau, după caz, a liberării condiţionate de pedeapsă înainte de termen, cu trimiterea condamnatului pentru executarea pedepsei neexecutate (art. 90 şi 91 din Codul penal);
   10) căutarea persoanelor condamnate care se ascund de organele care pun în executare pedeapsa;
   11) executarea sentinţei în cazul existenţei altor hotărâri neexecutate,

dacă aceasta nu a fost soluţionată la adoptarea ultimei hotărâri;
12) computarea arestării preventive sau a arestării la domiciliu, dacă aceasta nu a fost soluţionată la adoptarea hotărârii de condamnare;
13) prelungirea, schimbarea sau încetarea aplicării măsurii de constrângere cu caracter medical alienaţilor (art. 101 din Codul penal);
13[1]) internarea forţată într-o instituţie ftiziopneumologică (art. 96[1] din Codul penal);
14) liberarea de pedeapsă sau uşurarea pedepsei în temeiul adoptării unei legi care are efect retroactiv ori ameliorarea, în alt mod, a situaţiei (art. 10 şi 10[1] din Codul penal), precum şi excluderii din hotărârea de condamnare a unor capete de acuzare dacă persoana condamnată a fost extrădată;
15) liberarea de pedeapsă în temeiul actului amnistiei sau stingerea executării pedepsei (art.295 din Codul de executare);
16) liberarea de executare a pedepsei în legătură cu expirarea termenelor de prescripţie ale executării sentinţei de condamnare (art. 97 din Codul penal);
17) explicarea suspiciunilor sau neclarităţilor care apar la punerea în executare a pedepselor;
17[1]) constatarea condiţiilor de detenţie a condamnaţilor;
18) alte chestiuni prevăzute de lege care apar în procesul executării pedepselor de către condamnaţi.

4. *A se vedea:* art. 110 alin. (7) din Codul de procedură penală.
5. *A se vedea:* art. 110 alin. (6) și (8) din Codul de procedură penală.
6. *A se vedea:* art. 110 alin. (9) din Codul de procedură penală.
7. Second Additional Protocol to the European Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters (ETS No. 182). Disponibil: https://rm.coe.int/168008155e
8. Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States of the European Union. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:C2000/197/01
9. Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2020, nr. 124-125.
10. În acest sens, a se vedea: Sesizarea nr. 181g din 27 iulie 2021 privind excepția de neconstituționalitate a prevederilor articolului XXIII alin. (1) și (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgență în sănătate publică și modificarea unor acte normative. Disponibil: https://www.constcourt.md/ccdocview.

php?l=ro&tip=sesizari&docid=1626
11. A se vedea § 10 din Decizia Curții Constituționale nr. 126 din 5 august 2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 181g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului XXIII alineatele (1) şi (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 212-218.
12. *Ibidem*, § 11.
13. *Ibidem*, § 14.
14. *Ibidem*, § 32.
15. *Ibidem*, § 33.
16. *Ibidem*, § 34.
17. ELI Principles for the COVID-19 Crisis. Disponibil: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf
18. A se vedea § 36 din Decizia Curții Constituționale nr. 126 din 5 august 2021 de inadmisibilitate a sesizării nr. 181g/2021 privind excepţia de neconstituţionalitate a articolului XXIII alineatele (1) şi (2) din Legea nr. 69 din 21 mai 2020 cu privire la instituirea unor măsuri pe perioada stării de urgenţă în sănătate publică şi modificarea unor acte normative (desfăşurarea şedinţelor de judecată prin intermediul sistemului de teleconferinţă în perioada stării de urgenţă în sănătate publică). În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2021, nr. 212-218.
19. *Ibidem*, § 38.
20. *Ibidem*, § 39.
21. Case of *Marcello Viola v. Italy*, Application no. 45106/04, Judgment of 5 October 2006, § 66. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77246
22. *Ibidem*, § 71.
23. *Ibidem*, § 72.
24. *Ibidem*, § 73-74.
25. *Ibidem*, § 41, § 75.
26. *Ibidem*, § 76.
27. Case of *Golubev v. Russia* (dec.), Application no. 26260/02, Decision of 9 November 2006. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78357
28. *Ibidem*.

29. *Ibidem*.
30. *Ibidem*.
31. Case of *Shulepov v. Russia*, Application no. 15435/03, Judgment of 26 June 2008, § 35. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87229
32. *Ibidem*, § 34.
33. Case of *Sakhnovskiy v. Russia* [GC], Application no. 21272/03, Judgment of 2 November 2010, §§ 99-107. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-101568
34. Case of *Gorbunov and Gorbachev v. Russia*, Applications nos. 43183/06 and 27412/07, Judgment of 1 March 2016. Disponibil: https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160993

CZU: 342.51:35.08:004.77(478) https://doi.org/10.59295/daj2022.19

IMPORTANȚA FUNCȚIONĂRII ÎN REPUBLICA MOLDOVA A REGISTRULUI ÎMPUTERNICIRILOR DE REPREZENTARE – MPOWER

THE IMPORTANCE OF THE OPERATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA OF THE REGISTER OF POWERS OF REPRESENTATION – MPOWER

Ion Mihalaș, Institutul Național al Justiției, e-mail: ion.mihalas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0178-2724

Abstract: The article presents the main advantages of the implementation in the Republic of Moldova the automated information system „Register of powers of representation based on the electronic signature (MPower). The objectives of the research are determining the social, legal and technical nature of the MPower service. The MPower service, represents an information system consisting of a set of resources and information technologies, technical means of program and methodologies, located in interconnection, intended for the recording of powers of representation based on the signature electronic, granted by individuals or legal entities to other individuals or legal entities. Also, we referred to some aspects related to the impact of information and communication technologies in the sphere of public administration, which is causing rapid and multiple transformations.

Keywords: *digitalization, information technologies, electronic services, AGE, MPower*

Dezvoltarea serviciilor electronice pentru cetățeni și mediul de afaceri din ultimii ani a mărit, pe alocuri chiar în mod semnificativ, numărul tranzacțiilor efectuate în mediul online, dar a identificat și o serie de lacune ale acestor servicii. Una dintre acestea este faptul că, deși există servicii care sunt prestate exclusiv online, la etapa actuală nu este implementată funcționalitatea de împuternicire pentru utilizatorii finali pe anumite operațiuni posibil a fi efectuate în cadrul sistemelor informaționale și/sau acestea sunt restricționate cu diferite drepturi, cum ar fi dreptul de semnare electronică și expediere a rapoartelor/informațiilor sau dreptul exclusiv de creare a rapoartelor, fără drept de semnare, etc.

În unele cazuri, autoritățile publice și prestatorii de servicii creează registre specializate unde țin aceste împuterniciri de reprezentare. Totuși aceste registre sunt utilizate doar la nivel departamental și nu ușurează experiența utilizatorilor în ceea ce privește tranzacțiile online cu autoritățile publice [1].

Practica anterioară aplicată pentru a rezolva problemele menționate supra consta în crearea certificatelor cheilor publice pentru persoanele juridice, care conțineau numărul de identificare a persoanei juridice (IDNO), numărul de identificare a persoanei fizice (IDNP) și funcția deținută de această persoană în cadrul organizației. În lipsa unui mecanism de revocare și/sau reemitere a acestor certificate, persoanele juridice erau vulnerabile, deoarece la concedierea sau destituirea din funcție a persoanei fizice indicate în astfel de certificate, aceasta putea efectua tranzacții o perioadă semnificativă de timp, considerate cu forță juridică până în momentul depistării informației despre revocarea unor astfel de certificate.

De asemenea, în cazul unor servicii de care cetățenii ar putea beneficia prin intermediul unei persoane împuternicite, mecanismele anterioare de acordare a unor împuterniciri de reprezentare presupuneau interacțiunea, după caz, fie cu un notar, în vederea întocmirii unei procuri autentificate notarial, fie cu un reprezentant al prestatorului de servicii. Spre exemplu, ridicarea cazierului judiciar putea fi realizată personal de solicitantul serviciului respectiv sau prin intermediul unui împuternicit. Astfel, pentru ridicarea cazierului, împuternicitul trebuia să meargă la prestatorul serviciului respectiv cu o procură autentificată notarial.

Solicitarea procurilor autentificate notarial în contextul prestării unor servicii, în detrimentul unei împuterniciri de reprezentare neautentificate, este generată de necesitatea asigurării că semnăturile sunt adevărate, ceea ce contribuie la evitarea unor fraude. Utilizarea procurilor autentificate notarial pentru accesarea în numele reprezentatului a unor servicii, fie publice, fie private, generează eforturi financiare suplimentare și tergiversează prestarea serviciului.

Prin utilizarea Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice (MPower)" (în continuare – SIA „MPower") ca mecanism pentru acordarea împuternicirilor de reprezentare pentru care legislația nu prevede necesitatea autentificării notariale, se reduc riscurile de fraudare a semnăturilor și cheltuielile reprezentatului. În acest context, SIA „MPower" reprezintă o soluție eficientă de rezolvare a acestor probleme, prin oferirea unui mecanism sigur, flexibil și comod de gestiune a împuternicirilor de reprezentare de către persoanele fizice și persoanele juridice, cu posibilitatea de verificare a existenței și validității acestor împuterniciri de către autoritățile publice ale Republicii Moldova.

SIA „MPower" reprezintă un sistem informațional constituit dintr-un ansamblu de resurse și tehnologii informaționale, mijloace tehnice de program și metodologii, aflate în interconexiune, destinate consemnării împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice, acordate de către persoane fizice sau persoane juridice altor persoane fizice sau persoane juridice.

Scopul creării SIA „MPower" constă în formarea resursei informaționale

(Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice) care conține informația referitoare la împuternicirile de reprezentare acordate de către persoanele fizice și persoanele juridice de drept public sau de drept privat. SIA „MPower" oferă persoanelor fizice și persoanelor juridice de drept public sau de drept privat un mecanism eficient, fiabil și modern de acordare, verificare a valabilității și revocare a împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice.

Obiectivele de bază specifice stabilite pentru SIA „MPower" sunt:

1) simplificarea procesului de acordare și revocare a împuternicirilor de reprezentare;
2) reducerea costurilor de acordare a împuternicirilor de reprezentare;
3) automatizarea procesului de înregistrare în sistemele informaționale ale autorităților publice a împuternicirilor de reprezentare acordate.

Sarcinile de bază realizate de SIA „MPower" sunt:

1) crearea și semnarea împuternicirilor de reprezentare semnate electronic;
2) verificarea validității împuternicirilor de reprezentare semnate electronic;
3) ținerea în formă electronică a Registrului;
4) asigurarea confidențialității, securității și protecției datelor cu caracter personal conținute în împuternicirile de reprezentare;
5) generarea de statistici și rapoarte;
6) asigurarea interconexiunii cu alte sisteme informaționale de stat în scopul verificării împuternicirilor de reprezentare.

În termeni uzuali, **MPower** este un serviciu guvernamental prin care o persoană fizică sau juridică (Reprezentat) poate împuterniciri o altă persoană fizică sau juridică (Reprezentant) să acționeze în numele și pe seama sa la obținerea unui serviciu de la un prestator. Unele tipuri de împuterniciri admit participarea la acordarea împuternicirii unor persoane terțe, în calitate de Cosemnatar.

Instituția Publică „Agenția de Guvernare Electronică", este posesorul și deținătorul Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice, care asigură implementarea, funcționarea și dezvoltarea SIA „MPower". Cadrul legal al funcționării Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice este stipulat în Legea nr. 91/2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic [2]. Conceptul Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice" (MPower) și Regulamentul privind modul de ținere a Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice este aprobat prin Hotărârea Guvernului R.Moldova nr. 375/2020.

Serviciul MPower poate fi accesat prin intermediul portalului http://mpower.gov.md. Accesarea portalului este disponibilă atât prin autentificare cât și fără

autentificare. Autentificarea în MPower se face prin Serviciul electronic guvernamental de autentificare şi control al accesului (MPass) și necesită semnătura electronică.

Împuternicirea de reprezentare electronică acordată prin intermediul SIA MPower se bazează pe utilizarea semnăturii electronice și este emisă în conformitate cu prevederile Codului Civil al Republicii Moldova [3] și a Legii nr. 91/2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic. Reprezentatul este o persoană fizică sau juridică care are semnătură electronică și a primit codul de autorizare în cazul persoanelor juridice IDNO sau cod fiscal și persoanelor fizice IDNP sau cod fiscal. Reprezentantul poate fi orice persoană fizică sau juridică ce deține acte permisive în Republica Moldova.

Drept exemple de servicii publice care pot fi prestate datorită MPower sunt: împuternicire pentru depunerea cererii și ridicarea plăcilor de înmatriculare pentru vehicule; împuternicire pentru depunerea actelor în original pentru înmatricularea în instituția de învățământ superior; împuternicire pentru depunerea cererii și ridicarea adeverințelor ce conțin date din Registrul de stat al conducătorilor de vehicule; împuternicire pentru depunerea cererii și ridicarea certificatelor; împuternicire pentru depunerea cererii și ridicarea extraselor privind starea civila (naștere, căsătorie, deces și altele), inclusiv extraselor multilingve; ridicare de trimiteri poștale înregistrate: trimiterile poștei de scrisori, colete poștale. Astfel, acordarea împuternicirilor de reprezentare se poate face autonom, fără asistența din partea serviciilor notariale, este gratuit, reduce costurile și timpul de acordare.

Sistemele informaționale de stat sunt foarte ușor de gestionat pentru că ele sunt integrate și se află în interconexiune. MPower se bazează pe serviciile MPass, MSign, MNotify, MLog, MConnect, MCabinet și MCloud. Noua platformă de guvernare digitală se înscrie în seria de servicii menite să îmbunătățească performanța guvernării în Republica Moldova și să reducă costurile și birocrația și să aducă serviciile publice mai aproape de necesitățile cetățeanului.

Utilizarea serviciului Mpower prezintă un șir de beneficii, cum ar fi:

- Acordarea unei împuterniciri de reprezentare într-un mod simplu, sigur și independent;
- Reducerea efortului financiar și al timpului, necesar pentru acordarea unei împuterniciri de reprezentare;
- Recunoașterea și acceptarea împuternicirilor de reprezentare de toate instituțiile de stat;
- Posibilitatea de verificare – 24/7 a valabilității împuternicirilor de reprezentare acordate;
- Posibilitatea de integrare în sistemele informaționale pentru verificarea automată a împuternicirilor de reprezentare acordate;

- Notificarea prin e-mail, în regim real de timp, despre schimbarea statutului împuternicirii acordate;
- Utilizarea SIA Mpower este gratuită.

Accesând site-ul, fiecare utilizator poate verifica ce tipuri de împuterniciri se pot face la momentul de față, poate verifica starea împuternicirilor efectuate sau primite, precum și crea împuterniciri noi. Pe platforma MPower sunt disponibile mai mult de 20 tipuri de împuternicire pentru obținerea serviciilor de la Agenția Servicii Publice, MAI: Serviciul Tehnologii Informaționale, „Poșta Moldovei", Camera de Comerț și Industrie. Lista urmează a fi completată cu alte servicii conexe de la instituții publice din Moldova, care conlucrează cu cetățenii, precum FISC, CNAS, CNAM și altele.

Prestatorii de servicii, în funcție de specificul serviciilor, în scopul facilitării procesului de acordare a împuternicirilor de reprezentare, utilizate în contextul serviciilor respective, creează tipuri de împuterniciri definite. Tipul de împuternicire definită este un model (șablon) de împuternicire, asociat unui prestator de servicii și unui serviciu prestat de către acesta.

Reprezentatul, în baza tipurilor de împuterniciri definite în SIA „MPower", acordă o împuternicire de reprezentare, care conține un drept sau un set de drepturi, unei alte identități reprezentant, permițând astfel părții împuternicite noi competențe. Împuternicirea de reprezentare are un ciclu de viață, trecând prin diferite stări: redactat/șters, creat, semnat, acceptat/respins, suspendat/revocat, vizualizat și validat.

Fiecare împuternicire de reprezentare este semnată de reprezentat. Împuternicirile de reprezentare se semnează cu semnătura electronică avansată calificată de către administrator/reprezentantul împuternicit în numele persoanei juridice de drept public sau de drept privat și, respectiv, de către persoana fizică în nume propriu. Opțional, în funcție de obiectul împuternicirii de reprezentare, este posibil ca unele împuterniciri de reprezentare să fie semnate, de exemplu, de către un martor. Împuternicirile de reprezentare pentru valabilitatea cărora legea sau un act juridic prevede obligativitatea semnării de două sau mai multe persoane se cosemnează electronic de către acestea. Reprezentatul poate revoca sau suspenda împuternicirea de reprezentare acordată de el. De asemenea, reprezentantul poate accepta sau respinge împuternicirea de reprezentare prin care îi sunt acordate anumite împuterniciri.

Împuternicirile de reprezentare sunt valabile începând cu momentul semnării lor în Registru sau cu o altă dată ulterioară, indicată de reprezentat, și încetează în condițiile Codului civil al Republicii Moldova nr. 1107/2002.

Prestatorul de servicii verifică validitatea împuternicirii de reprezentare acordate în contextul serviciilor pe care le prestează. Verificarea poate fi realizată

de către un operator sau sistem informațional al prestatorului de servicii prin intermediul unei interfețe programatice a SIA „MPower”.

În cadrul SIA „MPower” se asigură generarea și păstrarea înregistrărilor de audit ale securității pentru operațiunile de prelucrare a datelor cu caracter personal, în condițiile capitolului VIII din Cerințele față de asigurarea securității datelor cu caracter personal la prelucrarea acestora în cadrul sistemelor informaționale de date cu caracter personal, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 1123/2010. Înregistrările de audit ale operațiunilor și rezultatele acestora pot fi accesate de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal și puse la dispoziția acestuia în scopul investigării potențialelor încălcări ale regimului de prelucrare/protecție a datelor cu caracter personal.

Din motive de securitate, sesiunea de lucru în SIA „MPower” se blochează la solicitarea utilizatorului sau automat, după maximum 15 minute de perioadă inactivă a utilizatorului, fapt care face imposibil accesul de mai departe până în momentul când utilizatorul deblochează sesiunea de lucru prin metoda trecerii repetate a procedurilor de identificare și autentificare.

Reprezentatul, pentru acordarea împuternicirii de reprezentare, completează în mod obligatoriu datele cu privire la reprezentant, datele cu privire la prestatorul de servicii în contextul serviciilor căruia se acordă împuternicirile și datele referitoare la obiectul și perioada de valabilitate a împuternicirii de reprezentare. După introducerea completă sau parțială a datelor menționate, împuternicirii de reprezentare i se atribuie un cod unic de identificare complex (alfanumeric), generat în mod aleatoriu de SIA „MPower”. Codul unic de identificare atribuit împuternicirii de reprezentare este unic, invariabil și nu poate fi atribuit altor împuterniciri de reprezentare, inclusiv după radierea acesteia din Registru.

Înregistrarea în Registru a împuternicirii de reprezentare se realizează în momentul semnării acesteia de către semnatar prin intermediul serviciului guvernamental integrat de semnătură electronică (MSign). Împuternicirea de reprezentare deținută în registrele și sistemele informaționale ale instituțiilor/autorităților publice este înregistrată în Registru în momentul realizării importului acesteia în cadrul SIA „MPower”.

Accesul la datele din Registru este condiționat de rolul utilizatorului. Astfel, registratorul are acces tehnic la datele din Registru, ceea ce presupune introducerea, modificarea și radierea datelor înregistrate de acesta. Ceilalți utilizatori au acces informațional la datele din Registru, ceea ce presupune vizualizarea datelor numai în formatul individual permis pentru fiecare utilizator în parte. În unele cazuri registratorul poate avea rol de utilizator cu acces limitat informațional la date.

Este interzisă utilizarea datelor din Registru în scopuri contrare legii. În context, datele cu caracter personal ale persoanelor fizice se utilizează în temeiul legislației privind protecția datelor cu caracter personal.

Destinatarul datelor din Registru nu este în drept să modifice datele obținute din Registru, iar la utilizarea acestora este obligat să indice sursa lor. De asemenea, datele recepționate din Registru nu pot fi transmise persoanelor terțe, dacă legislația sau tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte nu prevăd altfel.

SIA „MPower" este supus unui control intern și extern. Controlul intern este efectuat de posesor, iar controlul extern este efectuat anual de către autoritățile administrației publice autorizate. Responsabilitatea pentru organizarea funcționării SIA „MPower" aparține posesorului acestuia.

Angajații responsabili de asigurarea funcționării sistemului și înregistrării datelor poartă răspundere civilă, contravențională sau penală, după caz, conform legislației, pentru autenticitatea, fiabilitatea, integritatea informației, precum și pentru păstrarea/stocarea și utilizarea acesteia. La fel, toți subiecții SIA „MPower" poartă răspundere civilă, contravențională sau penală, după caz, conform legislației, pentru prelucrarea, divulgarea și transmiterea informației din sistem ce conține date cu caracter personal persoanelor terțe, contrar prevederilor legislației.

Păstrarea Registrului este asigurată de posesor până la adoptarea deciziei despre lichidarea acestuia. În cazul lichidării, datele și documentele conținute în acesta se transmit în arhivă conform legislației. Pentru asigurarea funcționalității eficiente și neîntrerupte a SIA „MPower", schimbul informațional de date SIA „MPower" este asigurat în regim non-stop.

În concluzie, implementarea în Republica Moldova a Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice – Mpower, prezintă avantaje majore. Prin punerea în aplicare a acestui sistem electronic, s-a făcut un pas important în procesul de dezvoltare și transformare digitală a Republicii Moldova. Principalele avantaje pe care le implică serviciul MPower sunt: celeritatea, accesibilitatea, transparența, reducerea proceselor birocratice, precum și sporirea încrederii cetățenilor în guvernare.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea Guvernului nr. 375 din 10.06.2020 pentru aprobarea Conceptului Sistemului informațional automatizat „Registrul împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice" (MPower) și a Regulamen-

tului privind modul de ținere a Registrului împuternicirilor de reprezentare în baza semnăturii electronice.
2. Lege nr. 91 din 27.06.2014 privind semnătura electronică şi documentul electronic. Publicat: 04.07.2014 în Monitorul Oficial Nr. 174-177 art. 397.
3. Codul Civil al Republicii Moldova, adoptat la 06.06.2002. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 82-86, republicat în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 66-75.

CZU: 347.961.4:004.77 **https://doi.org/10.59295/daj2022.20**

POSIBILITATEA EXERCITĂRII DE CĂTRE NOTAR A COMPETENȚELOR PE SUPORT ELECTRONIC ȘI LA DISTANȚĂ

THE POSSIBILITY OF THE EXERCISE OF COMPETENCES BY THE NOTARY ON ELECTRONIC AND REMOTE SUPPORT

Pistriuga Vitalii, Magistru în drept, notar, Departamentul Drept Privat,
Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova,
ORCID 0000-0002-2818-7159

Abstract: Digital transformation in the Republic of Moldova, is developed quite fast. The notarial activity, which represents one of the mechanisms of the state to guarantee the rights and legitimate interests of citizens, also requires a transformation in electronic format. The notarial deeds development in electronic format and those at a distance is already a reality in several countries. The time has come to examine in substance whether all the powers attributed to the notary can be carried out electronically and/or remotely or not? In this paper, the author will try to argue his position on the limit of the powers of the notary in electronic and/or distant format.

Cuvinte-cheie: *act notarial în format electronic, act notarial la distanță, procedura de autentificare, competența notarului.*

Potrivit art. 4 din Legea nr. 246/2018 [1], activitatea notarială se realizează în 4 forme: oferirea consultației notariale, îndeplinirea procedurii notariale, îndeplinirea acțiunii notariale și întocmirea actului notarial. Legislația actuală nu conține definiția acestor termeni, cu excepția acțiunii notariale, care, conform art. 5 alin. (9) din Legea nr. 246/2018 [1], *reprezintă o totalitate de fapte întreprinse şi acte emise de notar, îndreptate spre stabilirea faptelor şi împrejurărilor necesare întocmirii şi executării actului notarial sau îndeplinirii procedurii notariale.*

Normele privind competența notarului ar fi trebuit să descrie fiecare din aceste forme de realizare a activității notariale, însă art. 11 din Legea nr. 246/2018 [1] relatează doar despre acte și acțiuni notariale, în alin. (1), și consultații notariale, în alin. (2), iar procedura notarială a rămas nespecificată în mod expres. Sincer vorbind, în partea referitoare la competența notarului, din cauza lipsei unui concept clar privind terminologia utilizată, s-a ajuns la un haos. Or, în mod clasic, o procedură notarială conține în sine acțiuni săvârșite, care se soldează cu un anumit rezultat – act. Definiția legală a acțiunii notariale este confuză, deoarece

presupune o totalitate de fapte și acte, iar totalitatea actelor și faptelor formează procedura, chiar dacă din aceeași definiție rezultă că această totalitate este necesară pentru întocmirea unui act sau îndeplinirea unei proceduri notariale. Respectiv, mai corectă ar fi formularea noțiunii de acțiune notarială în formă de acte individuale.

În același timp, procedura notarială include acțiuni și acte notariale, deoarece în cadrul unei proceduri notariale pot fi întocmite mai multe acte notariale. De ex., în cadrul procedurii succesorale notariale putem regăsi: autentificarea declarației de renunțare la moștenire, autentificarea declarației de acceptare a moștenirii, eliberarea certificatului de calitate de moștenitor, eliberarea certificatului de moștenitor, etc.

Drept consecință, conținutul art. 11 din Legea nr. 246/2018 poate fi criticat, deoarece relatează despre acte și acțiuni notariale, iar în realitate conține acte și proceduri notariale. Formularea prevăzută în art. 12 din Legea României nr. 36/1995 [2], potrivit căreia *notarul public îndeplineşte următoarele acte şi proceduri notariale,* este una mai reușită.

Conform art. 11 din Legea nr. 246/2018, competența notarului din Republica Moldova include: *a) redactarea înscrisurilor cu conţinut juridic, la solicitarea părţilor; b) autentificarea înscrisurilor; c) procedura succesorală notarială; d) eliberarea certificatului de moştenitor; e) eliberarea certificatelor de proprietate; f) certificarea unor fapte, în cazurile prevăzute de lege; g) legalizarea semnăturilor de pe documente; h) legalizarea semnăturii traducătorului sau interpretului autorizat; i) actele de protest al cambiilor şi al cecurilor; j) numirea, în cazurile prevăzute de lege, a custodelui sau a administratorului masei succesorale; k) legalizarea copiilor de pe documente şi a extraselor din ele; l) efectuarea şi certificarea traducerilor; m) transmiterea înscrisurilor persoanelor fizice şi juridice altor persoane fizice şi juridice şi, după caz, eliberarea certificatului; n) primirea în depozit a mijloacelor financiare, documentelor şi instrumentelor financiare; o) somarea publică a creditorilor; p) asigurarea probelor; q) organizarea şi desfăşurarea licitaţiilor, certificarea etapelor procedurale ale licitaţiilor sau ale rezultatelor acestora; r) desfacerea căsătoriei prin acordul soţilor; s) eliberarea duplicatelor actelor notariale; t) medierea în condiţiile legii; u) învestirea cu formulă executorie; v) orice alte acte şi acţiuni prevăzute de actele normative*.

Înainte de a examina limita competenței notarului în materia actelor notariale pe suport electronic, este nevoie de a clarifica ce este un act notarial pe suport electronic? În fond, un act notarial pe suport electronic nu reprezintă un act *sui generis*. Concluzia dată se bazează pe faptul că atât rolul notarului, cât și forța juridică atribuită actului notarial nu se modifică, deși unele aspecte procedurale de atingere a acestui rezultat sunt diferite. Din acest considerent, urmează a fi

diferențiat doar suportul actului notarial: hârtie tradițională sau suport digital/ electronic.

Din această perspectivă, putem observa că, în prezent, conversiunea oricărui document pe suport de hârtie în format digital deja nu mai este o problemă tehnică. Ca urmare, orice act/document notarial poate fi expus pe un suport digital, cel puțin din perspectiva păstrării acestuia în arhiva.

În același timp, putem observa că un act notarial pe suport electronic poate fi obținut nu doar în rezultatul conversiunii celui pe suport de hârtie, ci și în cazul aplicării unor instrumente electronice, cum ar fi: un pix special pe touch screen sau semnătura electronică. Drept consecință, actele notariale pe suport electronic pot fi obținute în rezultatul: a) conversiunii unui act notarial pe suport de hârtie; sau b) utilizării instrumentelor de semnare a documentelor electronice. Aceste instrumente pot fi utilizate de unul, mai mulți sau toți participanți la actul notarial.

Dacă existența unui act notarial pe suport electronic în rezultatul conversiunii nu creează nici probleme tehnice, nici probleme juridice, în măsura în care sunt utilizate doar în scopul de arhivare, atunci în cazul utilizării instrumentelor de semnare a documentelor electronice pot apărea unele dificultăți. Astfel, autorul evidențiază următoarele limite/dificultăți:

- nu pot fi întocmite pe suport electronic acte notariale, care urmează să existe doar într-un singur exemplar.

Învestirea cu formula executorie presupune în rezultat apariția unui titlu executoriu. Titlu executoriu urmează a fi emis doar într-un singur exemplar. Actul electronic este susceptibil de copiere/utilizare multiplă conform caracterisiticilor sale tehnice.

Un pas imens pentru implementarea actului notarial pe suport electronic și cel la distanță reprezintă Legea nr. 126/2023 [3]. În privința acestei proceduri notariale, este prevăzută următoarea soluție în art. 43 alin. (11) din Legea nr. 246/2018: *se învestesc cu formulă executorie în formă electronică doar actele care au fost semnate şi autentificate în formă electronică*. În opinia autorului, abordarea în cauză este una greșită, deoarece existența în circulație a mai multor titluri executorii va sprijini posibile fraude în acest domeniu.

- nu pot fi întocmite pe suport electronic acte notariale, care se referă la documente pe suport de hârtie.

Având în vedere că cambiile și cecurile, ca titluri de valoare, se întocmesc pe suport de hârtie, actele de protest al acestora nu pot fi întocmite pe suport electronic, deoarece urmează a fi îndeplinite pe aceeași hârtie. Această competență se confruntă și cu dificultatea relalată mai sus, deoarece cambiile și cecurile se află în circulație doar într-un singur exemplar.

Similar, nu pot fi primite în depozit/la păstrare mijloacele financiare, docu-

mentele şi instrumentele financiare, inclusiv testamentele olografe. De fapt, în cazul de față este o combinație a ambelor cazuri, deoarece în cazul primirii în depozit notarul este obligat să elibereze un certificat, care urmează a fi restituit la restituirea bunurilor primiți în depozit. Astfel, acest certifiat trebuie să existe doar într-un singur exemplar.

Această poziție este susținută în art. 5^1 alin. (5) din Legea nr. 246/2018 doar parțial, fiind menționată doar *primirea la păstrare a testamentului olograf şi a altor documente pe suport de hârtie*.

Este de observat că, dificultatea va putea fi depășită atunci când documentul pe suport de hârtie va fi conversat în formă de document electronic.

- nu pot fi întocmite pe suport electronic actele notariale în cazul în care beneficiarul acestei proceduri nu asigură condițiile tehnice necesare.

Bineînțeles, tehnologiile informaționale se dezvoltă foarte operativ. Cu toate acestea, implementarea acestora în practică durează, iar asigurarea utilizării la 100 % necesită și mai mult timp. Din acest motiv, chiar dacă notarul este capabil să îndeplinească unele proceduri notariale în format electronic, această capacitate urmează să fie răspândită și asupra beneficiarilor acestei asistențe notariale.

De ex., orice procedură de notificare notarială sau transmitere a unui document va putea fi îndeplinită în format electronic doar atunci când destinatarii acestor documente sunt capabili să recepționeze în format electronic. Astfel, nu pot fi îndeplinite în format electronic următoarele proceduri: transmiterea înscrisurilor persoanelor fizice şi juridice altor persoane fizice şi juridice şi, după caz, eliberarea certificatului; somarea publică a creditorilor.

Având în vedere diversitatea formelor de asigurare a probelor conform legislației de procedură civilă, unele din aceste forme pot întruni dificultatea respectivă.

Această poziție nu a fost susținută în art. 5^1 alin. (5) din Legea nr. 246/2018, fiind menționată doar *asigurarea probelor*. Specificarea faptului că asigurarea probelor nu poate fi întocmită în format electronic, fără a specifica excepțiile, va face inutilă săvârșirea unor acte notariale derivate din această procedură, cum ar fi: certificarea conţinutului paginilor web, programelor sau al altor produse informatice, care este utilizată în acest scop. În plus, nu poate fi găsită justificare pentru situația în care instanța de judecată poate asigura o probă în format electronic, iar notarul nu poate.

- nu pot fi întocmite pe suport electronic actele notariale în cazul în care notarul nu poate asigura condițiile tehnice necesare.

În fond, pentru a întocmi un act notarial pe suport de hârtie, notarul trebuie să creeze condiții tehnice certe, pentru a fi sigur de rezultatul utilizării acestor tehnologii și soluții. În măsura în care notarul nu poate asigura asemenea condiții

– actul notarial nu poate fi îndeplinit, chiar dacă în alte țări există soluții tehnice.

Orice soluție tehnică sau tehnologie va putea fi utilizată de către notar doar dacă Republica Moldova, ca stat, o va accepta, iar notarul va fi asigurat cu condiții necesare exploatării acesteia. Investirea în mod particular în tehnologii noi este costisitoare, iar plata pentru asistența notarială este stabilită sub controlul statului. În aceste condiții, impunerea notarului de a procura tehnologii moderne costisitoare din cont propriu și fără a oferi garanții că aceste tehnologii vor putea fi utilizate o perioadă suficientă în care să fie recuperate aceste investiții și fără a asigura independența financiară a notarului, poate genera situații de incapacitate de plată a notarului.

O susținere indirectă a acestui caz găsim în art. 8 alin. (1) lit. c[1]) din Legea nr. 246/2018, care stipulează ca temei de refuz în îndeplinirea actului notarial *nu sunt întrunite condițiile prevăzute la art.5[1]*.

În această dificultate suntem și în cazul în care notarul urmează să interacționeze cu alte autorități/instituții publice, iar aceste autorități/instituții publice încă nu au creat condiții tehnice necesare pentru a prelucra actele notariale pe suport electronic. De ex., procedura de desfacere a căsătoriei prin acordul soţilor nu poate fi soldată cu emiterea încheierii de desfacere a căsătoriei în format electronic, din motiv că Agenția Servicii Publice nu acceptă recepționarea acesteia în format electronic. Bineînțeles, aici se adaugă și dificultatea legată de restituirea către ASP a certificatului de căsătorie pe suport de hârtie, prezentat de soți, care urmează a fi anexat la această încheiere.

O situație similară poate fi și atunci când notarul nu poate asigura pe deplin realizarea principiilor transparenței și publicității, necesare pentru organizarea şi desfăşurarea licitaţiilor, certificarea etapelor procedurale ale licitaţiilor sau ale rezultatelor acestora. Drept consecință, această competența la fel urmează a fi exclusă.

- <u>nu pot fi întocmite pe suport electronic actele notariale în cazurile în care sunt interzise de lege</u>.

Orice stat poate introduce limite pentru a proteja ordinea publică, securitatea națională, precum și orice altă valoare supremă.

În acest context, de ex., având în vedere lipsa formei electronice a testamentelor conform legislației RM, art. 5[1] alin. (5) din Legea nr. 246/2018, interzice expres autentificarea testamentului, precum și lărgește lista actelor și acțiunilor notariale interzise în alte cazuri prevăzute de lege.

Legea nr. 126/2023 introduce în mod expres încă două competențe interzise (art. 5[1] alin. (5) din Legea nr. 246/2018):

- *certificarea aflării persoanei în viaţă sau a aflării persoanei într-un anu-*

mit loc;

În fond, excluderea acestei competențe duce la excluderea oricărei alte proceduri notariale, care pretinde stabilirea faptului aflării persoanei în viață, de altfel spus, aproape toate actele și procedurile notariale se îndeplinesc la cererea solicitantului. Cu excepția unor cazuri, când procedura notarială se deschide de către notar din oficiu, orice altă procedură presupune stabilirea identității unui solicitant viu (în cazul persoanei fizice). Deci, dacă notarul nu poate stabili identitatea persoanei, inclusiv a constata că acest solicitant este viu, respectiv, notarul nu poate îndepli actul notarial cerut. Respectiv, în cazul în care această normă se va aplica, va fi blocată orice asistența notarială electronică, inclusiv cea la distanță. Drept urmare, se recomandă abrogarea acestei norme.

- *numirea, în cazurile prevăzute de lege, a custodelui sau a administratorului masei succesorale*;

În fond, vreo dificultate pen tru această procedură nu se identifică, cu excepția procedurii de notificare a persoanelor interesate, care se poate confrunta cu dificultatea descrisă mai sus. Drept consecință, nu este clară justificarea acestei limitări.

Toate dificultățile relatate mai sus se referă la situația, când actul notarial se suport electronic este întocmit cu prezența fizică a solicitantului în fața notarului. Iar limitări în competențe pentru cazurile când actul notarial este întocmit la distanță vor fi relatate *infra*.

În primul rând, este de observat că legiuitorul nu face deosebire între cazurile când interzice competențe pentru acte notariale pe suport electronic și cele la distanță. În al doilea rând, orice procedură la distanță nu se limitează doar la cazurile când actul notarial este îndeplinit pe suport electronic (cu toate că, de regulă, actul notarial la distanță se întocmește pe suport electronic).

Deci, în cazul în care actul notarial la distanță se soldează cu un act notarial pe suport electronic, toate dificultățile descrise mai sus sunt relevante, iar limitarea competenței urmează a fi aplicată în modul similar.

Specificul procedurii notariale la distanță constă în faptul că, notarul nu are posibilitatea să verifice și să stabilească toate faptele juridice necesare în mod tradițional, față în față, ci este nevoit să utilizeze soluțiile tehnice puse la dispoziție. În această ordine de idei, exercitarea competenței este dependentă de doi factori de bază: soluțiile tehnice disponibile notarului și nivelul de pregătire profesională a notarului. Soluțiile tehnice permise de a fi utilizate de către notar urmează a fi stabilite expres de cadrul normativ. Ținând cont de autonomia financiară a notarului moldovean, disponibilitatea soluției tehnice depinde de resursele financiare pe care notarul le poate investi. În partea ce ține de nivelul de pregătire profesională, notarul poate obține calificativele necesare ca urmare a instruirii

profesionale sau, în cazul în care sunt necesare cunoștințe speciale aprofundate, notarul poate apela la asistența unui specialist în domeniul IT care va participa la îndeplinirea actului notarial la distanță.

În partea ce ține de soluții tehnice, observăm că fiecare stat vine cu abordarea proprie. Astfel, de regulă, sunt utilizate platforme speciale de videoconferință. În majoritatea cazurilor, această platformă este creată și pusă la dispoziție de către organizații notariale profesionale (de ex., Regatul Spaniei, Franța, Regatul Belgiei, Lituania, Brazilia). Uneori, platforma este pusă la dispoziție de către stat (de ex., Republica Portugheză). Există și țări, unde statul nu stipulează necesitatea utilizării unei platforme speciale, iar notarii singuri trebuie să caute soluții, inclusiv pot utiliza platforme de videoconferință publice, cum ar fi: zoom, viber etc. (de ex., Georgia).

Utilizarea tehnologiilor informaționale la întocmirea actelor notariale la distanță impune cunoștințe speciale nu doar din partea notarului, dar și din partea beneficiarului acestei asistențe notariale. Or, în cazul în care nu deține cunoștințe respective, solicitantul/beneficiarul riscă fraudarea și lezarea drepturilor și intereselor sale legitime.

Ținând cont de cele menționate, autorul evidențiază următoarele limite/dificultăți în cazul îndeplinirii actului notarial la distanță:

- ✓ acte notariale la distanță pot fi întocmite doar în cazul în care solicitantul/beneficiarul a acceptat acest mod de comunicare.

Notarul nu are nici competența, nici cunoștințe de a verifica nivelul de cunoștințe ale solicitantului în domeniul IT. Pentru a depăși această provocare, consider oportună exercitarea acestui tip de acte notariale doar atunci, când anterior, cu prezența fizică, după ce notarul a explicat toate riscurile aplicării procedurii notariale la distanță, solicitantul a acceptat îndeplinirea actelor notariale în acest mod.

O limitare asemănătoare, care pretinde consimțământul anticipat, observăm în art. 56^1 alin. (1) din Legea nr. 135/2007 [4] (în vigoare din 05.04.2023): *Hotărârea privind ţinerea adunării generale prin intermediul mijloacelor electronice de comunicaţie se ia de către adunarea generală a asociaţilor doar cu referire la şedinţele ulterioare şi doar pentru un termen care să cuprindă cel mult perioada desfăşurării următoarei adunări generale ordinare anuale*.

- ✓ nu pot fi întocmite la distanță acte notariale în cazul în care notarul nu este sigur în rezultatele utilizării soluției tehnice.

Etapizând procedura de îndeplinire a actelor notariale, putem observa că anumite etape pot fi asigurate cu soluții tehnice destul de avansate, chiar dacă omitem faptul că inteligența artificială care este utilizată nu aparține statului, ci unor companii private. Republica Moldova nu se poate lăuda cu asemenea

inteligență artificială. De ex., pentru stabilirea identității unei persoane, statul intenționează să pună în aplicare procedura de identificare şi verificare de la distanţă a identităţii unei persoane prin utilizarea soluţiei eKYC (Electronic Know Your Customer). O procedură de stabilire a identității solicitantului mai simplă va crește riscul fraudării și nu va corespunde scopului activității notariale de a garanta circuitul civil cu acte de autoritate publică veridice și probante.

O tehnologie fermă în domeniul luării consimțământului în lume nu este dezvoltată. Faptul dat a impus mai multe state să renunțe la desfășurarea procedurii notariale de autentificare, precum și a oricăror alte proceduri care necesită luarea consimțământului la distanță. Firește, orice act notarial este îndeplinit la cererea solicitantului, ceea ce presupune expunerea unei voințe a persoanei exprimate notarului. Însă, îndeplinirea actului nu întotdeauna este condiționată de verificarea acestei voințe. Respectiv, fiecare stat urmează să estimeze riscul pentru securitarea raporturilor juridice care poate fi produs ca urmare a unor acte notariale imperfecte. Doar recent, în urma adoptării Directivei (EU) 2019/1151 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 de modificare a Directivei (UE) 2017/1132 în ceea ce privește utilizarea instrumentelor și a proceselor digitale în contextul dreptului societăților comerciale [5], mai multe țări europene au introdus procedura de autentificare la distanță doar a actelor de constituire a societăților comerciale (de ex., Germania, Regatul Belgiei, Italia, Republica Portugheză, Regatul Spaniei). Această procedură este utilizată pentru acte de constituire tipice, având în vedere riscul scăzut de consecințe negative ce pot fi aduse solicitantului. În același timp, majoritatea țărilor a păstrat prezența fizică pentru autentificarea modificărilor și completărilor la actele de constituire.

În literatura de specialitate privind procesul de exprimare a consimțământului în cazul serviciilor de plată la distanță [6, p. 191-192], se evidențiază necesitatea de realizare a două condiții: a) solicitantul urmează să obțină toate informațiile/instrucțiunile necesare până la intentarea procedurii, astfel încât să fie în stare să deruleze conștient acțiunile proprii; și b) să fie posibilă realizarea dreptului la revocare (pentru caz de neînțelegere a acțiunii, eroare în operațiune tehnică săvârșită). În dezvoltarea primei condiții, alți savanți [7, 375-376] relatează despre necesitatea stabilirii unor relații contractuale prealabile, care ar conține explicarea operațiunilor tehnice ale plătitorului, astfel încât pentru prestatorul serviciilor de plată să fie clară voința plătitorului: de a efectua operațiune sau de a nu autoriza operațiunea. Drept consecință, dreptul la revocare nu va fi realizat.

Spre deosebire de luarea consimțământului în cazul serviciilor de plată, care au loc în format obiect (sistemul informațional al prestatorului serviciului de plată)-subiect (plătitorul), bazat pe tehnologia unui contract smart, în cazul procedurii notariale luarea consimțământului are loc în relația tradițională su-

biect (notarul) – subiect (solicitant). Ultimul format necesită mai mult timp decât durează primul. Iar lipsa unor tehnologii la îndemâna notarului în această parte crește nivelul de risc pentru societate, care participă în raporturi juridice, pentru stat, care garantează securitatea acestor raporturi juridice, și pentru notar, care este exponentul puterii de stat și garant patrimonial al acestor raporturi.

În pofida tuturor acestor riscuri, art. 5^1 alin. (4) din Legea nr. 246/2018, printre altele prevede că și *exprimarea consimțământului* poate fi realizată *fără prezența fizică a unor sau a tuturor persoanelor vizate, cu utilizarea mijloacelor de comunicare electronică, nu doar în procesul de întocmire a actului notarial electronic, dar şi în procedurile de întocmire a actelor notariale semnate ograf. Acţiunile respective pot fi realizate la distanţă, cu respectarea prevederilor prezentei legi, dacă o astfel de comunicare cu părţile nu periclitează imparţialitatea şi confidenţialitatea procedurii notariale.*

Luând în considerație nivelul ridicat de risc, cel mai probabil notarii vor refuza îndeplinirea actelor notariale la distanță, în temeiul art. 8 alin. (2^1) din Legea nr. 246/2018, dat fiind faptul că notarul permanent va avea suspiciuni, pe care nu le poți înlătura cu soluțiile tehnice existente.

- ✓ nu pot fi întocmite acte notariale la distanță, rezultatul pretins al cărora va fi constatarea unui fapt imposibil de sensibilizat de către notar prin soluții tehnice.

De ex., pentru notar poate constitui o dificultate certificarea faptului aflării unei persoane într-un anumit loc, deoarece această procedură presupune că solicitantul se află fizic în fața notarului, ceea ce nu se întâmplă în cazul îndeplinirii actului notarial prin comunicare la distanță.

În afară de dificultățile nominalizate, urmează să abordăm și alt subiect, legat de intervenția documentelor electronice în activitatea notarială. Această intervenție impune lărgirea competenței notarului, fără de care va fi imposibilă îndeplinirea procedurii notariale pe suport electronic, în general. În acest context se impune introducerea următoarelor competențe:

- □ certificarea echivalenței unui document electronic celui pe suport de hârtie. Prin această competență, orice document electronic va putea fi conversat în document pe suport de hârtie, cu atribuirea forței juridice de act notarial;
- □ certificarea echivalenței unui document pe suport de hârtie celui electronic. Prin această competență, orice document pe suport de hârtie va putea fi conversat în document electronic. Această competență nu trebuie să fie utilizată ca abuz de drept, din care motiv nu toate documentele pe suport de hârtie trebuie să fie pasibile conversiunii. De ex., un act de identitate nu trebuie să fie conversat, la fel nu trebuie să fie posibilă convesiunea

unui act juridic în formă simplă scrisă într-un document electronic certificat notarial, deoarece, indirect, rezultatul unei asemenea proceduri va fi apariția unui act juridic cu forța juridică a unui act în forma autentică.

- □ certificarea echivalenței unui document electronic într-un format unui alt document electronic în alt format. Documente electronice pot fi expuse în diferite formate (extensie). Ca urmare, pentru a păstra forța juridică a acestui document în alt format (altă extensie) este nevoie de o competența specială.
- □ certificarea extrasului din registrul de publicitate. În mod restrâns, această competență este identificată în art. 57 din Legea nr. 246/2018, care prevede certificarea timpului preluării datelor din registrele de publicitate, ţinute în formă electronică, cu toate că concomitent cu certificarea timpului preluării datelor, certificatul urmează să conțină și conținutul datelor extrase.

Spre regret, pe alocuri legiuitorul a mers pe calea egalării procedurilor notariale. De ex., în art. 46 alin. (5) din Legea nr. 246/2018, procedura de legalizare a copiei unui document pe suport de hârtie (când verificarea o face notarul) este egalată cu conversiunea unui document dintr-un suport pe alt suport (când acțiunile sunt realizate de o soluție tehnică). Iar în art. 48 alin. (3^1) din Legea nr. 246/2018, este menționat despre legalizarea electronică a semnăturii traducătorului – o procedură inexistentă, în loc de certificarea documentului electronic.

Cu toate că se discută demult, nu și-au găsit reglementare procedurile notariale cu participarea mai multor notari la îndeplinirea unui singur act notarial (de ex., la autentificarea unui contract de vânzare-cumpărare, cumpărătorul se află în fața unui notar, iar vânzătorul se află în fața unui alt notar).

În concluzie, conchidem că grabă în care au fost promovate modificări prin Legea nr. 126/2023, a creat nu soluții, ci dificultăți în implementarea activității notariale electronice și la distanță în Republica Moldova. În această situație, se propune ajustarea cadrului normativ pentru a permite apariția actelor notariale pe suport electronic și la distanță în Republica Moldova.

Referințe bibliografice:

1. Legea Republicii Moldova nr. 246 din 15.11.2018, privind procedura notarială. În vigoare din 01.03.2019, cu unele excepții. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2019, nr. 30-37.
2. Legea României nr. 36 din 12.05.1995, notarilor publici și a activității notariale. În: Monitorul Oficial al României, 2018, nr. 237.
3. Legea Republicii Moldova nr. 126 din 26.05.2023, pentru modificarea

unor acte normative (dezvoltarea afacerilor la distanţă în Republica Moldova). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023, nr. 210-212.
4. Legea Republicii Moldova nr. 135 din 14.06.2007, privind societățile cu răspundere limitată. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 127-130.
5. Directiva (EU) 2019/1151 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 iunie 2019 de modificare a Directivei (UE) 2017/1132 în ceea ce privește utilizarea instrumentelor și a proceselor digitale în contextul dreptului societăților comerciale. [accesat: 30.06.2023] Disponibil pe: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32019L1151.
6. Bocșa, M.I. Încheierea contractelor de comerț internațional prin mijloace electronice. București: Universul Juridic. 2010.
7. Duma G.-A. și Șumandea-Simionescu I. În căutarea consimțământului în cazul plăților electronice. Scurte considerații din practica instituțiilor de credit. În: Revista română de drept privat, 2022, nr. 1, pp. 373-380.

CZU: 347.961.4:004.77:347.44 **https://doi.org/10.59295/daj2022.21**

DIGITALIZAREA ACTIVITĂȚII NOTARIALE, TENDINȚE ACTUALE ÎNTRE NEVOIE ȘI NECESITATE

DIGITALIZATION OF NOTARY ACTIVITY, CURRENT TRENDS BETWEEN NEED AND NECESSITY

Beliban-Rațoi Ludmila, doctor în drept, lector universitar, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0002-6307-5291

Tendințele actuale ale societății, dar și a autorităților este de a digitaliza, toate tipurile de servicii. Aceste tendințe au devenit mai accentuate în contextul crizei pandemice COVID-19 și necesității *identificării unor noi rezerve de creştere a activităţii economice şi comerciale pentru producătorii de bunuri şi furnizorii de servicii, precum şi pentru facilitarea interacţiunii la distanţă.*

În mod evident dorința mediului de afaceri este de a grăbi procesele, de a exclude din aspectele birocratice. Ideea de a încheia un contract în confortul propriului birou, la fel cum poți să te "întâlnești" pe platforme de socializare cu prietenii, precum poți vizita un muzeu în mod virtual, este aspectul ce pare destul de important din punct de vedere a economiei de timp. Totodată, noi trebuie să înțelegem în mod real, pericolele la care ne poate expune o astfel de schimbare, dincolo de confortul pe care ni-l oferă.

Conform opinia unora actului notarial electronic creează o serie de avantaje, de exemplu A. Roy și B. Salvas au evidențiat că actul notarial electronic poate fi încheiat la distanță. Părțile pot semna actul în incinta biroului notarial sau la locul de reședință a beneficiarului, utilizând sistemul de semnătură electronică. Procedura de întocmire și semnare a actelor electronice este accelerată, iar consultarea acestora este facilitată prin intermediul mijloacelor tehnice. Tranzacțiile sunt mai rapide și mai simple de efectuat, astfel încât actul notarial electronic reprezintă un câștig de timp, dar și de spațiu, deoarece evită arhivele de stoc [1, p. 653-654]. Cercetătoarea rusă E. Kirilova a specificat că utilizarea documentelor electronice în activitatea notarială devine posibilă pe măsura perfecționării standardelor de calitate în procedura de autentificare a actelor notariale [2, p. 6-7]

Conform opiniei autorului francez H. Kermarrec, în universul actelor electronice trebuie să găsim elementele fundamentale care caracterizează autenticitatea actului. Actul notarial în formă electronică nu este un act notarial de tip sui

generis, ci are toate atributele de autenticitate valabile pentru actele notariale clasice. Atribuțiile notarului în legătură cu autentificarea actelor electronice rămân neschimbate, doar condițiile de exercitare sunt profund modificate [3, p. 16]

În virtutea polemicii permanente de a fi sau a nu fi, digitalizarea reprezintă una dintre prioritățile acestor vremuri, așa cum o știm și am înțeles-o cu toții, atât la nivel individual, cât și la nivel instituțional. Ritmul și modul în care vom face schimbarea vor trebui să țină însă seama de mulți factori, nu doar de dorința de a ne dezvolta în ritmul tehnologiei. Contextul este clar: instituțiile europene își propun „să accelereze la maximum digitalizarea justiției" [3] și sigur că și autoritățile moldovenești la fel încearcă să țină pasul cu ultimele tendințe internaționale.

Adeseori digitalizarea vine în contradicție directă cu solemnitatea actelor juridice, formă a actelor juridice civile ce a existat de-a lungul secolelor. Forma autentică a unor acte importante „este expresia grijii pe care legiuitorul o poartă subiecților de drept, cu consecința că forma solemnă este un mijloc de protecție a consimțământului" [4, p. 399-400], „pentru protejarea interesatului împotriva unei determinări prea repezi sau necugetate, fie pentru a-l apăra împotriva oricărui abuz de influență și a-i salva independența, fie în sfârșit pentru a asigura buna redactare a actului și conservarea lui" [5, p. 81-82]. Și la fel nu trebuie să ignorăm faptul că „haina juridică generatoare de drept" [6, p. 107-108] o avem încă din dreptul roman.

Astfel, nu putem să nu ne întrebăm: este capabilă tehnologia să ne ofere mijloacele necesare pentru atingerea scopului urmărit de legiuitor în timp de secole, prin impunerea formei solemne pentru multe dintre actele de drept civil? Nu cred că vom găsi un răspuns univoc și întotdeauna trebuie să mergem pas cu pas pentru a păstra aspectele ce s-au perpetuat în timp, dar și să mergem spre noile tendințe de dezvoltare. În acest sens întreg sistem de justiție este determinat de aceste probleme existențiale.

Interesul pentru digitalizarea, nu este unul nou, încă din anul 2008 instituțiile europene au promovat mai multe proiecte pentru digitalizarea sistemului de justiție din statele membre. Au fost întocmite strategii și planuri de acțiune multianuale mai întâi pentru intervalul 2009 – 2013 și apoi pentru 2013 – 2018 [7]. În anul 2019 a fost publicată o nouă strategie și un plan de acțiune pentru următorii 5 ani, respectiv 2019 – 2023, pentru atingerea obiectivelor urmărite.

Una dintre punctele de reper ale planului de acțiune este utilizarea inteligenței artificiale și a tehnologiei *blockchain,*. La fel se încurajează folosirea pe scară cât mai largă a semnăturii electronice. Nu au fost uitate nici riscurile pe care aceste schimbări le pot aduce, fiind lansate avertismente în special în privința protecției datelor cu caracter personal, dar și cu privire la necesitatea respectării standardelor de etică profesională. [9]

În ultimii 10 ani utilizarea inteligenței artificiale, cât și a tehnologiilor Blockchain o fost în permanentă creștere în toate statele Europene, dar ritmul de creștere a fost diferit în dependență de insistența instituțiilor statului, de cererea cetățenilor, precum și în dependență de nivelul de digitalizarea implementat în fiecare stat în mod diferit. În speță, în domeniul notarial, digitalizarea a avut o dezvoltare neuniformă, astfel de exemplu în Malta, se urmărește scanarea documentelor vechi (inclusiv notariale) prin programul *Notarypedia* [10] și includerea lor în biblioteci digitale, proces ce permite notarilor publici un acces facil la acestea; în Franța, criptomoneda este deja acceptată în tranzacțiile imobiliare finalizate prin acte notariale [11, p. 66], în Italia, prin proiectul *Notaio Smart*, inteligența artificială este folosită în proceduri administrative în activitatea notarială [12, p. 10]. Cel mai avansat în domeniu pare a fi proiectul estonian ce și-a propus să ofere servicii notariale e-rezidenților, prin intermediul tehnologiilor *blockchain* [13, p. 123].

Digitalizarea este în proces de dezvoltare și în Republica Moldova, pe domeniul activității notariale. Posibilitățile ce le putem determina actuale cu privire la digitalizarea activității notariale sunt determinate în primul rând de accesarea în regim on-line a tuturor registrelor de publicitate, fără a fi necesare de a fi ridicate actele pe suport de hârtie de la organele statului. În acest context ținem să menționăm că notarii au acces la registrele de publicitate prin diferite platforme, dar în același timp aceste servicii sunt oferite de stat contra plată, ceea ce influențează asupra costului pentru servicii le notariale. O altă problemă ce este sesizată de către colegii notari este de a fi completate registrele de publicitate, cu date veridice sau în anumite cazuri de lipsă a datelor în registre. Din acest motiv credem că reușita digitalizării activității notariale este în colaborarea comună a organelor statutului și a Camerei Notariale, întru completarea registrelor și în oferirea datelor în mod gratuit.

Un alt aspect al digitalizării activității notariale este crearea unui mecanism de schimb electronic de date între notar și instituțiile statului. Oportunitățile oferite în acest moment permit notarilor să primească informații și să depună documente pentru înregistrare doar la registrul bunurilor imobile, dar în comun cu alte persoane și sub rezerva unor formalități suplimentare. La fel la acest aspect ținem să menționăm probleme tehnice în aplicarea art. 50 al legii cu privire la procedura notarială. Stabilirea unei astfel de oportunități de schimb de date ar scuti instituțiile competente ale statului de aglomerarea spațiilor.

Dacă aspectul digitalizării ce ține de acces la date și informații este deja în proces de implementare, proces ce se realizează prin acces la registrele de publicitate la care notarul trebuie să dețină acces, temei legal fiind art. 32, alin (1) al Legii nr. 246 din 15-11-2018 privind procedura notarială, - La autentificarea

actelor de dispoziție, notarul solicită prezentarea actelor de proprietate în original și verifică datele din registrele de publicitate relevante ținute în formă electronică. Atunci aspectul cu privire la implementarea actului notarial electronic este doar la etapa de reglementare legislativă. Astfel actul notariale electronic și actul întocmit prin comunicare la distanță sunt novațiile legislative reglementate la art. $5^{1,}$ alin (1) al Legii nr. 246 din 15-11-2018 privind procedura notarială, conform căruia - Actul notarial electronic se întocmește cu respectarea condițiilor de procedură stabilite de prezenta lege, de Legea nr.124/2022 privind identificarea electronică și serviciile de încredere și de Regulamentul cu privire la cerințele și modalitățile de întocmire a actelor notariale la distanță/electronic, aprobat prin ordinul ministrului justiției după consultarea Camerei Notariale. Actul notarial electronic se semnează de către părți sau reprezentanții lor și, după caz, de cei chemați a încuviința actele pe care părțile le întocmesc prin utilizarea semnăturii electronice calificate, conform regulilor stabilite la art. 15 din prezenta lege. Și la fel - Întocmirea actului notarial prin comunicare la distanță se realizează dacă notarul și toți participanții sunt de acord cu această modalitate de întocmire a actului notarial, asigură prezența simultană și pot comunica față în față prin intermediul mijloacelor de comunicare electronică. Comunicarea la distanță nu se poate desfășura dacă cel puțin unul dintre participanți nu este de acord cu o astfel de comunicare sau nu deține mijloacele tehnice necesare.

Totodată apare întrebarea dacă prin aceste reglementări nu afectează solemnitatea actului juridic cu toate efectele ei. Dacă ne referim la forma solemnă a actului juridic și la beneficiile acestuia, atunci primul beneficiul este pe aspectul de forță probantă. Forța probantă a actelor autentice este dată, în toate cazurile, de constatările directe ale agentului instrumentator al actului autentic. Potrivit art. 1371 din Codul civil francez, actul autentic face dovada a ceea ce funcționarul public susține că a făcut sau a stabilit personal, până la înscrierea în fals. [14, p. 1855] Tot astfel, potrivit art. 2700 din Codul civil italian, actul autentic face dovada, până la înscrierea în fals, cu privire la proveniența actului, data acestuia, declarațiile părților (faptul că ele au fost date, și nu veridicitatea acestora), precum și alte fapte pe care funcționarul public le constată prin propriile sale simțuri. [15, p. 2189] La fel și legislația autohtonă reglementează - conform art. 5, alin (8) al legii 246 din 15.11.2018 - Actul notarial purtând ștampila și semnătura notarului sau semnătura electronică calificată a notarului este de autoritate publică, se prezumă legal, veridic și are forță probantă și, după caz, forță executorie prevăzute de lege. Sigur că în cazul actului notarial întocmit prin comunicare la distanță apar o serie de întrebări ce ține de faptul dacă acest act mai are, el acea forță probantă, este păstrată siguranța și certitudinea actelor notariale. Toate aceste probleme vor fi rezolvate doar în timp și prin aplicare, dar cel mai important

aspect al digitalizării nu doar a activității notariale, dar și a oricărei alte activități este securitatea sistemelor și datelor.

Estonia, care este statul european ce, până în prezent, a realizat cele mai multe aspecte ale digitalizării activității notariale. Chiar și în cazul acesteia, este limitat tipul de acte ce pot fi întocmite la distanță, tocmai datorită importanței actelor pentru care este necesară prezența fizică (desfacerea căsătoriei nu este, de exemplu, posibilă în acest mod). Astfel și în Republica Moldova conform noilor reglementări ale Legii **n**r. 246 din 15-11-2018 privind procedura notarială la art. 51 alin.(5) nu pot fi întocmite în formă de document electronic și prin comunicare la distanță următoarele acte și acțiuni notariale:

a) certificarea aflării persoanei în viață sau a aflării persoanei într-un anumit loc;
b) numirea, în cazurile prevăzute de lege, a custodelui sau a administratorului masei succesorale;
c) asigurarea probelor;
d) autentificarea testamentelor;
e) primirea la păstrare a testamentului olograf și a altor documente pe suport de hârtie;
f) actele de protest al cambiilor;
g) actele de protest al cecurilor în caz de neplată;
h) alte acte și acțiuni notariale prevăzute de lege.

Noile reglementări legislative creează provocări esențiale inclusiv pe domeniul activității notariale în lumina digitalizării, dar acest proces complex trebuie realizat treptat prin crearea de sisteme eficiente și sigure de creare a documentelor electronice, păstrare a datelor, de arhivare a actelor electronice, ce va forma o nouă etapă de dezvoltare a activității notariale în Republica Moldova, dar și a notariatului pe plan internațional.

Referințe bibliografice:

1. Roy Alain et Salvas Bertrand, « Réflexions sur l'acte notarié électronique en droit québécois», dans Vincent GAUTRAIS (dir.), *Droit du commerce électronique*, Montréal, Éditions Thémis, 2002.
2. Кириллова, Е.А. Проблемы развития электронного документооборота в российском нотариате. In: Нотариус (Federația Rusă). 2017, nr. 1.
3. Kermarrec, H. Plaidoyer pour la signature d'actes notariés sous forme électronique. In: La Revue des Notaires (Franța). 2010, nr. 1, p. 16
4. Parte din Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor *Digi-*

talizarea justiției în Uniunea Europeană – O panoplie de posibilități, Bruxelles, 2.12.2020, disponibilă online la adresa www.communication_digitalisation_ro.pdf (europa.eu), consultată ultima dată la data de 3.01.2021.
5. Vasilescu Paul, *Drept civil. Obligații*, ediția a 2-a revizuită, Hamangiu, București, 2017.
6. Ambroise Colin și Henri Capitant, *Curs elementar de drept francez*, traducere de Victor G. Cadere și Ioan Miloae, volumul I, ediția VIII, Editura Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, București 1940.
7. Despre contractele solemne în vechiul drept roman, în Mircea Dan Bob, *Obligația contractuală în dreptul roman cu trimiteri comparative la Codul civil*, Universul Juridic, București, 2015.
8. Informații disponibile online pe site-ul www.europe.eu secțiunea General information | European Commission, consultat la data de 3.01.2021.
9. Strategy on e-Justice 2019-2023 (2019/C 96/04), Official Journal of the European Union C 96/3, 13.3.2019, disponibilă online la adresa http://eur-lex.europa.eu, consultată la data de 3.01.2021
10. Idem
11. *Directorate-General for Justice and Consumers Directorate B – Criminal justice – Study on the use of innovative technologies in the justice field – Final Report – September 2020*, consultat la data de 03.01.2021
12. *Ibidem*,
13. *Ibidem*, Anexa III,
14. *Ibidem*, Anexa III,
15. Codul civil francez adnotat, Editura Dalloz, Paris, 2018,
16. Codul civil italian, *Codice civil. Studium, Dottrina, Giurisprudenza. Schemi, Esempi pratici*, ediția a 18-a, editat de Luigi Tramontano, Editura La Tribuna, Piacenza, (trad. n.)

CZU: 340.12:342.04(478):001.895 https://doi.org/10.59295/daj2022.22

DILEMA MODERNIZĂRII ȘI CONSTRUCȚIA CREDIBILITĂȚII MODERNIZATION DILEMMA AND THE CONSTRUCTION OF CREDIBILITY

Ciobanu Rodica, doctor habilitat în drept, Șef al Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, ORCID 0000-0001-6071-8178

Ciobanu Rodica, Ph.D. in Law, Head of the Department of Public Law, Faculty of Law, State University of Moldova, ORCID 0000-0001-6071-8178

Abstract: The content of this article formulates questions on the wide reform processes that the Republic of Moldova has gone through in the context of its reform and modernization initiatives. The questions addressed outline some processes and reasons that reveal potential directions of analysis and propose solutions in order to maintain progress towards good governance, protection of the individual, and efficiency of law. In this context, the law is seen as an instrument capable of contributing to socio-political stability and responding to the challenges of digitization and globalization.

Keywords: *transformation, law, modernization, innovation, research.*

Probleme ale tranziției

În contextul proceselor actuale de reformare a instituțiilor și autorităților, cultura politică și cea juridică sunt componente indispensabile ale unui traseu de dezvoltare sigur, continuu și consecvent, asumat și construit pe valori, principii dominante și dezirabile în societate, care ar contribui la reconstrucția culturii politice și juridice a societății în parcursul spre modernizare. În Republica Moldova problema culturii politice și juridice rămâne una deschisă dezbaterilor și necesității instituirii și promovării atât la nivel de practici de guvernare cât și la nivel social. Necesitatea modenizării prin intermediul valorilor și principiilor asumate, promovate prin acțiuni individuale și colective, este susținută de argumente care se înaintează în contextul problemelor care au fost înregistrate în parcursul Republicii Moldova spre o societate care învață să construiască democrația și care își dorește un stat de drept consolidat. În primul rând acestea (argumentele), se prezintă ca evidente și esențiale, pe fondalul dependențelor dintre politic, juridic și social. La rândul lor, dependențele, sunt cele care cu ușurință ne ajută

să identificăm aspecte problematice care au fost constatate și vulnerabilități cu impact direct sau tangențial asupra proceselor de reformare din țară.

Astfel, evaluarea proceselor politice din Republica Moldova a indicat imposibilitatea construcției și coagulării unei viziuni consensuale cu referire la traseul de dezvoltare a Republicii Moldova, pentru o perioadă destul de îndelungată. Practic, fiecare legislativ a înregistrat blocaje, crize politice care au declanșat la rândul său crize de guvernare, care au bulversat societatea.

Din perspectiva dimensiunii juridice, s-au realizat pași importanți orientați spre modernizare și reformare, dar rămân a fi înregistrate carențe, probleme de funcționalitate și aplicabilitate. În special, acestea sunt legate de lipsa de eficiență a instituțiilor de drept, de rezistența la procesele de reformare a funcționarilor, de probleme cu referire la calitatea serviciilor juridice și a profesionalismul funcționarilor. În consecință, de pe o poziție apare discrepanța dintre cadrul de reglementare și practica de aplicare a dreptului, de pe alta, crește ruptura dintre societate și instituții de drept, dintre cetățean și funcționar, ceea ce face ca lipsa de încredere și scepticismul cu referire la șansa reală de redresare ori îmbunătățire a situației din domeniu practic este considerată nulă. Cel mai problematic domeniu, a fost apreciat cel al sistemului de justiție, caracterizat de cetățeni ca cel mai consistent în abuzuri, acte de corupție și încălcări ale drepturilor omului.

Parcursul țării spre democrație și stat de drept a fost continuu supus criticilor aduse modului în care instituțiile de drept și-au realizat misiunea, și a determinat atitudini generale negative față de modul în care este aplicată legea, ceea ce a determinat degradarea încrederii în sistemul de justiție și a generat o stare profundă de nihilism social în raport cu activitatea instituțiilor de drept și cu domeniul dreptului în general.

În consecință, la moment în Republica Moldova, s-a ajuns în situația în care misiunea de modernizare asumată a fost declarată și inițiată politic, precum și susținută de cetățeni, dar, considerată a fi stopată de rezistența din partea funcționarilor unor instituții publice cu rol decisiv în realizarea progreselor pe dimensiuni esențiale precum justiția, statul de drept, drepturile omului.

Din altă perspectivă, beneficiile de care se bucură cetățenii în statele moderne din occident și spațiul european considerate funcționale, eficiente și democratice, au alimentat așteptări și speranțe în raport cu guvernarea din Republica Moldova. Statele bine guvernate au devenit standardul de referință spre care s-au orientat cetățenii țării și guvernarea pentru a asigura domnia dreptului și a garanta drepturile omului în condițiile unui stat ce construiește o *democrație veritabilă*.

Formal, în prezent în Republica Moldova mai rămâne valabil în discursul public al guvernării substanța valorică a democrației, promovată în calitatea de scop și ideal de urmat în activitatea instituțiilor și în opinia cetățenilor. În același

timp au fost înaintate opinii cu referire la unele aspecte particulare instituirii democrației în Republica Moldova, ținându-se cont de condițiile reale existente la nivel social, politic și economic, tradițiile și valorile care au fost promovate și instituite în timp. În acest sens, din punct de vedere conceptual, doctrina accentuează aspecte particulare ce marchează/determină organizarea social statală și cadrul juridic de reglementare. În acest sens, putem invoca și recunoaște ca valide din punct de vedere teoretico-metodologic opinii promovate de autori precum Montesquieu [1], care fac referință la spiritul poporului care determină natura / spiritul legilor și al instituțiilor politice.

Luând în considerare opiniile acestui autor, dar și opiniile similare a multor altor doctrinari, dezvoltate atât în cadrul gândirii filosofico-juridice, cât și a celor de actualitate care sunt axate fie pe constatarea și evaluarea situației actuale, detectarea problemelor majore și căutarea soluțiilor, determinarea priorităților de viitor etc. rămânem a fi conștienți de importanța evaluării obiective a condițiilor în care se realizează practica de guvernare și se materializează dreptul printr-o abordare prospectivă a priorităților și a soluțiilor la problemele persoanei, dreptului și statului care să fie dominant în discursul public al guvernării. Spre regret, în prezent s-a aprofundat nu doar ruptura dintre guvernare și societate, dar s-a mai accentuat sfidarea valorilor, normelor și principiilor fundamentale. În numele reformării și a schimbării au fost continuu aduse critici în raport cu guvernările care s-au perindat, prin lupta pentru puterea politică a fost continuu accentuată *impotența* instituțiilor de drept și criza dreptului [2], aprofundarea inegalităților sociale, oligarhizarea și politizarea, creșterea sărăciei, și într-un anume fel - ideologizarea la note majore a problemei luptei cu corupția.

Astfel, avem mai degrabă o situație în care justiția începe tot mai mult a fi înțeleasă ca o funcție eminamente politică, datorită faptului că așteptările societății cu privire la justiție sunt înalte și determină diverse forme prin care se recurge la justiție. „Pe de o parte, mass-media recurg la sursele judiciare și le subminează pentru a pretinde că își asumă în ochii societății o funcție de justiție pe care Justiția n-ar mai îndeplini-o în mod satisfăcător. Pe de altă parte, Justiția este solicitată de diverși actori politici sau sociali pentru a stabili noi ordini politice, economice sau sociale ...” [3, p.17]. În consecință, nici pe departe nu este vorba despre acțiuni de modernizare, în formula în care este tratat conceptul, văzut ca un sistem complex de acțiuni de tranziție spre standarde ale guvernării prin implementarea rezultatelor inovațiilor științifice. În cazul dat, mai degrabă este vorba despre acțiuni de reconstrucție a fundamentelor socio-politice și judice în Republica Moldova. Și iată că, la acest compartiment și considerăm că un salt spre modernizare poate fi asigurat doar prin soliditatea fundamentelor axiologice pe care le utilizăm în această reconstrucție, care trebuie să fie realizată prin asigu-

rarea caracterului continuu și peren al valorilor și principiilor democrațiilor veritabile și a funcționalității statului de drept, prin considerarea drepturilor omului în calitate de reper ideologic al societății de mâine. Mai mult, inovațiile, practicile de guvernare eficientă și eficacitatea dreptului din alte state nu pot fi *ad literam* aplicate în condițiile RM, care ar putea să nu dea nici pe departe rezultatele care au fost urmărite dacă nu au fost create condiții favorabile implementării și adaptării acestoră într-o societate cu o anumită cultură și conștiință existentă, a unor tradiții, obiceie și practici instituite care pentru a fi dezrădăcinate necesită eforturi masive și complexe, precum și acțiuni sistemice. Cele indicate sunt necesare pentru a evita efectul invers al deciziilor asumate, a acțiunilor implementate etc. care au urmărit obținerea, realizarea schimbărilor standardelor de guvernare, organizare socio-juridică și politică și schimbarea practicilor implementate până în prezent. În acest sens unii autori consideră că asigurarea eficienței acțiunilor de tranziție spre o societate / guvernare modernizată este în mod direct dependentă de procesele prin care trece dreptul, considerent din care, un pas important spre eficiență este cercetarea de tip anticipativ, care va asigura evitarea consecințelor negative, chiar devastatoare, dezastruase în implementarea unor reforme neadecvate, ori inoportune. Or, dacă o societate derapează „de la legități de organizare socială care asigură funcționalitatea ei, atunci această societate este sortită pierii [4, pp.12-13].

La fel, de remarcat este și faptul că pe fonul transformărilor sociale, politice, juridice și economoce tendința spre schimbare, modernizare și reformarea domeniilor a devenit o preocupare continuă și permanentă. Acțiuni separate, orientate sectorial, dar neîncadrate într-o viziune de ansamblu, care nu au dat impactul necesar sunt cele care trebuiesc privite prin prisma unui proces politico-juridic complex, nu prin prisma reformelor și contra-reformelor, dar cea a acțiunilor conforme strategiei dezvoltării durabile și a consecvenței.

Printre acțiunile de dezvoltare durabilă se înscriu prioritățile pe care și le-a asumat Republica Moldova încă de la declarația de independență: protecția drepturilor omului, un cadrul juridic adecvat relațiilor sociale noi etc., dar care nu au rămas în centrul atenției, ceea ce și a determinat ca subiectul modernizării politico-juridice să revină în actualitatea dezbaterilor și nu într-o realitate socială existentă.

Parcursul spre modernizare. Context național și regional

Mai mult, contextul general în care sunt operate acțiuni distincte la nivel național, pentru a înscrie Republica Moldova în registrul statelor democratice, prospere și consolidate din punct de vedere al respectării principiilor statului de drept, este unul care se prezintă nu doar prin avantaje oferite, dar și prin dezavan-

taje și probleme comune: migrație, conflicte, războaie, crize etc. Astfel, stările de criză prin care trec societățile începând cu finele secolului XX se manifestă ca un impediment serios în calea modernizării, dar și ca un imbold în vederea revizuirii formatului tradițional prin care sunt guvernate statele și este aplicat dreptul. Suplimentar, sub presiunea tehnologiilor, inovațiilor și progreselor științifice se impune și mai mult o paradigmă revizuită de conceptualizare și realizare a dreptului în contextul procesului de modernizare a guvernării și vice-versa.

Pare în această conjunctură a fi esențială o clarificare de conținut asupra astfel de subiecte: Discursului public al modernizării, democratizării, domniei legii și consolidării statului de drept, pentru a înțelege dacă acesta se prezintă la nivel declarativ al promisiunii politice, ori este un angajament asumat, un obectiv care este urmărit a fi realizat? Poate fi identificat în conținutul acestuia traseul acțiunilor necesare de a fi întreprinse punând în vizor avantaje și dezavantaje ale opțiunilor și preferințelor cetățenilor și a guvernării? Pentru aceasta este necesar de a vedea procesul de modernizare, nu ca un proces idealizat, ce oferă rezultate imediate, ci mai degrabă în calitate de decizie asumată și acțiuni consecvente, ca echilibru și consens al valorilor și normelor, și a obiectivelor urmărite nu prin prisma unor obiective idealizate, dar mai degrabă tratat ca echilibrul și consensul dintre valori și norme, practici conflictuale, precum și echilibrarea interesului personal cu cel social-general.

În prezent este necesar de a relaționa și trata din punct de vedere al demersului științific, condițiile tranzițiilor juridice globale, luând în considerare dependențe precum *drepturi și dezvoltare*, *drepturi și modernizare, drepturi și crize ș.a.* Dependențe ce ne indică că traseul acțiunilor, în fond este simplu: recunoașterea faptului că trecutul nu poate fi schimbat, în schimb viitorul poate fi dirijat. Astfel, asumarea reformelor și asigurarea domniei legii – experimentarea guvernării axate pe protecția drepturilor omului – este un traseu al continuității și reorganizării, este un parcurs de la condamnare și critică spre raționalizare, instituire și legitimare a acțiunilor treptate de consolidare a democrației și statului de drept.

Primo, Modernizarea trebuie abordată în calitate de proces complex, etapizat, continuu asumat și implementat, capabil de a realiza tranziția spre implementarea în societate a standardelor de viață și de guvernare care răspund așteptărilor și dorințelor de a fi practicate. Printre etapele pe care le identificăm se regăsește:

1. Conștientizarea și asumarea responsabilă a necesității de schimbare pentru a realiza modernizarea;
2. Determinarea priorităților în vederea modernizării prin evaluarea problemelor majare la nivelul funcționalității instituțiilor și reglementărilor. În acest sens criteriile trebuie să fie: *Obiectivitatea, legalitatea, corectitudinea, depolitizarea, interesul general.*

3. Realizarea și conectarea cercetărilor științifice la actul decizional, capabile de a emite judecăți de valoare și viziuni integrate cu referire la probleme și soluții, cu scopul de a anticipa impedimente și identifica opțiuni de evitare ori depășire a acestora. Suportul argumentativ este definit de faptul că cercetarea științifică are competența și capacitatea de a vedea în acțiuni particulare legități care pot fi încadrate în reglementări ori utilizate în mod conștient pentru a răspunde nevoilor societății, statului, persoanei.
4. Cunoașterea practicilor internaționale eficiente și conectarea specialiștilor, profesioniștilor și a mediului academic la problemele existente în vederea elaborării unui plan strategic de modernizare a țării.
5. Generalizarea, conceptualizarea și elaborarea modelului național de modernizare. Stabilirea standardelor naționale și a acțiuilor strategice, necesare a fi realizate la fiecare etapă a traseului spre schimbare, care necesită nu doar voință politică și asumarea de responsabilitate, dar și suport individual al cetățenilor.
6. Testarea modelului elaborat prin platforme de dialog social și sectorial cu mediul profesional.
7. Acțiuni sinergice, cooperante și direcționate (dintre instituții, autorități) și cetățeni în vederea realizării modernizării.

Secundo, odată cu prioretizarea proiectului de modernizare a țării în vederea aderării la standarde europene, se impune și sarcina de a asigura garantarea domniei dreptului și a unor instituții de drept modernizate și eficiente. Logica lucrurilor sugerează consolidarea eforturilor și capacităților în vederea realizării unor progrese semnificative pentru a parcurge în termeni proximi traseul spre intergarea în uniunea europeană. În practică însă se constată tendința de extindere continuă și progresivă a sferei de influență a unor instituții, dar fără a fi interesate de a răspunde priorităților majore socio-statale și de a construi colaborări interinstituționale pentru a acționa cu eforturi comune în interesul progresului și modernizării. În rezultat, conceptul **domnia dreptului** a obținut valențe negative atât din punct de vedere teoretic cât și practic, a fost plasat contradicțiilor și luptelor pentru puterea politică și juridică. Ideia de *domnie a dreptului* l-a moment se dovedește a fi un ideal mult mai îndepărtat decât acum treizeci de ani în urmă. În acest sens, dăm dreptate autorilor care identifică și analizează factori care însoțesc procesele de modernizare a statelor. În unor cercetători „este mare tentația de a substitui nihilismul domniei dreptului cu un fetișism al domniei dreptului care are toate șansele de a se manifesta prin aderare la modele existente în alte state și nicidecum prin autoapteciere, creativitate, autoresponsabilitaze și disciplinizare” [4, p.23]. În această perspectivă, activitatea unor autorități care trebuie să ofere soluția

juridică cea mai adecvată este relevantă. Diferențe majore se atestă între opinia exprimată de reprezentanți ai partidelor politice, de experți, de mediul academic, de reprezentanți ai legislativului, de executiv, or de înalta curte. Nu de puține ori au fost sesizate poziții opuse pe marginea unora și acelorași subiecte de interes major pentru societate. Ca rezultat, atunci când s-au constatat vulnerabilități instituționale, care prin deciziile luate au exprimat poziții ce contravin interesului general al societății și nu unor opinii generalizate expuse public prin acțiuni de protest, se pune problema mecanismelor de intervenție și a necesității unui drept cu instrumente adecvate și eficiente capabile de a proteja interesul general.

Astfel, sunt câteva întrebări cheie care odată devenite subiect al interogației vor contribui la clarificări ce anticipează acțiunile și deciziile de importanță majoră:

- Se constată oare un consens general acceptat, de cetățeni și autorități, cu privire la necesitatea unor schimbări majore în sistemul socio-politic și juridic național?;
- Sunt oare conștientizate și acceptate riscurile, provocările și necesitatea acțiunilor mai puțin populare, dar necesare pentru modernizarea și consolidarea socio-statală?
- Există un cadru juridic funcțional, eficient, necontradictoriu capabil de a facilita procese și da randament și eficacitate deciziilor politice majore? ș.a.

Tertio, raționalizarea răspunsului la astfel de întrebări arată că dreptul și calitatea legilor, are un rol fundamental în procesul de modernizare, iar acest lucru este firesc luând în considerare faptul că legislația va trebui să prevădă mecanismul transformărilor sociale, să ofere pârghii legitime de intervenție și acțiune, mijloce de influență, control și protecție juridică. În esență, valoarea dreptului poate fi rezumată la capacitatea de a servi drept scop și mijloc de satisfacere a nevoilor și intereselor tuturor cetățenilor și ale societății în ansamblu, ceea ce definește ***legiferarea*** ca etapă importantă și relevantă în inițierea și realizarea modernizării.

Quatro, atunci când se vorbește despre eficiența mecanismelor de guvernare, prioritar ne orientăm spre mecanisme juridice, care în opinia mai multor autori, trebuie să fie exprimate prin rezultate concrete obținute din valorificarea mecanismelor juridice, prin valoarea socială a rezultatelor, prin dimensiunea morală a resurselor utilizate. Astfel, în acest caz ne vom concentra pe eficiența guvernării și stabilirea unor criterii de evaluare a eficienței dreptului. Corespunzător acestui obiectiv, vom aduce în atenție afirmați lui Ihering care menționa că „Dreptul există pentru a se realiza. Realizarea dreptului este viața și adevărul, este însuși dreptul (...). Prin urmare decisiv în evaluarea dreptului este nu conținutul abstract

al legii, nu justiția pe hârtie și moralitatea în cuvinte, ci modul în care are loc obiectivarea dreptului, energia cu care tot ceea ce este recunoscut a fi necesar să se materializeze în realitate." [5, p.18-19]

Rezultă că dimensiunea juridică a guvernării și a procesului de modernizare este un indicator relevant care trebuie să reflecte legitimitatea guvernării, legalitatea deciziilor și eficiența practică a prevederilor legale.

Per ansamblu, generalizările vor accentua că legalitatea și legitimitatea sunt criterii de bază în evaluarea eficienței activității instituțiilor de stat și a autorităților. Realizarea modernizării, în opinia unor autori [6, p.53], în cheia principiului legalității, trebuie văzut atât în raport cu subiecții de drept implicați în elaborarea legilor cât și a celor implicați în activitatea de realizare a dreptului. Urmărind respectarea și promovarea acestui principiu se vor înregistra progrese pe mai multe dimensiuni: cea a relațiilor sociale, reglementate exclusiv prin prisma prevederilor legale, fapt ce va determina creșterea încrederii în instituții și autorități; cea a garanției protecției drepturilor și libertăților cetățenilor, care va crește valoarea principiilor statului de drept; cea a procedurilor de aplicare a legislației, contribuind la consecvența profesională și instituțională, previzibilitate; cea a funcționalității și eficienței mecanismelor și reglementărilor juridice, contribuind la realizare dreptului; cea de supunere juridică a ramurilor puterii, eliminând influențele.

O serie de autori, susțin că o etapă importantă care trebuie realizată în contextul amplelor procese de modernizare este consolidarea valorică a fundamentelor teoretico-metodologice a dreptului. Argumentul justificativ este cel care face referință la studiile, cercetările, rapoartele realizate și care accentuiază lipsa de respect a normelor juridice, lipsa de încredere în organele de drept, tendința de a soluționa probleme și conflicte prin metode extrajuridice, precum și exprimă atitudini pozitive cu referire la valori precum statul de drept, democrație, egalitate, dreptate, justiție.

Problematica valorilor a fost întotdeauna de importanță pentru domeniul dreptului atât din punct de vedere teoretic cât și practic. Acest subiect obține valențe noi odată cu procesele de modernizare a guvernării prin asumarea multiplelor domenii ce au tangențe directe cu drepturile omului. Astfel una dintre cele mai ambițioase asumări este cea care se referă la reformarea sistemului judecătoresc de care sunt legate mai multe aspecte problematice cu care se confruntă Republica Moldova la moment. Printre prioritățile anunțate la nivel național este și cea care se referă la valoarea supremă a persoanei, a drepturilor și libertăților acesteia, care se regăsesc expres formulate în Constituția țării.

Această situație trebuie privită din perspectiva conținutului axiologic exprimat din punct de vedere normativ, cât și praxeologic. Valoarea are semnificații

disctincte în conținutul legislațiilor contemporane. Ea, valoarea, poate fi identificată a fi atribuită persoanei, drepturilor și libertăților, bunurilor și serviciilor etc., adică sesizăm două modalități de bază: una fiind cea care include dimensiuni general valabile a valorilor și dimensiuni particulare, specifice și chiar singulare. Astfel, modernizarea dreptului centrat pe dimensiunea integratoare a valorilor juridice, ar putea aduce după sine multiple beneficii, care se referă în exlusivitate la sistemul dreptului, precum și pentru mediul socio-politic în care acesta este realizat. Conștientizarea valorilor juridice determină creșterea culturii juridice și asigură intervenția statului în protejarea acestora, astfel contribuind la dezvoltarea și consolidarea statului de drept și a societății civile.

În concluzie, considerăm necesare în continuare studii orientate spre determinarea cauzelor și factorilor care au limitat efectele inițiativelor de reformare ori nu au permis implementarea lor. În această perspectivă a rezultatului așteptat este oportună creșterea continuă a calității legislației și eficienței dreptului pentru a atinge standarde de guvernață ce răspund principiilor de bună guvernare.

Suplimentar, se definește caracterul imperios al acțiunilor colaborative între societate, comunitate științifică, autorități prin crearea unor mecanisme eficiente de interacțiune constantă. În acest caz, soluțiile oferite de digitizare, de platformele diverse de comunicare sunt cele care oferă atât posibilitatea de implicare și participare, cât și cea de intervenție și reziliență în caz de necesitate.

Bibliografie utilizată:

1. Montesquieu. Despre spiritul legilor. București: Antet Revolution, 2011.
2. Arama E., Guceac I., Ciobanu R. Criza dreptului între aspirații democratice și repere axiologice in nexistente. Chișinău: Cartea Juridică, 2023.
3. Commaille J, et all. Juridicizarea politicului. Iași: Institutul European, 2012.
4. Дробышевский С.А. О критериях оценки научных идей в юриспруденции. Disponibil: https://research.sfu-kras.ru/publications/publication/924254348-363603251
5. Иеринг Р. Юридическая техника / пер. с нем. Ф.С. Шендорфа. Disponibil: https://expert.kursksu.ru/wp-content/uploads/2019/02/Ihering_Yuridicheskaya_tekhnika.pdf
6. Гааг Л. В. Принцип законности как необходимое условие модернизации правовой системы современного российского общества. В:

Проблемы модернизации правовой системы современного российского общества. Красноярск, 2010. Disponibil: https://law.sfu-kras.ru/data/method/e-library-kup/Sborniki/problevs_modern_1.pdf
7. Dworkin R. Drepturile la modul serios. Chișinău: Arc, 1998.
8. Proiectul de Strategie de transformare digital a Moldovei 2023-2030. Disponibil: https://mded.gov.md/transparenta/64373-2/

Anexe

Digitalizarea actelor juridice
în contextul modernizării serviciilor publice

Secțiuni:

1. **Digitalizarea serviciilor publice în Republica Moldova. Platforme și servicii electronice. Identitatea digitală. Securitatea cibernetică și protecția datelor**
2. **Digitalizarea actului juridic. Actul juridic electronic**
3. **Digitalizarea serviciilor juridice - realizări și provocări.**
4. **Asistența notarială electronică. Registrele notariale electronice. Forța juridică a actelor notariale în format electronic.**

Agenției de Guvernare Electronică
Agenției Servicii Publice
Serviciului Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică
Departamentul Drept Privat și Departamentul Drept Public al Facultății de Drept al Universității de Stat din Moldova
Camera Notarială din Moldova

Digitalizarea actelor juridice
în contextul modernizării serviciilor publice

Chișinău, 1 Noiembrie 2022

Centrul Mediacor, mun. Chișinău, str. Mateevici 60

E-Governance Agency
Public Services Agency
Information Technology and Cyber Security Service
Private Law Department and the Public Law Department, Faculty of Law of the Moldova State Univrsity
Notary Chamber of Moldova

Digitization of legal documents
in the context of the modernization of public services

Chisinău, November 1st, 2022

Mediacor center, mun. Chisinau, 60 Mateevici St.

Conferința științifică internațională organizată de Agenția de Guvernare Electronică, Agenția Servicii Publice, Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică, Departamentul Drept Privat, Departamentul Drept Public, Facultatea de Drept al Universității de Stat din Moldova, Camera Notarială din Moldova este un eveniment pioner în care se vor întruni reprezentații instituțiile de stat, practicieni, reprezentanți ai instituțiilor academice, studenți desfășurată în perioada 01 noiembrie 2022, urmărește consolidarea caracterului său de excelență și diversificarea ariilor de dezbatere. Sunt invitați să participe la acest eveniment profesori și cercetători de la instituții de învățământ și cercetare de prestigiu din Republica Moldova și de la facultățile partenere din străinătate, precum și alți specialiști în drept.

Conferința se desfășoară pe următoarele secțiuni:

1. **Digitalizarea serviciilor publice în Republica Moldova. Platforme și servicii electronice. Identitatea digitală. Securitatea cibernetică și protecția datelor**
2. **Digitalizarea actului juridic. Actul juridic electronic**
3. **Digitalizarea serviciilor juridice - realizări și provocări.**
4. **Asistența notarială electronică. Registrele notariale electronice. Forța juridică a actelor notariale în format electronic.**

Persoane de contact:
Tatiana Cazacu (+373 79252212) comunicare@egov.md
Aliona Cara-Rusnac (+373 79595535) cara_aliona@yahoo.com

Conferință organizată cu suportul Reprezentanței Băncii Mondiale în Moldova

E-Governance Agency
Public Services Agency
Information Technology and Cyber Security Service
Private Law Department and Public Law Department, Faculty of Law of the Moldova State University
Notary Chamber of Moldova

Digitization of legal documents in the context of the modernization of public services

Chisinău, November 1st, 2022
Mediacor center, mun. Chisinau, 60 Mateevici St.

The international scientific conference organized by E-Government Agency, Public Services Agency, Information Technology and Cyber Security Service, the Department of Private Law, the Department of Public Law of the Faculty of Law, State University of Moldova, the Notary Chamber of Moldova is a pioneering event in which representatives of state institutions, practitioners, representatives of academic institutions, students will meet on November 1, 2022, aims to strengthen its character of excellence and diversify the areas of debate. Professors and researchers from prestigious educational and research institutions in the Republic of Moldova and from partner faculties abroad, as well as other law specialists, are invited to participate in this event.

The conference comprises the following sections and dedicated topics:

1. ***Digitization of public services in the Republic of Moldova. Electronic platforms and services. Digital identity. Cyber security and data protection***
2. ***Digitization of the legal deed. The electronic legal deed.***
3. ***Digitization of legal services - achievements and challenges.***
4. ***Electronic notarial assistance. Electronic notarial registers. Legal force of notarial acts in electronic format.***

Contact persons:
Tatiana Cazacu (+373 79252212) comunicare@egov.md
Aliona Cara-Rusnac (+373 79595535) cara_aliona@yahoo.com

A conference endorsed by the Reprezentative of the Wolrd Bank from Moldova

Program general / *General Program*
(A se vedea mențiunile particulare pe secțiuni / *Please see the specifications for each section*)

Marți, 01 noiembrie 2022
Tuesday, November 1st 2022
Înregistrarea participanților/ *Registration of the participants* 8:30 – 9:00
Deschiderea conferinței / *Conference openings* 09:00 – 09:30
Sesiunea I / *Session I* 09:30 – 11:00
Pauză de cafea / *Coffee break* 11:00 – 11:15
Sesiunea II / *Session II* 11:15 – 13:00
Prânz / *Lunch* 13:00 – 14:00
Sesiunea III / *Session III* 14:00 – 15:30
Pauză de cafea / *Coffee break* 15:30 – 15:45
Sesiunea IV / *Session IV* 15:45 – 17:15
Concluzii la închiderea conferinței/*conclusion remarks* 17.15 – 17.30

Panel de deschidere/*Opening remarks*
09:00 – 09:30 Moderator/*Moderator*
Prof.univ. dr. Sergiu Baieșu, Șeful Departamentului Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Head of the / Private Law Department, Faculty of Law, MSU

Vorbitori/Speakers

Iurie Țurcanu	Viceprim-ministru pentru digitalizare/ Deputy Prime Minister for Digitalization	*Cuvânt de salut*	Welcome remarks

Igor Șarov	Rectorul Universității de Stat din Moldova/ Rector of the Moldova State University	*Cuvânt de salut*	Welcome remarks
Constantin Rusu	Specialist Senior Sector Public, Reprezentanța Băncii Mondiale în Moldova	*Cuvânt de salut*	Welcome remarks

Secțiunea I - Digitalizarea serviciilor publice în Republica Moldova. Platforme și servicii.

Section I - Digitization of public services in the Republic of Moldova. Electronic platforms and services. Digital identity. Cyber security and data protection.

Sesiunea I / *Session I* 09:30 – 11:00
Moderator/ *Moderator*:
Olga Tumuruc, Director Agenția de Guvernare Electronică / Director of the E-Government Agency

Vorbitori/Speakers

Lilian Carp	deputat, Președinte Comisia securitate națională, apărare și ordine publică, Parlamentul RM
Veronica Mihailov-Moraru	Secretar de Stat, Ministerul justiției/ State Secretary, Minister of Justice
Mircea Eșanu	Director Agenția Servicii Publice / Director of Public Agency Moldova

Gheorghe Pantaz	Director Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică / Director Information Technology and Cyber Security Service		
Daniel-Mihail Sandru	Institutul de Cercetări Juridice „Acad. Andrei Rădulescu" al Academiei Române / Institute of Legal Researches „Acad. Andrei Rădulescu" of the Romanian Academy	Riscuri ale digitalizării actelor juridice din perspectiva protecției datelor	*Risks of the digitalization of legal documents from the perspective of data protection*
Dr. hab. prof. univ. **Rodica Ciobanu,**	Șefa Departamentului Drept Public, Facultatea de Drept, USM / Head of the Public Law Department, Faculty of Law, MSU	Modernizarea Mecanismelor de Guvernare	*Modernization of the mechanism of Government*
Conf.univ. dr. **Mocanu Veronica**	Departament Drept Public, Facultatea de Drept, USM / Public Law Department, Faculty of Law, MSU	Politici si actiuni de suport in digitizarea serviciilor publice	*Politics and actions supporting digitalization of public services*
Drd. **Ion Mihălaș**	Institutul Național al Justiției / National Institute of Justice	Importanța funcționării în Republica Moldova a Registrului împuternicirilor de reprezentare - MPower	*The importance of the operation in the Republic of Moldova of the Register of powers of representation - MPower*

Secțiunea II. Digitalizarea actului juridic. Actul juridic electronic /
Digitization of the legal deed. The electronic legal deed.
Sesiunea II / Session II 11:15 – 13:00
Moderator / ***Moderator*****:**
Aliona Cara-Rusnac, dr. conf.univ., Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU

Vorbitori/Speakers

prof.univ. dr. **Radu Alexandru Rizoiu**	Prodecan la Facultatea de Drept, Universitatea din Bucuresti, România /Deputy Dean at the Faculty of Law, University from Bucuresti, Romania	Manifestarea voinței în mediul electronic: doar o problemă de formă sau și de fond?	*Manifestation of the will in the electronic environment: only a problem of form or also of substance?*
Drd. **Serban Radu**	Judecator, Bucuresti, România / Judge, Bucuresti, Romania	Încheierea contracelor prin intermediul platformelor online. Studiu de caz	*Signing contracts through Online platforms. Case study.*
Drd. **Paolo Pier Picarelli**	Asociația Avocaților Tineri din Europa, Italia / European Young Bar Association, Italy	Digitalizarea Companiei in EU, Directiva 1151/2019	*Digitalization of company law in EU and directive 1151/2019*
Christopher Schmetterer	Universitatea din Viena, Austria/ Viena University, Austria		*Tracking Karl Feidnrich Adlerțs path – digital possibilities and impossibilities*
Dr. conv.univ. **Dorin Cimil**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Impactul parcursului digital asupra dezvoltării legislației civile modernizate	*The impact of the digital journey on the development of modernized civil legislation*

Dr. conv.univ. **Octavian Cazac**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Reglementarea UE in materie de contracte digitale	*The EU Directive on digital contracts*
Dr. **Vladimir Palamarciuc**	Președinte al Asociația Avocaților Tineri din Europa / President European Young Bar Association	Aspecte practice privind revocarea contractelor încheiate la distanță	*Practical aspects regarding the revocation of distance contracts*
Dr. **Natalia Chibac**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Digitalizarea în turism și a contractului privind pachetele de servicii de călătorie: necesitate sau trend la modă?	*Digitization in tourism and the contract regarding travel service packages: necessity or fashionable trend?*
Dr. **Tatiana Mihailov**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Utilizarea semnăturii electronice la perfectarea documentelor de muncă	*The use of the electronic signature when completing work documents*
Drd. **Arapu Elena**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Respectarea principiului bunei-credințe în contextul digitalizării actelor juridic	*Compliance with the principle of good faith in the context of the digitization of legal deeds*

Prof.univ. **Baieș Sergiu /** conf. univ. **Aliona Cara-Rusnac**	Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM / Private Law Department, Faculty of Law, MSU	Apărarea dreptului de proprietate în contextul digitalizării	*Defending of the owndership right in the context of digitalization*
Conf. univ. dr. **Oxana Chiriac**	Departamentul Drept Privat, Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, din Cernăuți, Ucraina / Privat Law Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Remodelarea digitalizării: către o arhitectură ucraineană în timpul războiului	*Reshaping digitalization: Towards an In-war Ukranian Architectre*
Dr. **Serghii Halkevych**	Departamentul Drept Privat, Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Privat Law Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Piața de criptomonede în Ucraina	*Criptocurrency market in Ukraine*
Dr. **Nina Getmantseva,** Dr. **Natalia Protsckiv**	Șef Departament Drept Privat / Head of Private Law Department / Departamentul Drept Privat, Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Privat Law Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Posibilitati de utilizare a tehnologiilor din domeniul dreptului privat	*Possibilities of using the technologies in the field of private law*

Halak Anastasia	Departamentul Drept Privat, Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Privat Law Department at the Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Instrumentele militare financiare electronice in perioada de război	*In-war electronic financial securities: military bonds*
Shevchuk Oleksandr	Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Dreptul civil ucrainean, digitalizarea sub influența perioadei de război	*Ukrainian Civil Law Digitalization under the War-time Influence*
Baiurchak Mariia	Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Dreptul proprietății intelectuale în cadrul digitalizării	*Intellectual property rights within the digitization*
Pavliuk Anna	Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Protecția datelor cu caracter personal în condițiile utilizării tehnologiilor digitale	*Protection of personal data in the conditions of the use of digital technologies*
Malofii Kseniia	Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Utilizarea tehnologiilor digitale în relațiile juridice civile	*Use of Digital Technologies in Civil Legal Relations*
Dragomeretska Diana	Universitatea ”Yuriy Fedkovych”, Cernăuți, Ucraina / Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	Contractele digitale în dreptul civil al Ucrainei	*Digital contracts in civil law of Ulraine*

***Secțiunea III.* Digitalizarea serviciilor juridice - realizări și provocări /**
Digitization of legal services - achievements and challenges
Sesiunea III / *Session III* 14:00 – 15:30
Moderator / *Moderator*:
Drd. **Sorin Dolea**, avocat, asistent universitar Departamentul drept Internațional și European, USM

Vorbitori/Speakers

Sebastiano Nessi	Partner Curtis, Mallet-Prevost, Colt & Mosle LLP (International Arbitration) Geneva, Elveția / Partner Mallet-Prevost, Colt & Mosle LLP (International Arbitration) Geneva, Switzerland		
Ivan Philippov	Avocat Asociat, White & Case LLP / Associate attorney White & Case LLP	Utilizarea tehnologiilor in litigii (ședințe online etc.)	*Use of virtual technologies in disputes (virtual hearings etc.)*
Dinu Vatamanu	Director al Agenției Resurse Informaționale Juridice din cadrul Ministerului Justiției / Director Legal Information Resources Agency within the Ministry of Justice		
Vadim Vintilă	Jurisconsult, Agenția de Guvernare Electronică / Lawyer, E-Governance Agency		

Natalia Balaban	Avocat / Attorney at law	Digitalizarea Baroului Avocaților din RM	*Digitalization of the Bar Association of the RM*
Lucia Popescu	Expert National de Lungă Durată proiectului ”Sporirea transparenței, responsabilității și accesului la sistemul judiciar” finanțat de UE / National Key Expert “Support to further strengthening the efficiency and quality of the judicial system in the Republic of Moldova“		
Malai Turturica Cristina	USAID		
Gheorghe Reniță	Departamentul Drept Penal, Facultatea de Drept, USM / Criminal Law Department, Faculty of Law, MSU	Desfășurarea ședințelor de judecată online versus respectarea dreptului la un proces echitabil	*Conducting online court hearings versus respecting the right to a fair trial*
Drd. **Sorin Dolea**	Departamentul drept Internațional și European, Facultatea de Drept USM / International and European Law Department, Faculty of Law, MSU		

***Secțiunea IV.* Digitalizarea serviciilor juridice - realizări și provocări /**
Digitization of legal services - achievements and challenges
Sesiunea IV / *Session IV* 15:45 – 17:15
Moderator / *Moderator*:
Vitalie Pistriuga, doctorand, Departamentul Drept Privat, Facultatea de Drept, USM, Notar,

Vorbitori/Speakers

Vitalie Tarlev	reprezentant al Consiliului Economic pe lângă Prim-ministrul RM / representative of the Economic Council next to the Prime Minister of the Republic of Moldova		
Dr. Jens Bormann	Președintele Camerei Notariale din Germania / President of the Notary Chamber of Germany		
Larry de Mateo	Universitatea din Florida, SUA / University of Florida, US	Contractele inteligente	*Smart contracts*
Valeriu Eșanu	notar, Consiliul Superior Notariat Franța / Notary, Superior Notary Council, France		

Doina Rotaru	Prim-vicepreședintele Uniunii Naționale a Notarilor Publici din România / Prim-vicepresident of the Public Notaries'Union from Romania		
Liliana Chirtoacă	Președintele Camerei Notariale din Moldova / President fo the Notary Chamber Moldova		
Denis Bejenar	Notar / Notary	Certificarea conținutului paginilor web prin prisma probațiunii: de la așteptări la realități	*Certification of the web pages content through the probation perspective: from expectations to the realities*
Constanța Obadă	Notar / Notary	Forța juridică a actului notarial pe suport electronic în RM.	*Legal power of the notarial deed on electronic support in the RM*
Iana Secrieru	Notar / Notary	Registrele notariale electronice	*Notarial electronic registers*
Dr. **Ludmila Beliban**	Notar / Notary	Digitalizarea activității notariale, tendințe sau necesitate?	*Digitalization of the notary activity, trends or neccesity?*
Drd. **Vitalii Pistriuga**	Notar / Notary	Competentele notarului posibile în exercitarea în format electronic și la distanță	Notary's competencies possible to exercise in electronic form and distance one

17.15 – 17.30
Concluzii la închiderea conferinței

Conferința științifică internațională
Digitalizarea actelor juridice
în contextul modernizării serviciilor publice

National Scietific international conference 'Digitalization of legal deeds in the context of the modernization of public services'

01.11.2022

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 15.07.2024. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Comanda. Tirajul ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al.Mateevici, 60, Chişinău, MD-2009